



# TÜRK ESİKİAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

# HABERLER

Mayıs 2006, Sayı: 22

## İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Başyazı	
Marie-Cécile Bruwier, Eski Mısır Tıbbına Genel Bir Bakış	1
Kitap Tanıtımları	
Kozłowski, S. K. - O. Aurenche, <i>Territories, Boundaries and Cultures in the Neolithic Near East</i> , BAR International Series 1362, Oxford, 2005 (Altınbilek-Algöl, Ç.)	5
Sevin, V., <i>Hakkâri Taşları Çıplak Savaşçıların Gizemi</i> , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005 (Gökce, B.)	6
Köroğlu, K., <i>Eski Mezopotamya Tarihi-Başlangıcından Perslere Kadar</i> , İletişim Yayınları, İstanbul, 2006 (Konyar, E.)	7
Arkeoloji Dünyasından	
<i>Asırlar Sonra Bir Arada- Sadberk Hanım Müzesi'nin Yurtdışından Türkiye'ye Kazandırdığı Eserler Sergisi</i> (Bilgi, H.)	9
<i>Parıldayan Hatıralar-Sevgi Gönül Koleksiyonlarından Son Dönem Osmanlı İstanbuluna Ait Kilise Gümüşleri Sergisi</i> (Bilgi, H.)	10
I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu/I. International Symposium of Mount Ararat and Noah's Ark (Konuralp, İ.Z.)	11
Colloquia Anatolica et Aegaea Antiqua II Uluslararası Sempozyumu (Lafli, E.)	13
Workshop of the Tigridian Regional Group of the ARCANE (Associated Regional Chronologies for the Ancient Near East and the East Mediterranean) Project (Özfiyat, A.)	14
Bey Dağları Yüzey Araştırmalarına Genel Bir Bakış (1998-2005) (Çevik, N.)	14
Klazomenai'de Yerleşim Alanları ve Nekropolisler (Hürmüzlü, B.)	16
Kazı - Araştırma	
Acemhöyük Kazıları - 2005 (Öztan, A.)	19
Adana Höyükleri Araştırmaları - 2005 (Konyar, E.)	20
Allianoi Kazısı ve Son Gelişmeler - 2005 (Yaraş, A.)	21
Bademağacı Kazıları - 2005 (Umurtak, G.)	23
Çatalhöyük Kazıları - 2005 (Özbaşaran, M.- G. Duru)	23
Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Baraj, Gölet ve Sulama Kanallarının Araştırılması - 2005 (Belli, O.)	25
Enez Kazı ve Onarım Çalışmaları - 2005 (Başaran, S.)	26
Köşk Höyük Kazıları - 2005 (Öztan, A.)	28
Mersin, Adana, Osmaniye ve Hatay İlleri Yerleşim Arkeolojisi ve Tarihi-Coğrafya Çalışmaları - 2005 (Sayar, M. H.)	29
Paphlagonia Bölgesi Arkeolojik Araştırmalar Projesi: Hadrianapolis ve Kimistene Antik Yerleşimleri Yüzey Araştırmaları - 2005 (Lafli, E.)	31
Perge Kazısı - 2005 (Abbasoğlu, H.)	32
Resuloğlu Eski Tunç Çağı Mezarlığı Çalışmaları - 2005 (Yıldırım, T.)	34
Soli/Pompeiopolis Kazıları - 2005 (Yağcı, R.)	35
Tilmen Höyük Kazıları - 2005 (Marchetti, N.)	36
Van-Kalecik Nekropolü Kazı Çalışmaları - 2005 (Çavuşoğlu, R.- H. Biber)	37
Van-Yoncatepe Sarayı Kazısı - 2005 (Belli, O.)	39
Yeşilova Höyüğü Kurtarma Kazısı - 2005 (Derin, Z.)	40
Enstitüden	
Enstitü Kütüphanesinden Haberler (Alparslan, M.)	42
Yeni Bir Uluslararası Yayın Dizisine Başlıyoruz (Dinçol, A.)	43
Mısırbilime Girişte İlk Adımlar (Peker, H.)	43
Yeni Yayınlarımız	44

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler  
Sayı: 22 (Mayıs 2006)

Editör  
Meltem Doğan-Alparslan  
Sayfa Düzenlemesi ve Baskı  
Zero Prodüksiyon Ltd.

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla kullanılabilir.  
Ocak ve Mayıs aylarında yayımlanır.  
Enstitü üyelerine ücretsiz verilir.

**Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü**

Ekrem Tür Sokak, No.4  
34435 Beyoğlu-İSTANBUL

Tel: 0090-212-292 09 63

Faks: 0090-212-514 03 97

E-mail:

meltemalpdogan@hotmail.com

mdoganalparslan@gmail.com

doganmel@istanbul.edu.tr

**www.tebe.org**

## Editörden

Eskiçağ Bilimleri; Arkeoloji, Hititoloji, Klasik Filoloji, Eskiçağ Tarihi, Restorasyon, Antropoloji gibi disiplinler için kullanılan genel bir tanımdır. Enstitümüz, Eskiçağ Bilimleri adını bu nedenle taşır ve tüm bu disiplinleri temsil eder. Diğer yandan, taşıdığı Türk adı ile de Türkiye'yi temsil iddiası olduğunu, bir bakıma misyonunu belli eder. Sözüün kısası Türkiye'nin; yurtiçindeki ve dışındaki üniversitelerden, müzelerden, enstitülerden çok sayıda üyesi olan; gönülden çalışanları olan; yayınları, kütüphanesi, misafirhanesi, düzenlediği konferansları, sempozyumları, workshopları ile 15 yıldır bilim dünyasına katkıda bulunan, bir Enstitüsü vardır. Büyük harflerle bir kez daha söylemek isterim ki, bu enstitünün adı TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ'dür.

Devlet desteği olmaksızın bugüne gelen Enstitümüz, zaman zaman engellerle karşılaşmış, yok sayılmış ve bugün de benzeri girişimlerle halen karşılaşmaktadır. Ancak Vergilius'un dediği gibi, *Labor omnia vincit / Emek, her şeyin üstesinden gelir*. Zaten epey yol almış olan Enstitümüz her geçen gün, aldığı destek ve gerçekleştirdiği işbirliği ile yoluna devam etmekte, ürettiği projelere yenilerini eklemekte ve başta biz genç bilim insanları olmak üzere, tüm bilim adamlarına olanaklar sunmaktadır. Geçen sayımızda size duyurduğumuz *Corpus Vasorum Antiquorum, Sylloge Nummorum Graecorum ve Yaşam Soluğu* projelerinden başka, iki yeni uluslararası serinin hayata geçirilmesi projesi gündemdedir. Bunlardan biri *Studia ad Orientem Antiquum Pertinentia*, diğeri ise *Instrumentia Linguarum Antiquarum*. Konuyla ilgili geniş bilgiyi *Enstitüden* bölümünde bulabilirsiniz.

Siz okurlarının karşısına her sayısında daha fazla bilgi ile çıkan *Haberler*, elinizdeki 22. sayısında, ulusal ve uluslararası sempozyum, workshop ve sergi haberlerinin yanı sıra, Antalya'nın batısında yer alan Bey Dağları araştırmalarının genel bir değerlendirmesine ve İzmir-Urla'daki Klazomenai yerleşim ve mezarlık alanları ile ilgili geniş bilgiye *Arkeoloji Dünyasından* bölümünde yer vermiştir. *Kazı-Araştırma* başlığımız, destekçileri sayesinde yine çok yönlü ve zengin bir şekilde hazırlanmıştır. Tüm destekçilerimize teşekkür etmek isteriz. Ayrıca *Başyazı* kısmında Mısırbilimci Marie-Cécile Bruwier tarafından, Mısır Tıbbı hakkında hazırlanan ilginç bir makaleye yer verilmiştir. Bu makale, İstanbul Üniversitesi Hititoloji Ana Bilimdalı'nın 2005-2006 yılı etkinlikleri kapsamında M.C. Bruwier tarafından verilen konferansın geliştirilmiş ve makale haline getirilmiş metnidir.

2007'de yeniden ve yeni haberlerle buluşana dek, tüm ekiplere başarılı bir kazı ve araştırma sezonu diliyorum...

Meltem Doğan-Alparlan

## Eski Mısır Tıbbına Genel Bir Bakış

Marie-Cécile Bruwier

Mısır kaynaklarında, aynı zamanda rahip de olan doktorlar ve mumyacılar arasında bir ilişkinin olduğu görülür. Hem hastalıkların tedavisi hem de ölenlerin bedenlerinin korunması için benzer yöntemler uygulandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Eski Mısır'daki doktorlar cerrahi ve otopsinin yanında, mumyalamadan, inançla tedaviye kadar çeşitli alanlarda faaliyet gösteriyordu. Mumyalama geleneğinin çok yaygın olmasından dolayı, bir mumyacının ölüme yol açan hastalığın nedenlerini araştırması için zaman ayırması muhtemelen mümkün değildi. Cerrahi bilgi ve temel anatomi bilgisi, mumyalama geleneğinden geliyordu. Öncellerinin yaptığı dikkatli gözlemler sonucunda, Mısırlılar'ın hem dini hem de günlük hayatta tedavi yöntemleri önemli bir yer edinmişti.

### Tıbbi Tedavi Yöntemleri ile İlgili Efsaneler

Firavunlar Döneminde, büyü ile din arasındaki fark pek belirgin değildi ve günlük hayatta meydana gelen olayları yönlendiren etkenlerin doğüstü güçler olduğuna inanılırdı. Kötü tanrılar ve hastalık getiren cinler, birçok hastalığın sebebi olarak görülmekteydi. Eğer hastalığa doğüstü bir gücün yol açtığı düşünülürse, tedavide de doğüstü yöntemlere başvurmak doğal olarak mantıklıydı. Hastaları iyileştirmek ve tehlikeli hayvanların saldırılarından korunmak için, belli bazı tanrılara dua edilmekteydi. Buna ilâveten, hastalık cinlerini vücuttan çıkarmak için büyü yapılmaktaydı.

İlk bakışta büyü gibi görünen bazı tedavi yöntemlerinin temelinde, mantıklı uygulamaları ayırt etmek mümkündür. Bunun en açık örneği, bazı hastalıklar için kullanılan bitkilerdir. Büyü, şifalı bitkilerin toplanmasında da rol oynamaktaydı; bitkinin seçimi, tedaviye ihtiyaç duyan organla olan biçim benzerliğine göre yapılırdı.

Mısır pantheonuna ait bazı efsaneler, tedavide kullanılan çeşitli tıbbi büyüleri, muskaları ve ilaçları anlamak açısından aydınlatıcıdır. En önemli öykülerden biri, Osiris'in intikamını alan Horus ve Seth arasındaki seksen yıl süren mücadeledir. Bir örnek verecek olursak; savaş sırasında, Seth tarafından çıkarılan Horus'un



WADt  
Horus'un  
gözü ve ilaç  
dozajları için  
kullanılan  
ölçüler

gözü, Thoth tarafından tekrar yerine yerleştirmişti. Daha sonra, bu gözün (*wecat* gözü) betimini taşıyan muskalar, Mısırlılar'ın kullandığı en güçlü koruyucu muskalar olmuştur. Bunlar aynı zamanda geometrik artış gösteren ilaç dozları (1/2'den 1/64'e kadar) için ölçü olarak kullanılmıştır.

### Mısır Tıbbını Anlamak

Mısır tıbbı hakkındaki bilgilerimiz, Yunan-Roma Dönemi'nde rastlanmayan bazı zorluklar içermektedir. Firavunlar Dönemi'ne ait tıbbi yazılar, Yunan ve Roma ile karşılaştırıldığında oldukça azdır. Tedavi sürecini hastanın gözünden anlatan birkaç belge mevcuttur. Mısır'da, Roma Dönemi öncesine tarihlenen çok az tıbbi malzeme bulunmuştur ve tedaviyi betimleyen tasvirler de oldukça azdır.

Hastalığın tanımlanması ve tedavisi ile ilgili tıbbi papirüslerin (Firavunlar Dönemi kaynakları) incelenmesi, Nil Vadisi'ndeki sağlık sorunları ve hastalık sebeplerini anlamak açısından çok önemlidir. Buna ilâveten, Mısırlılar'ın günlük hayatı betimlemede gösterdikleri özen, hastalık kavramının sanatsal tasvirlerini incelemek için mükemmel bir fırsat yaratır.

Son olarak, Firavunlar Dönemi tıbbi araştırmalarına katkı sağlayan asıl şey, Mısırlılar'ın günümüze hem kemik hem de doku yönünden çok iyi durumda gelmiş bedensel kalıntılarıdır. Günümüzde kullanılan gelişmiş teknoloji sayesinde, analizi yapılabilen bu kalıntılar, konu hakkındaki bilgilerimizi arttırmıştır.

### Eski Mısır Doktorları

Doktorların çoğu muhtemelen *swnw* (*seun* olarak okunur) olarak adlandırılmıştır. Fakat *swnw* aynı zamanda rahip anlamına da gelmektedir. Bazı rahipler *w3b* (rahip), *Hm nTrw* (tanrının hizmetkârı) ya da *w3b nsw* (krali rahip) olarak tanımlanmıştır ve bazıları da aynı zamanda büyücüdür. Doktorluk, rahiplik ve büyücülüğün iç içe geçmiş olmasına rağmen, doktor olarak çalışanların özel bir eğitim görmesi gerekirdi. Anıt mezarlarla onurlandırılmış bazı ünlü doktorların özel sıfatlara sahip olduğu görülmektedir: “Doktorların yöneticisi”, “doktorlar üzerinde olan”, “doktorların amiri”, “doktorların başı”, “saray doktorlarının teknesinin şefi” gibi...

Mısır'da diş ve göz doktorundan, gastronomiye kadar her alanda uzman doktor bulunmaktaydı. Kadın doktorlar Mısır'a yabancı değildi. Ayrıca, tapınaklarda kurban edilecek kutsal hayvanlarla ilgilenen veterinerler bile vardı.

Doktorların baş tanrısı olan İmhotep, aslında 13. Sülâle krallarından Neçerkhet (Coser)'in mabeyincisi ve aynı zamanda basamaklı piramidin mimarıydı. Daha sonra, muhtemelen 19. Sülâleden itibaren, ama kesin



Aslan görünümlü tanrıça Sekhmet'in gümüş heykelciği, (Mariemont Kraliyet Müzesi, env. B. 2)



İmhotep'in bronz heykelciği, (Mariemont Kraliyet Müzesi, env. B. 490)

olarak 27. Sülâle zamanında, “Ptah'ın oğlu” olarak adlandırılmıştır. 30. Sülâle döneminde, “hasta çağırdığı zaman gelen ve bedeni iyileştiren” sıfatlarıyla anılmıştır. İmhotep bronz heykelciklerde, dizleri üzerinde bir papirüs rulosuyla oturan bir figür olarak betimlenmiştir. Ptolemaioslar Dönemi'nde Yunanlılar, İmhotep'i Asklepios ile özdeşleştirmişlerdir.

### Tıbbi Mısır Papirüsleri

Bu belgelerin çoğu hastalıklar, tedaviler, vücudun yapısı ve kullanılan büyüler hakkında bilgi verir. Bunların çoğu 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başında bulunmuştur.

Edwin Smith Papirüsü: M.Ö. 1550'lere tarihlendirilen papirüs, Smith tarafından 1860'ların sonlarında satın alınmış ve bugün New York Bilimler Akademisi'nde korunmaktadır. Bu tip papirüslerin çoğunda, kullanılan tedavi yöntemlerini belli bir rahatsızlıkla ilişkilendirmek zordur. Söz konusu papirüste, kafa yaralanmaları gibi travma örnekleri çoğunluktadır. İnceleme ve teşhisin yanı sıra, çeşitli tedaviler önerilmektedir. Diğer papirüslerin aksine, burada büyüler nispeten azdır.



Ebers Papirüsü: Adını 1872’de onu satın alan Georg Ebers’den almıştır; şimdi Leipzig’deki üniversite kütüphanesindedir. Papirüs, I. Amenhotep Dönemi’ne tarihlenmektedir. Sadece deri, karın ve vücudun diğer bazı kısımları ile ilgili bilgiler içermektedir. Son bölümde cerrahi süreç, ülser ve tümörleri anlatmaktadır.

Kahun Jinekoloji Papirüsü: London University College’da korunan papirüs, 1889’da William Flinders Petrie tarafından bulunmuştur. III. Amenemhat Dönemi’ne aittir. Oldukça parçalanmış olan papirüs, daha çok jinekoloji ile ilgilidir ve birçok paragraftan meydana gelir. Örneğin 19. paragrafta, doğum yapmaya müsait kadınların nasıl tespit edileceği; 20. paragrafta gebe kalınması için yapılan tütsüler; 20. ve 22. paragraflarda ise doğum kontrolü yöntemleri anlatılmıştır. Gebeliği önlemek için, timsah gübresi, 45 ml. bal ve ekşi süttten meydana gelen bir karışım önerilmektedir. Üçüncü bölüm (26.-32. paragraflar) gebelik testi hakkındadır. Bu testlerden birinde, bir soğanın başı hastanın vajinasına yerleştirilir ve bir süre bekletilir. Ardından, hastanın soğanda algıladığı kokunun tarifine göre hamile olup olmadığı anlaşılır. Son bölümde, mesane ile vajina arasında meydana gelmiş bir fistül ve bel gevşekliği ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Hearst Papirüsü: 18. Sülâle (III. Tuthmosis) Dönemi’ne aittir ve şu an California Üniversitesi’ndedir. Mesane, kan ve saç problemleri ile böcek ısırılmaları ile ilgili bilgiler içerir.

Chester Beatty Papirüsleri: Geniş bir koleksiyondur. Ancak bugün, Oxford Ashmolean Müzesi, Kahire’deki Fransız Enstitüsü ve Dublin’deki Chester Beatty Kütüphanesi’ne dağılmış durumdadır. Papirüslerde baş ağrısının giderilmesi ile ilgili birçok büyüden bahsedilir. Makattan tedaviye ve bununla ilgili büyü ve dualara geniş yer ayrılmıştır. Fakat, bu tedavilerin hangi hastalıklar için geçerli olduğu belli değildir.

Berlin Papirüsü: Ebers Papirüsü ile büyük benzerlik gösterir. Berlin Müzesi için Prusya kralı IV. Friedrich Wilhelm’e satılmıştır.

Londra Tıbbi Papirüsü: 1860’da British Museum’a geçmiştir. Tutankhamon Dönemi’ne tarihlenir, oldukça kötü durumda olan bu papirüs, büyülerle ilgilidir.

Ramesseum Papirüsü: İkinci Ara Dönem’in başlarına tarihlenir. Göz sorunları, kadın hastalıkları, çocuk hastalıkları, kaslar ve tendonlar ile ilgili bölümlere sahiptir.

Carlsberg Papirüsü: 19. ya da 20. Sülâle Dönemi’ne aittir. Carlsberg Vakfı’na ait olan papirüs, Kopenhag Üniversitesi’ndeki Mısırbilim Enstitüsü’nde bulunmaktadır. Göz hastalıkları ve gebelik konuları ile ilgilidir. Hem Kahun hem de Berlin Papirüsleri ile benzerlikler taşır.

Brooklyn Papirüsü: 30. Sülâle ya da Ptolemaioslar Dönemi’nin başına tarihlenir ve Brooklyn Müzesi’ndedir. Bu papirüs özellikle yılan ısırılmalarını ele alır. Yılanların, akreplerin ve tarantuların zehrinin nasıl alınacağını açıklar.

Yukarıda bahsedilen papirüsler, tıbbi uygulamalar hakkında bilgi veren başlıca kaynaklardır. Bunların da dışında, Amarna Dönemi’nden Roma Dönemi’ne kadar yayılan keramik parçalarında, tedavi yöntemlerine dair bazı ipuçları yer almaktadır.

### Anatomi, Fizyoloji ve Patoloji

Çok sayıda papirüs bizi anatomi, fizyoloji ve patoloji konusunda aydınlatmakla beraber, anatomi üzerine yazılmış sistematik bir eser günümüze kalmamıştır. Yine de, bazı örneklerde, özellikle de Edwin Smith Papirüsü’nde görülen anatomik bilginin derecesi, erken dönemlerde detaylı incelemelerin yapıldığını ve anatomi üzerine bir kitabın varolduğunu düşündürmektedir. Erken Ptolemaioslar Dönemi’nde İskenderiye’deki tıp okulunda çalışmış Khalkedon’lu Herophilos’tan önce, cesetlerin incelendiğine dair bir kanıt yoktur. Vücudun dış kısımlarına dair Mısır kelime dağarcığı geniş olmak birlikte, kafatası, alt çene, omurga, kaburga ve köprücük kemiği dışındaki kemiklerin adları hakkında çok az şey biliyoruz. Savaş kayıpları ve iş kazaları anatomi bilgisinin gelişmesi için önemli kaynaklardı.

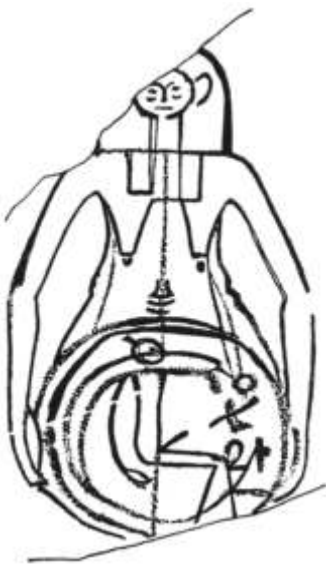
Eski Mısırlılar organların işlevleri hakkında temel bilgilerden haberdardı. Bunun tek istisnası, birbirlerinin görevlerini üstlendiklerine inandıkları beyin ve kalpti.

İç organların anatomisi hakkında bilgileri olsa da olmasa da, mumyacıların büyük teknik kabiliyet gösterdikleri açıktır. Beyin, akciğer, pankreas, karaciğer, bağırsaklar gibi organlar, mumyalama sırasında çıkarılıyordu; kalp ve böbrekler ise cesedin içinde bırakılıyordu. Çürümeye en müsait iç organlar, küçük bir kesikten dışarı çıkarılarak koruma altına alınır ve ardından, Horus’un Dört Oğlu ve her bir organın koruyucu tanrıçasının gözetimi altında *kanopos* adı verilen kaplara yerleştirilirdi. Bununla birlikte, Mısırlı mumyacıların en kayda değer başarısı, beyinin burun yoluyla dışarı çıkarılmasıdır. Bunun için, çapı nadiren 2 cm’yi geçen etmoit kemiği genişletiliyordu. Herodotos, kendi zamanında mumyacıların “kirli” olarak görüldüklerini ve doktorlarla ilişkilerinin kısıtlandığını anlatmaktadır. Ne var ki, mumyacılar ve doktorlar arasındaki ilişkiler erken dönemlerde farklıydı. Edwin Smith Papirüsü’ndeki 9. vaka için verilen A tedavisinde, “*swnwnin hayt* için kullanacağı bandaj (*seşed*) mumyacıdır” direktifi yer alır. 19. vakanın A tedavisinde ise, *swnwnin* mumyacıların kullandığı standart referans kitaplarına yabancı olmadıkları anlaşılmaktadır.

*Swnw* kelimesinin Prolemaioslar Dönemi'nde aynı zamanda "mumyacı"ya karşılık geldiğini biliyoruz.

### Jinekoloji ve Kadın Doğum

Tıbbi papirüslerin çoğu, doğurganlık, hamilelik ve fetüsün cinsiyeti üzerine bilgiler içerir. Örneğin, gebelik testi ve bebeğin cinsiyetinin belirlenmesi, hamile kadının idrarının, tahılların filiz vermesini, diğer kadınların idrarına göre çabuklaştığı inancına dayalıydı. Doğum kontrolü de uygulanıyordu. Doktorların başvurduğu tıbbi kitaplar arasında, hastalık nedenleri, merhemler ve vajinaya tatbik edilen karışımlar gibi ilaçla tedavi yöntemleri, yeni doğmuş bebeklerin bakımını içeren örnekler vardı. Doğum çömelerek gerçekleştiriliyordu; kadın tuğlaların üzerine oturup, kollarını dizine dayıyordu.



*Rahim içindeki çocuk*  
(Hornung 1990: 90)



*Üzerinde kadın başı  
betimi bulunan  
doğum tuğlası*  
(Bonnet 1971: 459)

Tıp, Mısır dininin bir paçasıydı, bu yüzden doğurganlık ile ilgili büyüler ve büyülü figürinler bu açıdan önemli bir rol üstleniyordu. Örneğin, koruyucu tanrı aslan suratlı ve sakallı Bes, uzun dili ve kırık dizleriyle kötü cinleri kovardı. Kadınlara doğumda yardım eder ve çocukları korurdu. Bes daha sonra giderek bir aile tanrısı olmuş ve evi yılanlardan, kötü ruhlardan koruması için dua edilen bir varlık haline gelmiştir. Doğum esnasında sorun yaşanmaması için, pişmiş topraktan bir Bes figürünü hamile kadının baş ucuna konur, bu sırada tanrıya dua edilirdi. Tanrı, özellikle geç dönemlerde, kraliçe doğum sahnelerinde de betimlenmişti. Bes aynı zamanda, insanları tehlikeli hayvanlardan koruyan bir tanrıydı. Özellikle çocuk Horus'un Nil Deltası'nda geçirdiği günlerde, bu özelliği öne çıkmıştır.

*Koruyucu Tanrı Bes heykeli,*  
(Mariemont Kraliyet Müzesi, env. B. 484.)



*Çocuk Horus betimli stel,*  
(Mariemont Kraliyet Müzesi,  
env. 85/31.)



*Tawaret  
figürünü,*  
(Mariemont  
Kraliyet Müzesi,  
env. B. 464.)

Üzerinde çocuk Horus'un betimlendiği, timsahların taşıdığı tipik bir stelde Bes, elinde yılanlar ve akrepler tutmakta, böylece zehirli ve tehlikeli hayvanlara karşı olan üstünlüğü sembolize edilmekteydi. Genç Horus da bir Bes yüzünün tasviri tarafından korunmaktaydı. Stel üzerindeki büyü metinleri, böcek sokması ya da ısırmasının önlenmesi ve bunların tedavisi hakkındadır. Büyünün etkisini arttırmak için, stelin üzerine su dökülür ve böylece su, stel üzerindeki büyü metinlerini ve sahneleri emerdi.

Bes'in çevresinde, yine çocuk doğumu ile ilgili koruyucu bir tanrıça olan ve dişi su aygırı şeklinde betimlenen Tawaret (Yüce Olan) vardır. Tanrıçanın başı su aygırı, bacakları ve kolları aslan biçiminde, şiş karınlı tasvir edilmiştir; normal kadın göğüslerine ve bir timsah kuyruğuna sahiptir. Tawaret'in doğumda özel bir rolü vardı. Bes gibi, o da muskalar üzerinde sevilerek resmedilmişti. Her iki tanrının dış görünüşlerindeki olağanüstü özellikler, anne ve çocuklara musallat olabilecek kötü ruhları korkutmaları için gerekiyordu.

Sonuç olarak, Eski Mısırlılar'ın kendi zamanlarında en ileri tıpçılar oldukları söylenebilir. İnsan anatomisi ve tedavi süreci hakkında bilgilerini, büyük ölçüde yoğun mumyalama faaliyetlerine bağlayabiliriz. Temel mitolojik öyküler de bize tedavi süreçleri ve bu sırada uygulanan dini seremoniler hakkında bir fikir vermektedir.

## Seçilmiş Kaynakça

- Th. Bardin, *Les papyrus médicaux de l'Égypte pharaonique. Traduction intégrale et commentaire*, dans *Penser la médecine*, Paris, 1995.
- H. Bonnet, *Reallexikon der ägyptischen Religionsgeschichte*, Berlin-New York, 1971.
- J.-H. Breasted, *The Edwin Smith Surgical Papyrus*, Chicago, 1930.
- C.-P. Bryan, *The Papyrus Ebers*, London, 1930.
- A. Cockburn, E. Cockburn (eds.), *Mummies, Disease and Ancient Cultures*, Cambridge, 1980.
- B. Ebbell, *The Papyrus Ebers*, London, 1937.
- J.-W. Estes, *The Medical Skills of Ancient Egypt*, Canton, 1989.
- A.-H. Gardiner, *The Ramesseum Papyri*, Oxford, 1955.

- P. Ghalioungi, *Magic and Medical Science in Ancient Egypt*, Amsterdam, 1973.
- P. Ghalioungui, *La médecine des pharaons. Magie et science médicale dans l'Égypte ancienne*, dans *Les énigmes de l'Univers*, Paris, 1983.
- P. Ghalioungi, *The Physicians of Pharaonic Egypt*, Cairo, 1983.
- E. Hornung, *The Valley of the Kings Horizon of Eternity*, New York, 1990.
- F. Jonckheere, *Les Médecins de l'Égypte ancienne*, Brussels, 1958.
- A.-P. Leca, *La médecine au temps des pharaons*, Paris, 1971.
- J.-F. Nunn, *Ancient Egyptian Medicine*, London, 1996.

(İngilizce'den çeviren: Gürkan Ergin)

## Kitap Tanıtımları

**Kozłowski, S. K. – O. Aurenche, *Territories, Boundaries and Cultures in the Neolithic Near East*, BAR International Series 1362, Oxford, 2005. 275 sayfa, 56 tablo, 118 harita, 167 çizim.**

S. K. Kozłowski ve O. Aurenche bu kitapta Yakınoğu'daki Neolitik kültürlerle ilgili birçok veriyi biraraya toplamıştır ve bu özelliği ile kitap, bir sentez çalışması niteliğindedir. Yazarlar düzeltilmiş tarihlerle M.Ö. 10.500-6.200 arasındaki zaman dilimine odaklanarak ele aldıkları buluntu türlerini "erken" (M.Ö. 8000 öncesi) ve "geç" (M.Ö. 8000 sonrası) dönemler olmak üzere başlıca iki bölüm halinde değerlendirmektedir. Bu tarihler kabaca PPNA+EPPNB ve MPPNB+LPPNB+Final PPNB/PPNC dönemlerine ya da ASPRO terminolojisine göre 2-5 evrelerine karşılık gelmektedir. Bu dönemleri takip eden M.Ö. 6.400-5.400 (düzeltilmiş tarihler) arasındaki zaman dilimine de kitap içerisinde az da olsa değinilmektedir.

Kitapta "İçindekiler Listesi", "Önsöz" ve "Giriş Bölümü" nün ardından her birinin alt ayrımları bulunan "Malzeme Analizleri", "Bölgesel Ayrımlar ve Sınırlar", "Bölgeler, Sınırlar ve Kültürler" isimli 3 ana bölüm yer almakta, bu bölümleri "Genel Sonuçlar", "Metin İçerisinde Yer Alan Haritalar Listesi", "Kaynakça" ve "Ekler" bölümü takip etmektedir.

"Önsöz"ü Yale Üniversitesi'nden Frank Hole tarafından yazılmış olan kitabın sorunsalının, Neolitikleşme süreci ya da Yakınoğu'daki Neolitik kültürlerin kronolojik silsilesinin verilmesi değil, bu kültürlerin bölgesel ve zamansal dağılımlarının sunulması olduğu, yazarları tarafından belirtilmektedir.

Giriş Bölümü "Coğrafya", "Potansiyel Yerleşme Düzeni", "Alt Bölgeler", "Kronoloji", "Yöntem", "Araştırma Tarihi", "Kaynakların Durumu", "Kaynakların Haritaları" adı altındaki alt bölümlerden oluşmaktadır. Bu bölümde kaynak terimi ile arkeolojik buluntu yerlerinden söz edilmektedir.

Kitabın 1. Bölümü "Malzeme Analizleri" ana başlığı altında "Ender Bulunan ve Yaygın Olan", "Temel Haritalar", "Yontmataş Endüstrisi", "Alt Öğüme Taşları", "Üst Öğüme

Taşları", "Yassı Baltalar", "Takılar", "Sanat", "Tema", "Stil", "Oyun Taşları/Çeteleler", "Kemik Endüstrisi", "Mimari", "Erken Çanak Çömlek", "Son Gözlemler" alt başlıklarından oluşmaktadır. Yazarlar bu bölümde, yukarıda görülen başlıklar altındaki öğelerin alt tipleri ve zamansal dağılımları hakkında çok kısa bilgiler vermekte ve her bir öğe ile ilgili kitabın sonunda yer alan "Ekler" bölümündeki haritalara gönderme yapmaktadır.

2. Bölüm "Bölgesel Ayrımlar ve Sınırlar" ana başlığı altında "Ana Kültür Bölgeleri", "Bölge Alt Ayrımları", "Altın Üçgen", "Sınırlar" ve "Sonuç" bölümlerinden oluşmaktadır. "Temel Ayrımlar" alt bölümü içerisinde yazarlar, öncelikle "Bereketli Hilâl" in tamamı ile ilgili çok kısa bilgi vermekte ve ardından tüm bu bölgeyi "Batı Kanat", "Doğu Kanat" ve "Platodan İnen Vadi Sistemleri" olmak üzere kendi içerisinde üç ana bölgeye ayırmaktadır. Çok kısa bir metin içeren bu alt bölüm, özellikle yazarların seçmiş oldukları belli başlı öğelerin görüldüğü (okuçları, heykeller ve figürinler gibi) dağılım haritaları ve tablolardan oluşmaktadır. "Bölgesel İç Ayrımlar" olarak adlandırabileceğimiz alt bölümde ise yazarlar, arkeolojik verilere dayalı olarak söyledikleri üç büyük bölgenin kendi içerisinde alt ayrımlarını, yine buluntu türlerinin dağılım haritaları ile göstermeye çalışmaktadır (Batı Kanat için Zagros Dağları ve Güney Levant, Doğu Kanat için ise Zagros Dağları ve Mezopotamya Ovası). "Sınırlar" adı altındaki alt bölümde yine yazarların belirledikleri arkeolojik öğelerin harita üzerindeki dağılımları gösterilmiş, bu dağılımların yanı sıra haritalar üzerinde kültürel bölge sınırları çizilmiştir ki, bu çok tartışmalı bir konudur.

3. Bölüm "Bölgeler, Sınırlar ve Kültürler" ana başlığı altında "Giriş", "Biçimsel Ayrımlara Göre Oluşturulan Birimler ya da Erken Dönemde Kültürler", "Biçimsel Ayrımlara Göre Oluşturulan Birimler ya da Geç Dönemde Kültürler", "Kültürel Evrim", "Karakteristik Kültürlerin Öncülük Rolü", "Süreklilik ve Değişim", "Sınırları Aşmak", "Gelişim Ritmi" alt bölümlerinden oluşmaktadır. Yazarlar bu bölümde Erken ve Geç olarak adlandırdıkları dönemlerde görülen ve her biri kısıtlı alanlarda gelişim gösteren küçük kültür bölgelerinin tanımını yapmaktadır. Bu bölümde ayrıca, her



bir kültürün ayırıcı özelliklerinin ve diğer kültürlerle paylaştıkları öğelerin gösterildiği karşılaştırmalı tablolar yer almaktadır.

“Genel Sonuçlar” bölümünde kısaca, kitapta anlatılanların bir özeti verildikten sonra kültürel sınırlar ile ilgili bir dizi hipotez ortaya atılmaktadır. Yazarlar bu bölümde, “Zaman İçinde Sınırlar” alt başlığı altında yontmataş endüstrisine bağlı Epipaleolitik ve Proto-Neolitik kültür gruplarının oluşturduğu sınırları, daha geç dönemlerde (M.Ö. 2. bin, Roma ve Bizans İmparatorluk Dönemleri ve hatta 19. yüzyıl Bedevi Kabileleri'nin bulunduğu dönem) yer alan sınırlar ile karşılaştırmaya çalışmaktadır.

Kitabın sonunda yer alan “Ekler” bölümü kitabın esasını oluşturan harita ve çizimlerden meydana gelmektedir (Bu bölüm kitabın yak. 2/3'ünü oluşturmaktadır). Yukarıda da belirtildiği gibi bu bölümde, 1. bölümde sözü geçen 169 adet buluntu grubunun (yontmataş aletler, sürtmetaş aletler, çanak çömlek, pişmiş toprak objeler, vs.) evreler içerisindeki yoğunlukları ve dağılım haritaları sunulmakta ve bunun yanı sıra bu öğelerin çeşitli yerleşmelere ait çizimleri verilmektedir. Bu bölüm, buluntu türlerinin Yakınoğu Neolitiği içerisindeki dağılımlarının kolaylıkla görülmesi açısından çok yararlı olmakla birlikte, sunulan haritalarda bazı eksiklikler olduğu dikkati çekmektedir. Ancak bu eksiklikler kitabın değerini azaltacak nitelikte değildir. Kitap yine de, Yakınoğu Neolitiği içerisinde gözlemlediğimiz kültürlerle ait birçok öğenin yayılım alanını, hem yatay düzlemde öğelerin bölgesel dağılımlarını, hem de dikey düzlemde M.Ö. 8000 öncesi ve sonrasına ait yoğunluklarını haritalar üzerinde göstermek yoluyla genel bir bakış açısı sunmakta ve bu özelliği ile Yakınoğu Neolitiği için bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.

*Çiler Altınbilek-Algül*

**Sevin, V., *Hakkâri Taşları Çıplak Savaşçıların Gizemi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005. 144 sayfa, 85 resim, 12 çizim, 3 harita.***

Kitap, Hakkâri kent merkezinde bir rastlantı sonucu bulunan 13 adet taş (dikilitaş)-stelin ve bu alanda 1997-2000 tarihleri arasında yapılmış kazının sonuçlarını içermektedir. Kazı çalışmalarında ele geçen buluntular kitap içerisinde ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Kitabın başlangıç kısmı, yazarın özgeçmişi, içindekiler listesi, teşekkür ve başlarken bölümlerinden oluşur. Bunları, keşfin öyküsü, tanımlar, değerlendirmeler, yakın ve uzak benzerler, anlam ve kullanım amaçları, tarihlendirme bölümleri izler. Daha sonra dipnotlar, bitirirken, İngilizce özet, kaynakça/bibliography ve dizin listesi ile kitap sona erer.

“Keşfin Öyküsü” başlıklı bölümde, 13 adet taş (dikilitaş)-stelin bulunduğu Hakkâri ilinin coğrafi yapısı ve önemi üzerinde durulmuş ve taşların değerlendirilmesinde, yöre coğrafyasını gözden uzak tutmamak gerektiği vurgulanmıştır. Hakkâri taşlarının nasıl keşfedildiği, bu keşiften sonra gizemli taşları büyük çapta korumak ve kurtarmak için yapılan kazı ve onarım çalışmaları bu bölümde anlatılmıştır.

İkinci bölüm “Tanımlar” ana başlığı altında değerlendirilmiştir. Tanımlar bölümü içerisinde 3 alt başlık yer almaktadır.

Bunlar; kabartma tekniğinde işlenmiş taşlar, kabartma-oyma tekniğinde işlenmiş taşlar ve çizgi teknikte işlenmiş taşlardır. Bu bölümde stellerin yapımında kullanılan kayalardan, bu kayaların nereden getirildiğinden söz edilmektedir. Yapılan analizler sonucunda, stellerin yapımında tamamen yöresel kayalardan yararlanıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca alt başlıklarda da 13 adet stel teknik, stil, ikonografi ve biçimsel gelişimlerine göre eskiden yeniye doğru tüm ayrıntılarıyla ve birbirinden güzel fotoğraflarla desteklenerek tek tek tanıtılıp tanımlanmıştır.

“Değerlendirmeler” başlıklı üçüncü bölümde, stellerde kadın-erkek ayrımına gidilmiş, üzerlerindeki tüm figürler değerlendirilmiştir. Burada, resimlerin taş yüzeyine işlenişinde belirli bir programa sadık kalınmış ve bu program doğrultusunda figürler: simgesel nesnelere (tulum, asa, maden külçeleri, çadır), silahlar (hançer, balta, mızrak, topuz) küçük insan figürleri ve yaban hayvanları şeklinde gruplanarak incelenmiştir. Daha sonra Kuzey Mezopotamya, Kuzeybatı İran, Kuzey Suriye, Transkafkasya gibi çevre bölgelerle karşılaştırmalarda bulunulmuştur. Sonuç olarak, Hakkâri taşlarının aynı anda ya da kısa bir süre içinde yapılmadıkları fakat farklı ellerden ve farklı zamanlarda çıktığı kanısına varılmıştır. Ayrıca Hakkâri stellerinin açıkça göçebe olmayan belli bir taş oyma-işleme tekniğine sahip sanatçıların ürünü olduğu ve bu sanatçıların bağlı olduğu muhtemel köken üzerinde durulmuştur.

“Yakın ve Uzak Benzerler” başlıklı dördüncü bölümde, tek parça büyük taşların her çağda ve her coğrafyada özel bir önem taşıdığı hatta büyük saygı gördüğü belirtilmiş, bu durum örneklerle desteklenmiştir. Hakkâri taşları çevre bölgelerde görülen taş stellerle ikonografik ve stilistik olarak karşılaştırılmış böylece, uzak ve yakın benzerler tek tek incelenmiştir. Çevre kültürlerde görülen steller haritalar üzerinde gösterilmiştir. Bu karşılaştırmalar sonucunda daha çok çıplak bir savaşçı-avcı figürünün ön plana çıkarıldığı insan biçimli stel anlayışının, M.Ö. IV. binyılın ikinci yarısından başlayarak, özellikle Avrasya bozkır kuşağında uzun yıllar boyunca saygın bir gelenek olduğu belirtilmiş ve Hakkâri taşlarının bu anlayışın dağıldığı alanın en güney uçlarında yer aldığı ifade edilmiştir.

“Anlam ve Kullanım Amaçları” başlıklı beşinci bölümde, Hakkâri taşlarının buldukları yere ne amaçla dikildikleri sorusu, stellerin bulunduğu alanın 19 m kuzeydoğusunda ortaya çıkarılan oda mezarda ele geçen buluntular, çanak çömlek ve madeni eserlerden ve yine buluntuların birbirinden güzel çizimlerinden yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Oda mezarda ele geçen buluntuların değerlendirilmesi sonucunda Mir Kalesi eteklerindeki stel alanının tanrısal bir kült yeri, hatta bir açık hava tapınağı olarak nitelenemeyeceği, taşlar üzerinde betimlenen kişilerin tanrıdan çok insanlara hükmeden otoriter beyi ifade ettiğine işaret eden kanıtların bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca yapılan karşılaştırmalar sonucunda, bu türde dikili taşların farklı bölgelerde farklı amaçlar için kullanılmış olduğu da bu bölümde anlatılmıştır.

“Tarihlendirme” başlıklı altıncı bölümde, eserlerin yaklaşık ve kesin tarihlerinin saptanmasında ikonografik gelişim, silah tipolojisi ve radyokarbon analiz sonuçlarından yararlanılmış; ancak taşları tarihlemeye yararlanılacak en önemli



ölçütün balta ve hançer gibi silah tipleri olduğu vurgulanmıştır. Kabartma tekniğinde işlenmiş taşlarda betimlenen kolcuklu baltaların en erken temsilcilerinin Kanış Karum II ve bunu izleyen Kanış Karum Ib ve Acemhöyük III, Ras Şamra (Ugarit), Alalah (Tell Açana) V ve Boğazköy'ün (Hattuşa) İmparatorluk Çağ tabaklarında rastlandığı, hançerlerin ise daha çok Hazar Denizi'nin güneybatısındaki Taliş ve Gilan mezarlıklarında yapılan bilimsel ve kaçak kazılardan geldiği anlatılmıştır. Bu karşılaştırma ve benzerlikler neticesinde taşlarda betimlenen hançerlerin Güney Hazar yöresi, baltaların ise Kuzey Mezopotamya, Kuzey Suriye ve Orta Anadolu etkileri taşıdıkları anlaşılmış, yöresel özelliklerini güçlü bir biçimde koruyan Hakkâri taşlarının M.Ö. XV. yüzyılın ortalarından başlayarak birkaç yüzyıl boyunca dikilmiş olabilecekleri sonucuna varılmıştır.

“Bitirirken” başlığını taşıyan son bölümde; taşları yaptıran insanların etnik kökeni nereye dayanıyordu? Hangi dili konuşuyorlardı? Üretilmelerine hangi sosyoekonomik etkiler neden olmuştu? gibi soruların cevapları aranmıştır. Hakkâri taşlarının Yakındoğu düşünce ve anlayışına son derece yabancı insanların eseri olduğu, bu taşları ortaya çıkaran iradenin kökeninde güneyin gelişmiş tarımcı anlayışından çok, kuzeyin göçebe bozkır dünya görüşünün egemen olduğu ifade edilmiştir. Böylece stellerin Hurri kökenli insanlarca yapılmış olabilecekleri ve bu gücün kuzeydeki yüksek yayladan Mezopotamya ve Suriye'ye maden sevkiyatında bulunduğu ya da bu sevkiyatı denetleyip güvence altında tuttuğu düşünülmüştür. Gerçekten de Güney Hazar yöresine özgü hançerleri, Kuzey Mezopotamya, Kuzey Suriye ve Orta Anadolu'ya özgü baltaları, yörenin kuzey ve güneyde bölgeler arasında adeta bir köprü görevi oluşturduğunun göstergesi olabilir.

Yazarın da belirttiği gibi, Hakkâri taşları, gizemlerini büyük çapta korumakla birlikte, kitapta bu zor sorulardan kimileri yanıtlanmaya çalışılmıştır. Eser sadece içeriği ile değil, aynı zamanda görsel açıdan da, oldukça çarpıcı nitelikte olup, farklı coğrafya ve kültürlerde görülen dikilitaşları, tarihsel perspektif içinde izleyebilmemizi sağlayan bir başucu kitabı olma özelliği de taşımaktadır.

*Bilcan Gökce*

**Köroğlu, K., *Eski Mezopotamya Tarihi-Başlangıcından Perslere Kadar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006. 229 sayfa, 46 adet görsel.***

Yakındoğu Kültürlerinin anavatanı Mezopotamya bugünlerde gündemimizi, yaşanan talihsiz bir savaşla ve sonuçlarıyla meşgul etmektedir. Savaşın coğrafyasında tarih 21. yüzyıl mantığında tekrür etmekte, dünya basınında manşetlerden inmemektedir.

Son yıllarda Mezopotamya tarih ve kültürüyle ilgili yabancı dilde birçok kitap dilimize kazandırılmıştır. Buna karşın özellikle arkeoloji, eskiçağ tarihi ile ilgili çeviri kitaplarda birkaç istisna dışında ciddi terminolojik problemlerin var olduğu görülmektedir. Terminolojik sorunlar bir nebze maruz görülebilir. Çünkü aynı konudaki Türkçe kitaplarda bile, ortak terimlerin kullanıldığı söylenemez. Asıl sorun, söz konusu çevirileri yapan kişilerin çevirdikleri konu hakkındaki bilgilerinin eksikliği veya redaksiyon problemleridir.

Kitapların büyük bölümünde, tarihsel olayları yanlış yorumlamamıza neden olabilecek çeviri ve tarih hataları söz konusudur. Mezopotamya coğrafyasının bir bölümü üzerine kurulu ülkemizde ise konuyla ilgili Türkçe kitapların sayısı yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla konuya ilgi duyan insanların yararlanabileceği anlaşılır, Türkçe terminoloji oluşturabilecek ve güncellenmiş bilgilerle hazırlanmış bir kitabın eksikliğini, öğrencilerimizden bu yana hissetmişizdir. Tanıttığımız kitabın başlıca misyonu açıkçası bu olmuştur. Diğer bir özelliği ise geniş bir tarihsel süreci okuyucuya; yalın bir dil, okunabilir boyut ve uygun başlıklarla sunmasıdır. Yazar önemsiz ayrıntılara ve okuyucuyu, konuyu kavramaktan uzaklaştıracak tartışmalara girmeden ele almıştır.

İlk insan yerleşmelerinden Pers Dönemi'nin başlarına kadar Mezopotamya coğrafyasında olagelmış tarihsel süreci ve kültürel potansiyeli ele alan kitap, bu uzun süreci sistemli bir şekilde yansıtabilmek amacıyla bölümlere ayrılmıştır. Bölümler kendi içinde tarihsel süreçle ilintili başlıklar altında oluşturulmuştur.

Giriş Bölümünde Mezopotamya'nın coğrafik yapısını değiştiren yazar, “Mezopotamya Tarihinin Kaynakları” başlığının altında, gerek arkeologları gerekse eskiçağ tarihçilerinin Mezopotamya uygarlıklarının keşfine giden yolu, kullandıkları yöntemleri, yaşanan süreci ve buna katkıda bulunan bilim adamlarını anlatmıştır.

Sonraki bölüm Mezopotamya'nın Tarihöncesi'dir. “Mezopotamya'da Tarihsel Sürecin Başlangıcı”, “Erken Hanedanlar Dönemi”, gibi başlıklar altında Mezopotamya'nın ilk köy topluluklarından –kentleşme sürecinin başlangıcı– Uruk Dönemi'ne, oradan da Mezopotamya'nın ilk bölgesel güçlerine kadar bir tarihsel perspektif verilmiştir. Mezopotamya'da yazının ortaya çıkış süreci, ilk kentlerin-kent devletlerinin, sosyal organizasyonun, bölgelerarası ticaretin ortaya çıkışı bu bölümlerde ele alınmıştır. “Sami Toplularının Mezopotamya'ya Gelişi” başlığı altında ise bölgede değişen ve yeniden şekillenen tarihsel süreç anlatılır. Artık yeni etnik gruplar, bölgesel güçler ve Tanrı-Kral kavramı ortaya çıkmıştır. Samiler bundan sonra binlerce yıl Mezopotamya tarihine yön vereceklerdir. Bugünkü Araplar'ın ve İbraniler'in atalarıdır bunlar. Akkadlar, imparatorluk kavramını tanıtmışlardır bölgeye. Sargon ve Naramsin gibi Akad'lı yöneticiler kendilerini evrenin kralları olarak tanıtır. Dönemin sonunda III. Ur Sülâlesi (Yeni Sümer Devleti) ile birlikte Ur, Nippur, Lagaş gibi Güney Mezopotamya'nın bilinen kentleri en parlak dönemlerini yaşarlar. Ana başlıklarda bu tarihsel süreç verilirken, hemen sonrasında dönemin sosyo-kültürel panoraması da vurgulu başlıklar altında değerlendirilmiştir. III. Ur Sülâlesi'nin ortadan kalkmasıyla, II. binyılın başlarına geldiğinde Yakındoğu da yeni göçler ve bunun sonucunda yeni siyasi dengeler ortaya çıkar. Aslında oldukça karmaşık olan bu dönemi yazar, toparlayıcı başlıklarla anlatmaya çalışmıştır. Yazılı belgeler ve arkeolojik veriler ışığında ancak tartışmalara girmeden, bilinen etnik grupların veya kent devletlerinin isimleriyle bu dönem ele alınmaya çalışılmıştır.

Yazar II. binyılın ikinci yarısındaki tarihsel süreci “Kassitler”, “Huri-Mitanni” ve “Orta Assur Dönemi” başlıkları altında değerlendirmiştir. Doğudan İran Dağları'nı aşarak Güney Mezopotamya'ya giren Kassitler, Mezopotamya'nın

kültürel unsurlarını devam ettirmişlerdir. Kuzey Mezopotamya'ya 3. binyılın başlarından itibaren geldikleri düşünülen Huriler, bu kez Mitanniler'in yönetiminde sahneye çıkarlar ve Güneydoğu ile Doğu Anadolu bölgelerini de kapsayan Kuzey Mezopotamya, Kuzey Suriye Bölgelerinde adlarından söz ettirirler. Hitit ile Assur Devletleri arasında tampon görevi yapan Mitanniler, ne Samili ne de Hint-Avrupalıdır, ancak kültürel olarak her iki devletten de çok şey almıştır. Orta Assur Dönemi ise Mezopotamya için yeni bir başlangıçtır. Mitanni'nin zayıfladığı dönemde Asur, Kuzey Mezopotamya'da varlığını gösterir. Aslında II. binyılın başlarında Mezopotamya'da tarih sahnesine çıkan bu topluluk 13. yy başlarında Yukarı Dicle Vadisi'nden, batıda Toroslara, Kuzey Suriye'den Güney Mezopotamya içlerine kadar etkinliğini artırmaya başlamıştır. Asur, I. binyılda Doğu Anadolu'nun en kudretli gücü haline gelecek Urartu coğrafyasına kadar müdahale eder duruma gelmiştir. Orta Assur Dönemi'nin sonuna yaklaştığında M.Ö. 12 yy başlarında bütün Yakındoğu'yu derinden sarsacak yeni bir döneme girilir. Yazar bu bölümü "Önasya'da Büyük Göç Dalgaları ve Demir Çağı'nın Başlangıcı" başlığıyla ele almıştır. Öncelikle deniz kavimleri olarak adlandırılan topluluklar, Yakındoğu'daki birçok merkezi krallığın ortadan kalkmasına neden olmuştur. Kaynaklara göre sadece Mısır, bu insan akınlarından kurtulabilmiştir. Doğu Akdeniz limanlarına Filistinliler, Anadolu'ya Frigler, İran'a Hint-Avrupalı kavimler gelmiştir ve I. binyıl Demir Çağ devletlerinin temellerini atmışlardır. Mezopotamya'ya da bu dönemin başlarında Arami adlı Sami kökenli yeni topluluklar gelmiş ve bütün Kuzey Mezopotamya'ya yayılmıştır.

Yazar uzun yıllar Güneydoğu Anadolu'da arkeolojik kazılarda yer almış, doktora çalışmasını da yine bu bölgenin Yeni Assur Dönemi'yle ilgili yapmıştır. Bu çerçevede kitapta I. binyıl kültür ve tarihiyle ilgili birçok özgün ve yeni fikri görmek mümkündür. Örneğin hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadığımız Aramiler, ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Aramiler, Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu topraklarının büyük bölümüne yayılmış, Geç Hitit Krallılılarıyla komşu olmuş, bazen onları kendi nüfuzları altına almışlardır. Assur'un çekirdek bölgesine çekilerek M.Ö. 9. yy'a kadar bu gruplarla çatıştığı ve bu mücadelelerde çok kan kaybettiği anlaşılmaktadır. Arami toplulukları üzerinde yeterli askeri ve siyasi baskıyı gösteremeyen Asur, gelecekte bu halkı toplu nüfus aktarımlarıyla asimile etmeye çalışmıştır. Bu süreçte Arami dili ve kültürünün Assur'u etkilediği anlaşılmaktadır. Kolay bir alfabe sistemine sahip Arami dili, Yeni Assur saraylarında ikinci resmi dil olarak kullanılmış, daha geniş bir alana yayılarak bir ticaret dili haline gelmiştir.

Yazar "Bir İmparatorluğun Doğuşu" başlığıyla, Yeni Assur tarih ve kültürüne giriş yapmıştır. "Yeni Assur Krallığı", "Assur Ülkesinde İç Karışıklık", "Sınır Tanımayan İmparatorlar", "İmparatorluğun Sonu" gibi alt başlıklarda M.Ö. 9. yy'dan M.Ö. 612 yıllarına kadar uzanan siyasi tarih ele alınmıştır. "Assur Devlet Yönetimi", "Din", "Yeni Assur Sanatı" gibi başlıklarda ise dönemin sosyal, kültürel hayatı ele alınmaya çalışılmıştır. İlk bölümde öncelikle Yeni Assur Devleti'nin kuruluş sürecinde, Yakındoğu'daki siyasi oluşum okuyucuya anlatılmıştır. Sonraki bölümde ise II. Adad Nirari ile başlayan Assur yayılım ve imar politikası, ayrıntılarıyla anlatılmıştır. II. Tukulti-Ninurta, II. Aşurnasirpal,

III. Şalmaneser Dönemlerinde genişleyen ve gelişen krallık, daha sonra yerel yöneticilerin itaatsizliği nedeniyle oldukça güç kaybetmiştir. Yazar bu gelişmenin Urartu için büyük fırsat olduğunu belirtir ki, bu süreçte başa geçen Urartu kralları Menua, I. Argiştı ve II. Sarduri Dönemlerinde Urartular, büyük bir hızla gelişerek Doğu Anadolu Bölgesi'nde güçlü bir krallık kurmuşlar ve Assur topraklarına kadar dayanmışlardır. Öyle ki Urartu Assur'a vergi vermek istemeyen Geç Hitit Krallıkları ile koalisyonlar kurmuş ve onlardan vergi almıştır. Assur'un bu kötü gidişatı III. Tiglatpileser (745-727) ile sona ermiş ve krallığın sınırları ile gücü geri gelmiştir. Yazar, bu kral dönemindeki siyasi ve sosyal düzenlemeler ile imar faaliyetlerine özellikle değinir. Örneğin Yeni Assur Dönemi'nin toplu nüfus aktarımlarının büyük bölümü bu dönemde yapılmıştır. Kaldeliler, Arami ve Med toplulukları yaşadıkları bölgelerden uzaktaki, Assur eyaletlerine nakledilerek pasifize edilmişlerdir. Bundan sonraki siyasi gelişmeler, ayrıntılarıyla anlatılmaya çalışılmış, böylece bir nevi tarihsel bir bombardıman yapılmıştır. Keza bu dönem Yakındoğu'daki Assur Ülkesi'nde, siyasi hareketliliğin arttığı bir dönemdir. II. Sargon, Sennaherib, Esarhaddon, Aşurbanipal gibi güçlü krallar döneminde Asur; Anadolu, Mısır ve Babil gibi ülkelerle siyasi ve kültürel anlamda ilişki içindedir. Bu dönemde yeni kaleler ve dahası başkentler inşa edilmiş, anıtsal heykeltıraşlık ürünleri ortaya çıkmış, savaş teknolojisi oldukça gelişmiştir. Yazar burada, her kralın siyasi faaliyetlerini ve dönemi içindeki sosyo-ekonomik ve kültürel durumu ana hatlarıyla vermeye çalışmıştır. II. Aşurbanipal Dönemi'nin sona ermesiyle birlikte Asur da sona yaklaşmıştır. Yakındoğu'da yeni siyasi güç odakları etkin olmaya başlamıştır. Bunlardan biri, İran topraklarından gelmiş Hint-Avrupalı Medler'dir. Medler, 612 yılında kuzeyde İskitler'den, güneyde ise Babilliler'den yardım alarak, Assur'un başkentini ele geçirmiş ve krallığa son vermiştir. Assur yönetimi kuzeye çekilerek bir süre Güneydoğu Anadolu'da Harran'da hüküm sürmüştü de, bu bölgede 609'lu yıllarda Medler tarafından ele geçirilerek, Assur yönetimine ve varlığına son verilmiştir. Bu siyasi gelişmelerden sonra yazar, Assur devlet yönetimini, dinini ve sanatını ayrı alt başlıklar altında değerlendirmiştir. Assur kentlerinin mimari kuruluşları, kral ailesi, sosyal sınıflar, yazı ve yazıcılık, devlet yönetiminin ayrıntıları ve Assur dini özetlenmeye çalışılmıştır. Sonraki bölümde ise Assur kabartma ve heykel sanatı ele alınmıştır. Yazara göre, Assur kabartma geleneğini köklü Mezopotamyalı geçmişinden almakla birlikte özellikle taş levhalar üzerine işlenen savaş, av veya mitoloji sahnelerinde Geç Hitit ve Arami sanatının etkisi de belirgindir.

Kitabın son bölümünü Yeni Babil (Kalde) Krallığı oluşturur. Bu bölüm "Kutsal Başkent Babil", "Babil'den Sonra Mezopotamya'nın Mirası" gibi alt başlıklarda anlatılmıştır. Uzun yıllar Assur, Kassit gibi krallıkların egemenlik sahasında olan Babil, aslında Mezopotamya'nın kültürel ve dinsel başkentidir. Assur Devleti'nin ortadan kalkmasıyla birlikte Mezopotamya'nın tek hakimi durumundadır. Babilliler Basra Körfezi'nden Çukurova'ya, Suriye ve Filistin Bölgelerine kadar yayılmış, Kudüs'ü ele geçirmiş, Süleyman Peygamber'in tapınağını yağmalamışlardır. Bu olay Eski Ahitte de anlatılır. Daha sonra ise Babil kentini ve bu kentteki dinsel törenleri anlatılır. Kitabın son bölümü I. binyıl ortalarından sonra Yakındoğu'daki siyasi durumu özetler. Başlangıçta İran Yaylaları'ndan gelen Medler arkasından,

yine İran'dan yola çıkarak tüm Yakındoğu'yu egemenlikleri altına alan Persler özetle anlatılır. Persler, Mezopotamya mirasına sahip çıkmış hatta birçok yapıyı ve kurumu ayakta tutarak, Mezopotamya kültürünün devamına büyük katkıda bulunmuşlardır.

Kitap sonunda verilen kronoloji tabloları en son kaynaklara göre hazırlanmıştır. Kullanılan çizimlerin pek çoğunun, bu kitap için yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır.

*Erkan Konyar*

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi  
Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümleri tarafından  
organize edilen Arkeolojik Kazı ve Araştırma  
Toplantısı'nın altıncısı 8-10 Mayıs 2006  
tarihlerinde Vezneciler-Kuyucu Murat Paşa  
Medresesi'nde yapılacaktır.

## Arkeoloji Dünyasından

### *Asırlar Sonra Bir Arada*

#### *Sadberk Hanım Müzesi'nin Yurtdışından Türkiye'ye Kazandırdığı Eserler Sergisi*

14 Ekim 1980 tarihinde, Sarıyer-Büyükdere'de Azaryan Yalısı olarak adlandırılan yapıda ziyarete açılan Sadberk Hanım Müzesi, Türkiye'nin ilk özel müzesidir. Kuruluşundan itibaren gerek yurtiçinden gerekse yurtdışından satın alma ve bağışlarla genişleyen müze koleksiyonu, bugün on yedi bini aşkın eseri bünyesinde toplamaktadır. M.Ö. 6. binyıllarından Bizans Dönemi sonuna kadar Anadolu'da yaşayan uygarlıkların maddi kültür kalıntılarını yansıtan arkeolojik eserler, 1988 yılında müzeye ilave edilen Sevgi Gönül Binası'nda, Osmanlı ağırlıklı İslâmi eserlerin yanı sıra Osmanlılar için yapılmış Avrupa, Uzak ve Yakın Doğu eserleri ile Osmanlı Dönemi dokumaları, kıyafetleri ve işlemleri Azaryan Yalısı'nda sergilenmektedir.

Sadberk Hanım Müzesi 25. kuruluş yıldönümünü olan 2005 yılında, koleksiyonlarını tamamlamak ve geliştirmek için 25 yıl boyunca yurtdışından müzeye ve dolayısıyla Türkiye'ye kazandırdığı eserlerle oluşturduğu bir sergi açtı. 4 Aralık 2005 - 28 Şubat 2006 tarihleri arasında açık kalan *Asırlar Sonra Bir Arada* isimli sergide Hellenistik Dönem, Timur Dönemi ve Osmanlı Dönemi'ne ait toplam 339 adet eser sergilendi. Osmanlı Dönemi'ne ait işlemler ve kadın giysileri ile klasik dönem Osmanlı dokumaları ve metal eserlerinin yanı sıra bugün dünya koleksiyonları içinde hatırı sayılır bir yeri olan İznik çini ve seramik koleksiyonundan da örnekler yer aldı. Sadberk Hanım Müzesi'nin İznik çini ve seramik koleksiyonu, İznik çini ve seramiklerinin yapım süreci içinde tüm dönemlere ait seçkin örnekleri bir arada bulundurma özelliği ile Türkiye'de tek, dünyada ise önde gelen sayılı müzelerden biri olarak tanınmaktadır.

Serginin ana temasını ve koleksiyonun büyük bir bölümünü oluşturan, 15.-19. yy'lar arasına tarihlendirilen Osmanlı Dönemi'ne ait çini, seramik, metal, dokuma ve işleme ağırlıklı 328 adet eser ile Osmanlı sanatının tarihsel gelişimini takip etmek mümkün olmuştur.

Osmanlı sanatının erken dönemden itibaren en belirgin özelliği saraya bağlı *ehl-i hıref* örgütündeki nakkaşların hazırladıkları desenlerin tezhipten madene, çiniden seramiğe, kumaştan işlemeye, halıya kadar tüm sanat kollarında üslup ve desen birliğinin sağlanarak uygulanmış olması ve böylelikle "saray üslubu" nun gelişmiş olmasıdır. Topkapı Sarayı'nda çalışan ustalar, yüzyıllar boyunca hem sarayın ihtiyacını karşılamış, hem de dönemin sanat üslubunu yönlendirmişlerdir. *Asırlar Sonra Bir Arada* sergisinde sergilenen eserlerle bu üslup birliği açıkça görülmüştür. Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi'nin Türkiye'nin mevcut kültürel zenginliğine yurtdışından kazandırdığı 339 adet eser, üretilmiş oldukları dönemde yüksek sanat değerleri ve albenileri ile dikkat çekip gelen talepler veya Osmanlı topraklarına çeşitli vesilelerle gelmiş yabancılar tarafından ve özellikle Oryantalizm akımı sırasında Doğulu olan her şeye duyulan merakla koleksiyonlarını zenginleştirmek için veya ticari amaçla yurt dışına götürülmüşlerdir. Bu eserler 15 ile 19.yy'lar arasını kapsayan zaman dilimi içinde Osmanlı



*Şişe, seramik, Osmanlı-İznik, 16. yy'ın ilk yarısı  
(1540-1545)*



dönemi el sanatlarının erişmiş bulunduğu düzeyin zenginliği ile bu İmparatorluğu oluşturan bireylerin sahip oldukları ince sanat zevkini açıkça ortaya koymaktadır.

Sergi bünyesinde yer alan eserler arasından seçilen 105 adet esere de sergi kataloğunda yer verildi. Hülya Bilgi tarafından yayına hazırlanan sergi kataloğu 235 sayfa olup Türkçe ve İngilizce olarak iki ayrı dilde basıldı. Grafik tasarımı Ersu Pekin tarafından yapılan katalogta fotoğraf çekimleri Hadiye Cangökçe tarafından gerçekleştirildi. Sadberk Hanım Müzesi İcra Komitesi Başkanı Ömer M. Koç'un sunuşu ile başlayan katalog, Hülya Bilgi'nin serginin yapılış amacını ve sergiyi oluşturan eserler ışığında Osmanlı sanatını özetleyen giriş yazısı ile devam etmekte ve katalog bölümü ile son bulmaktadır.

*Hülya Bilgi*

### ***Parıldayan Hatıralar - Sevgi Gönül Koleksiyonlarından Son Dönem Osmanlı İstanbuluna Ait Kilise Gümüşleri Sergisi***

Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi'nde *Parıldayan Hatıralar - Sevgi Gönül Koleksiyonlarından Osmanlı İstanbuluna Ait Kilise Gümüşleri Sergisi* 16 Nisan - 2 Temmuz 2006 tarihleri arasında ziyarete açık kalacaktır. Sergi İstanbul'da gümüş zanaatkârlığının 18. ve 19. yy'daki gelişmişliğini gözler önüne sermektedir.

Sadberk Hanım Müzesi ilk İcra Komitesi Başkanı merhum Sevgi Gönül'ün büyük bir özenle oluşturduğu Osmanlı Dönemi Kilise Gümüşleri Koleksiyonu, 2003 yılındaki vefatından sonra Sadberk Hanım Müzesi koleksiyonlarına dahil edilmiştir. Sergide 18. yy başından 20. yy başına kadar olan iki yüzyıl boyunca, İstanbul'daki atölyelerde imal edilmiş ve Osmanlı İstanbulunun kozmopolit yapısını ve sanatsal zevkini yansıtan 90 adet eser yer almaktadır. Bu eserler arasında kiliselerde düzenlenen ayinlerde kullanılan dinsel eşyalar (paten, kalıs, yelpaze, ekmek kutuları, gülabdan), vaftiz ve suların kutsanması gibi dini törenlerde kullanılan kaplar, değişik ibadet eşyaları, aydınlatma gereçleri, piskopos asaları, cüppesi ve aksesuarları yer almaktadır. Sergilenen eserlerin çoğunluğu gümüştür ve bunların büyük kısmı tuğralı olup Osmanlı tebaası içinde yer alan Hıristiyan cemaatin ihtiyaçları doğrultusunda, İstanbul'daki gümüş atölyelerinde çalışan farklı inançlara sahip ustalar tarafından, farklı kaynaklardan gelen üslupların sentezi yapılarak üretilmişlerdir. Eserler aynı zamanda kullanıldıkları ortama dair aydınlatıcı bilgiler veren kitabeler de içermektedir. Kitabelerin ışığında, eserlerin çoğunlukla 19. yy'ın ikinci yarısında İstanbul ve ekseriyetle Boğaz kıyılarındaki Rum kiliselerine aileler, esnaf toplulukları



*Litürjik yelpaze, gümüş 1862 tarihli Tuğra: Abdülaziz (1861-1876)*

veya kiliselerin etrafında gelişmiş olan yardım amaçlı kardeşlik cemiyetleri tarafından bağışlanmış oldukları öğrenilmektedir. İstanbul'daki muhtelif cemaatlerin farklı gümüş objelere olan sürekli talebi, Anadolu ve Balkanlar'dan gelenler başta olmak üzere Osmanlı'nın usta zanaatkârları için İstanbul'u bir çekim merkezi haline getirmiştir. Aynı zamanda, Osmanlı gümüşlerinin taşıdığı geleneksel süsleme dili, Avrupa'nın diğer bölgelerinde gelişen çağdaş eklektik akımlarla yenilenmekteydi. Söz konusu sanatsal zenginliklerin dâhiyane bir şekilde bir araya getirilmesi, Osmanlı'nın son döneminin süsleme sanatlarında aşikâr olan nevi şahsına münhasır bir üslupta doruğa çıkmıştı.

Gümüş eserlerin yanı sıra sergide yer alan zengin bezemeli ahşap eserler, Osmanlı'daki kiliselerin "İstanbul işi" sedef ve bağa işçiliğinin ustalıklı uygulandığı eşyalara da önemli oranda talepte bulunduğunu göstermektedir.

Sergideki eserlerin bezemeleri, İstanbul'un Batı ve Orta Avrupa'ya, Balkanlar ile Rusya'ya dek uzanan kültürel ve sanatsal bağlantılardan oluşan bir ağ içindeki rolünü gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla



*Parıldayan Hatıralar* sergisi, 18. ve 19. yy'ları kapsayan Osmanlı Dönemi'nde, İstanbul'un eşsiz sanatsal ve kültürel ortamına ışık tutan ilginç detaylar sunmaktadır.

*Parıldayan Hatıralar* sergisinin asıl yapılış amacı, Sadberk Hanım Müzesi'nde muhafaza edilen Sevgi Gönül Son Dönem Kilise Gümüşleri koleksiyonunu sergilemenin yanında, Sevgi Gönül'ün hastalığının son zamanlarında Brigitte Pitarakis ve Christos Merantzias tarafından kaleme alınan ve vefatından sonra 2006 yılında tamamlanan *Parıldayan Hatıralar- Sevgi Gönül Koleksiyonlarından Son Dönem Osmanlı İstanbul'una Ait Kilise Gümüşleri* kitabının da tanıtımını yapmaktır. Kitapta Sadberk Hanım Müzesi İcra Komitesi Başkanı Ömer M. Koç'un sunuş yazısından sonra, birinci bölümde koleksiyonda yer alan eserler işlevleri ve kullanımları ile ele alınmaktadır: Şarabın törensel kutsanması, mukaddes sırlar, kutsal liturji, yağın törensel kutsanması, piskoposluk alâmetleri, Osmanlı'nın son döneminde İstanbul'da dinsel uygulamalar, seküler temalar ve çok yönlü işlevler. İkinci bölümde sanatsal, dinsel ve sosyal bağlam içinde geç dönem Osmanlı gümüşleri ele alınmaktadır: Sanatsal akımların Avrupa'dan Osmanlı İmparatorluğu'na yayılması, Osmanlı'nın son döneminde İstanbul'da dinsel sanatın oluşumu, antik eserlere karşı olan beğeni ve aydınlanma ruhu. Kitap son bölümde katalog ile bitmektedir.

Brigitte Pitarakis ve Christos Merantzias tarafından kaleme alınan *Parıldayan Hatıralar - Sevgi Gönül Koleksiyonlarından Son Dönem Osmanlı İstanbuluna Ait Kilise Gümüşleri/A Treasured Memory-Ecclesiastical Silver From Late Ottoman Istanbul in the Sevgi Gönül Collection* kitabı İngilizce ve Türkçe olarak iki ayrı dilde Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi yayını olarak basılmıştır. 212 sayfadan oluşan kitabın grafik tasarımı Erkal Yavi, fotoğrafları Bahadır Taşkın, İngilizceden Türkçeye çevirisi Serdar Alper, koordinatörlüğü ise Bahattin Öztuncay tarafından yapılmıştır.

*Hülya Bilgi*

## **I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu I. International Symposium of Mount Ararat and Noah's Ark**

TC Ağrı Valiliği, Doğubayazıt Kaymakamlığı, İstanbul Üniversitesi Avrasya Arkeoloji Enstitüsü, Erzurum Atatürk Üniversitesi ile ÇEKÜL Vakfı tarafından ortaklaşa düzenlenen "I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu- I. International Symposium of Mount Ararat and Noah's Ark", 7- 11 Eylül 2005 tarihleri arasında Doğubayazıt- Vali Kutlu Aktaş Konferans Salonu'nda gerçekleştirilmiştir.

Ağrı Dağı, Nuh'un Gemisi ile İshâkpaşa Sarayı bağlamında bilim, sanat, turizm, dağcılık sporu, pastoral yaşam ve kültürel değerlerimizin, alanında uzman çeşitli disiplinlerden bilim adamları ile diğer katılımcıların birikim ve bilgilerini öncelikle yöre halkıyla ve ilerleyen planlanmış aşamalarda ise dünya ile paylaşmak, düzenlenen sempozyumun temel amacını oluşturmuştur. Bilim adamları, araştırmacılar, yerel yöneticiler, fotoğraf sanatçıları, ressamalar, profesyonel dağcılar, yönetmenler, işadamları, müzisyenler, gazeteciler, turizmciler, siyasiler ve yöre insanının katılımıyla geniş bir profil ortaya çıkmış, Türkiye'den çeşitli üniversiteler ve yurt dışından ise Amerika, İran ve Hollanda'dan bilim adamları katılmıştır.

Beş gün süresince onsekiz oturum şeklinde düzenlenen sempozyum, İstanbul Üniversitesi Avrasya Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Oktay Belli, Erzurum Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yaşar Sütbeyaz, Doğubayazıt Kaymakamı Abdul Rauf Ulusoy ve Ağrı Valisi Yusuf Yavaşcan tarafından yapılan açılış konuşmalarıyla başlamıştır.

İlk günün katılımcıları ve sunulan bildiriler şunlardır: Yıldırım Güngör "Ağrı Dağı'na Tırmanışın Öyküsü"; Oktay Belli "Erken Demir Çağı'nda Ağrı Dağı Bölgesi"; Adnan Baysal "Doğu Anadolu Yaylasında Prehistorik Sanat ve Sembolizm"; Salih Bayraktutan "Temmuz 2004 Doğubayazıt (Ağrı) Depremi, Tektonik ve Jeolojik Açısından Etkileri"; Nazım Imamverdiyev-Musa Mammedov "Ağrı Dağı Bölgesi'nin Jeodinamikleri ve Neogen-Quaternary Dönemi Volkanizması'nın Jeokimyası"; Oktay Belli "Ağrı Dağı Bölgesi'nin Urartu Krallığı Dönemi'ndeki Önemi"; Robert Michelson "Ağrı Bölgesi'nde Antik Sel Varlığının Jeolojik Kanıtları"; Oktay Belli-Hüseyin Turoğlu "Ağrı Dağı Bölgesi'nde Tunç, Erken Demir Çağı ve Urartu Yerleşmelerin Yayılımı ve Araziden Faydalanma Yöntemleri"; Nazım Bababeyli "Nuh Tufanı'ndan Önce ve Sonra, Nahçıvan Palaeocoğrafyasının Şeriatı"; Simon Kuloshvili-Givi Maisuradze "Ağrı ile Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, İran ve Türkiye Civar Bölgelerinin Gelişimi ve Volkan Çöküntüleri"; Oktay Belli "Eskiçağ'da Ağrı Dağı Bölgesi Yaylalarının Arkeoloji Açısından Değerlendirilmesi"; Simon Kuloshvili-Miriam Topchisvili "Ağrı Civarındaki Doğal Tehlikelerin Türkiye, Güney Kafkasya ve Kuzeybatı İran ile Karşılaştırılması"; Yıldırım Güngör- Sabah Yılmaz Şahin "Ağrı Dağı'nın Litolojik Özellikleri"; Salih Bayraktutan "Doğubayazıt (Ağrı) Üzengili Bölgesi'nin Jeolojisi: Aktif Tektonikleri ve Çamur Akıntı Mekanizması"; Yusuf Sattarzadeh-Simon Kuloshvili-Aydın Massimov "Ağrı Dağı ve Bölgesi'nin Sismotekniğinin, Doğu Türkiye, Ermenistan, Güneybatı Azerbaycan ve Kuzeybatı İran ile Karşılaştırılması"; İlhan Durupınar "(Doğubayazıt) Ağrı'nın Üzengili Bölgesi'nde, Gemi Biçimli

Nesnelerin Keşfi ve Durupınar Bölgesi'nin Fiziksel ve Topografik Özellikleri”, Sinan Kılıç “Ağrı’da Boncukların Dili: Arkeolojik Bir Buluntu Grubunun değerlendirilmesine Günümüz Kullanımından Katkılar”; John Baumgardner “Doğubayazıt Ağrı Dağı Civarında, Üzengili Bölgesi Durupınar Yöresi’nde Nuh’un Gemisi’nin Jeofiziksel Yüzey Araştırması”; Veli Bahşeliyev “Nuh Tufanı ve Gemikaya Tasvirleri”, Hamza Gündoğdu “Karadeniz ve Nuh Tufanları”. Bu günün sonunda Yönetmen Handan Türkel tarafından belgesel niteliğinde çekilmiş “Bir Dağın Ağrısı” adlı film gösterilmiştir.

Sempozyumun ikinci gününde ise, Necmettin Elmas-Şelahattin Polat “Devtirş (Ayrancılar) Jeotermal Su Kaynakları (Çaldıran/Van)”; Hanefi Palabıyık-Şelahattin Tozlu “İslam Coğrafyacılarından Günümüze Ağrı Dağı ve Çevresi”; Hasan Geyikoğlu “Ağrı Dağı ve Çevresinde Kara-Koyunlu Hakimiyeti ve Sa’du Oymağı’nın Faaliyetleri”; A. Ali Bayhan “Ağrı Dağı Eteklerinde İlhanlı Sarayları Üzerine”; Nilüfer Öndin “Batı Sanatı’nda Tufan Sahnelerinin Form-Anlam İlişkisi”; A. Bilban Yalçın “Bizans Sanatı ve İkonografisinde Nuh’un Gemisi”; Gerrit Alten “Nuh’un Gemisi’nin Kalıntıları ve Görgü Şahitlerinin İzlenimleri”; Selçuk Seçkin “Bizans ve Ortaçağ Avrupası’nda Nuh’un Gemisi’nin Betimlenmesi”; A. Nihat Kundak “Osmanlı Minyatürlerinde Nuh Tufanı”; Haldun Özkan “Hamur Kümbeti”; Aydın Mızrak “İğdır (Zor) Kervansaray Mimari ve Süsleme Öğeleri”; A. Rafet Özkan “Vahide Nuh’un Ayak İzleri”; Burcu Pelvanoğlu “Nuh Tufanı’na Hermeneutik Bir Bakış”; A. Emin Çimen “Nuh Tufanı Bağlamında Kur’an-ı Kerim’in Determiniz Olgusuna Yaklaşımı ve Nuh Toplumunun Çöküş Nedenleri”; İsa Yüceer “Nuh Tufanı’nın Teolojik Yönü”; Gül Sarıdikmen “Tufan’dan Sonra Nuh’un Sarhoşluğu”; Müjgan Çakır “Kıyas-ı Enbiya ile Mu’cizat-namelerde Hz. Nuh ve Mu’cizeleri”; Hacı Qadir Qedirzade “Nuh Peygamber, Dünya Tufanı ve Nahçıvan”; Yakup Yiğit “Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Araştırmaları ile İlgili Gözlemler”; Gönül Cantay “Nuh’un Gemisi İnşası ve Tasvirleri”; Cihan Özsayiner “İshâkpaşa Camii’nde Makılı Hatlar Bağlamında Osmanlı Mimarisinde Makılı Hatlar” adlı bildirimleri sunmuşlardır. Bu günün sonunda da “Ağrı Dağı Şiir Dinletisi” adlı bir etkinlik düzenlenmiştir.

Sempozyumun üçüncü gününde Kemal Polat “Orta Asya’da Dağ Kültü ve Kırgızistan-Oş Süleyman Dağı”; Hüseyin Yurttaş “Ağrı/Hamur Karlıca (Şoşik) Kalesi; Şahabettin Öztürk “Doğubayazıt’taki Taş Köprüler ve Alacalı Köprüsü’ne Ait Rölöve, Restorasyon ve Restitüsyon Proje Çalışmaları”; Cevat Başaran - A. Yalçın Tavukçu- Vedat Keleş “Geçmişten Günümüze Nuh’un Gemisi Araştırmaları”; Bahattin Dartma “Tarihin Ortak Değeri: Nuh’un Gemisi”; A. Rauf Ulusoy “Ağrı Dağı

ve Nuh’un Gemisi’nin Yöresel Sunumu”; Serhat Yener “Ararat Bölgesi Müziklerinin Formal Yapısı Üzerine Bir İnceleme”; Fuat Türkmen “Ağrı Bölgesi’nin Ekonomik Kalkınmasında bir Örnek: Nuh Tekstil”; Murat Gökalkp “Türkiye Turizmde Doğubayazıt’ın Yeri ve Önemi, Turizmi Engellenen Nedenler”; Mehmet Teyfur “Ağrı Dağı’nın Bölge İnsanın Yaşamı İçindeki Yeri ve Öneminin Değerlendirilmesi”; Muammer Demirel “Ağrı ve Doğubayazıt’ta Ermeni Olayları”; Mehmet İnbaşı “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Çıldır Eyaleti ve İdarecileri”; Erol Kılıç “Eski Gravür ve Fotoğraflarla Ağrı Dağı ve Çevresinin Görsel Vizyonu”; Yüksel Bingöl “İshâkpaşa Sarayı’nın Tarihlendirilmesi”; Faruk Kay “Türkiye’de Yeri Değiştirilen Şehirlere Bir Örnek: Doğubayazıt”; Yusuf Çetin “Eski Eleşkirt Kaza Merkezi Olan Toprakkale Köyü’nde Bir Osmanlı Camisi: Toprakkale Köyü Camii”; Adem Çelik “Ağrı Dağı Eteklerinde Yarı-Göçebe Hayat Süren Topluluklarda Görülen Halılar”; Gündegül Parlar “Doğu Anadolu’da Siyasal Varlık Gösteren Eyyübilerin Sikkelerrinin Sanatsal Yönleri”; Sami Bayraktar “Doğubayazıt (Bayezid) Şehir Mezarları ve Mezar Taşları”; A. Murat Aktemur-İshak Umut Kukaracı “Çıldır- Yıldırım Tepe (Rabat) Köyü’ndeki Mezar Taşları”; Zehra Çakmaktepe “Divanlarda Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi’nin İşleniş” adlı bildirimleri sunmuşlardır.

Sempozyumun dördüncü gününde ise Ahmet Aydın “Ağrı Havalisinde Kişi Adları”; Yaşar Kalafat “Doğu Anadolu Halk Kültüründe ‘Kurt’”; Kazım Köktekin “Doğubayazıt Ağzının Ses Özellikleri”; Rezzonico Giuseppe “Nuh’un Gemisi ve Ağrı Dağı’nın Keşfi Üzerine Bir Çalışma”; Nuri Seçgin “Tevrat’ın Tufan Yorumunda Gökkuşluğu İmgesi ve Gökkuşğunun Farklı Simgesel Anlamları”; H. Neşe Özgen “Vatan Olarak Dağ: Ağrı Dağı’nın Çeşitli Metaforları”; Yıldız Devenci “Sarı Gelin”; Şevket Alp “Kültürle Gelen Süs Bitkileri”; Zeki Dman “Nesnel Gerçekliğin Yeniden Üretilmesinde Mit ve Dinlerin İşlevi: Nuh’un Gemisi Örneği”; Elmas Şahin “Nuh’un Gemisi ve Ağrı Dağı’nın Edebiyata Yansması”; Yasın Kılıç “Ağrı Dağı ve Efsanesi Üzerine Bir Deneme”; S. Battal Uğurlu “Ağrı Dağı Efsanesi’nde Aşk ve Töre Çatışması”; Turgut Karasey “Ahmed-i Hani, hayatı ve Mem o Zin Mesnevisi”; Hanife Koncu “Klasik Türk Şiirinde Hz. Nuh ve Tufanı”; A. İhsan Kolcu “Ahmet Muhip Dranas’ın Şiirlerinde “Dağ” İmgesi; Abdurrahman Kolcu “Ömer Polat’ın “Dilan” Adlı Romanında Feodal Düzenin Eleştirisi”; A. Selim Doğan “Ağrı Dağı Yöresi ile Erzurum Yöresi Oyunlarındaki Müzik ve Figür Etkileşimi”; M. Nuri Taşdemir “Ağrı Dağı ve Bölge Ekonomisi”; Ertuğrul Eryılmaz “Bölge Kalkınmasında Eğitim ve Turizmin Önemi”; Orhan Deniz “Ağrı Dağı ve Dağcılık Açısından Önemi”; E. Muhsin Bulut “İnanç Turizmi Açısından Ağrı Dağı ve Nuh Tufanı”;

Alparslan Santur “Nuh’un Gemisi ve Ağrı Çevresinin Geleneksel Kültür Değerlerinin Tanıtımı ile İlgili Bir Öneri: Açık Hava Müzesi”; Murat Avcı “Büyük Telçeker Yer Akması ve Sirtında Taşdığı Gemiye Benzer Yer Şeklinin Oluşum Nedenleri”; Nilgün Sevinç “Doğubayazıt Yemekleri” adlı bildirimleri sunmuşlardır. Sempozyumun son oturumu olan bu bölüm sonunda, genel bir değerlendirilme yapılmıştır. Ayrıca bu günün sonunda İshâkpaşa Sarayı’nda “Nuh’un Aşure Sofrası” adında bir etkinlik de düzenlenmiştir.

Bölgenin turizm, kültürel, sanat tarihi, arkeoloji, coğrafya, spor, teolojik, jeoloji, müzik, yemek gibi konularda oldukça zengin bir potansiyele sahip olduğu bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Bilim adamları ile yöre haklının arasında kurulan iletişim ve bilgi alışverişi ile yöre insanlarına, buldukları coğrafyanın kültürel açıdan sahip olduğu zenginlikleri göstermek bakımından oldukça verimli ve keyifli bir toplantı olmuştur. Bölge tanıtımının en işi şekilde, yöredeki iş adamları ve yöneticiler tarafından, halk ile eşgüdüm içinde çalışılması yoluyla gerçekleştirilebileceği açık bir biçimde gösterilmiştir. Bu bağlamda bölgenin inanç ve kültürel turizmini canlandırmak, tanıtımının ülke ve dünya geneline daha iyi koşullarda yapılmasını sağlamak ve bunların öncelikle Valilik ve Kaymakamlık tarafından bir dizi plan ve program dahilinde yapılması karara bağlanmıştır.

Sempozyumda sunulan bildirimlerin 2006 Temmuz ayında kitap haline getirilerek basılması planlanmaktadır. Sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen herkese teşekkürlerimizi sunarız.

*İlknur Zeynep Konuralp*

## **Colloquia Anatolica et Aegaea Antiqva II Uluslararası Sempozyumu**

2-6 Haziran 2007 tarihlerinde İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi’nde düzenlenecek sempozyumda M.Ö. 7. yy ile M.S. 4. yy arasında, Antik Doğu Akdeniz Dünyasında üretilmiş Yunan ve Roma Dönemlerine ait pişmiş toprak figürinler ele alınacaktır. Son yıllardaki arkeolojik çalışmalar ile gün ışığına çıkarılan pişmiş toprak figürinler ve çeşitli koleksiyonlar üzerine yapılan yayınlar, Batı Avrupa’da Yunan ve Roma koroplastik sanatı üzerine bilgilerimizi arttırmıştır. Bu sempozyum ile Doğu Akdeniz ve Anadolu üzerinde yoğunlaşılması planlanmakta ve daha önce yayınlanmamış kazı buluntuları ile koleksiyonların tanıtılması amaçlanmaktadır. Başlıca konular terrakotta figürinlerin üretim, dağılım, ikonografi ve işlev sorunlarıdır.

Belirlenen bu konu başlıkları üzerinde aşağıdaki sorunlar irdelenecektir:

**Üretim:** Bu seksiyonda terrakotta figürinlerin üretim yerleri ile ilgili bildirimlere yer verilecektir. Bu üretim yerleri çeşitli büyüklüklerdeki atölyelerde faaliyet göstermekteydi. Terrakotta üretimlerinde Yunan Dünyasında M.Ö. 7. yy’dan itibaren gelişen baskı tekniği ve üretim aşamaları iyi tanınmaktadır. Fakat bu üretim aşamalarında bazı özel üretim tekniği sorunları henüz açıklanamamıştır. Terrakottalarda uygulanan “imza” geleneği bu açıklanamayan sorunlardan biridir. Ayrıca kullanılan tekniklerin (modelleme, çarklama ya da karışık teknikler) kullanım süreçleri, gelişim ve kronolojik olarak birbirlerini kapsama zamanları da bu seksiyon içinde tartışılacaktır.

**Dağılım:** Doğu Akdeniz Bölgesi’nde terrakotta figürinlerin dağılımı konusu önemli bazı eskiçağ tarihi, arkeolojisi ve sanat tarihi sorunlarını beraberinde getirmektedir: Üretilen nesnelere ile kullanılan üretim aletlerinin dağılımı ve bu dağılımın ticari yolla mı, yoksa gezici ustalar yoluyla mı yapıldığı sorunları; birbirinin tekrarı kopya üretimler ve bunların modelleme yolu ile gelişimleri; varolan üretimlerden esinlenerek yapılan ve prototiplerin modellendiği basit kopyalar gibi sorunlar bu seksiyonda irdelenecektir. Böylece terrakotta figürinin “üretim serileri” hakkında bilgi edinmek mümkün olabilecektir. Bu bilgiler bize, bazı ortak formların repertuarını anlamak için yardım edebilir. Örneğin, arkaik çağda “Rhodos-Ionik” koinesi olarak adlandırılan grup ile Tanagra stili Hellenistik örnekler bu konu kapsamında ele alınabilir; ayrıca bu figürinlerin neden böyle geniş bir alana, bu kadar hızlı bir şekilde yayılmış olma sebebi de tartışılabilir. Tüm bunların yanı sıra, bazı özel form ve stillerin uzun süreli yaşamları da irdelenebilecektir.

**İkonografi:** Koroplastik sanatının konu repertuarı günümüze kadar iyi anlaşılmalı ve yorumlanmalı olsa da konunun kimi kısımları hâlâ sorunlu bir nitelik taşımaktadır. Örnek vermek gerekirse, bazı nesnelere neden sınırlı sayıda üretilmiş oldukları, buna karşın bazılarının da neden çok sayıda üretilmiş oldukları konusu hâlâ açıklanamamaktadır. Bu konunun aydınlatılmasında, mezarlarda çok sayıda ele geçen kadın figürinleri önem taşımaktadır. Bu figürinlerin ölümlü, sıradan kadınları mı yoksa tanrıçaları mı sembolize ettikleri konusu kesin değildir. Bu bağlamda sorgulanması gereken bir başka sorun da, ikonografik öğelerin o dönemin dünyası için evrensel birtakım anlamlar taşıyıp taşımadıkları ya da bölgesel ve devrinsel farklılıklar içerip içermedikleridir. Metinler ya da başka ikonografik öğeler (örneğin vazo ressamlığı, heykeltıraşlık, bronz figürinler, yüzük taşı işlemeciliği vb.) bu sorunların açıklanmasında ya da irdelenmesinde yardımcı olabilmektedir.

**İşlev:** Bazı kazı merkezlerinden çıkan buluntular, figürinlerin işlevlerini oldukça aydınlatmış ve bu nesnelere



sunu ve mezarlık nesnesi olarak kullanıldıklarını bizlere büyük ölçüde ispatlamıştır. Figürinlerin kullanımının cinsiyetle ya da ölüm sırasındaki yaşla ilintili olup olmadıkları bilinmemektedir. Bunun yanında figürinler, günlük yaşama ait kontekstlerde, özellikle de evlerde ele geçmektedir. Bu kontekstlerde bulunan figürinlerin, günümüzdeki biblolar gibi basit dekorasyon objeleri olduğu veya ev kültürleri ile ilgili oldukları, oyuncak ve belki de tılsım-nazar objeleri olabileceği düşünülmektedir. Ancak bu konu, beraberinde birçok soruyu da getirmektedir. Konunun daha iyi irdelenmesi ve aydınlatılması için, arkeolojik kazı sonuçlarını, bu sekiyonda değerlendirmeyi arzulamaktayız. Konu kapsamında diğer metot ve disiplinlerin de yardımına başvurulacaktır. Bu disiplinler arkeolojiye yardımcı bilim dalları, arkeometri, sanat tarihi, ikonografi, klasik filoloji, kültür antropolojisi vb. olabilir.

Sempozyuma yutdışından; Yunanistan, Suriye gibi komşu ülkelerden de katılımlar olacaktır. Bu durum terrakotta figürinlerin daha geniş bir coğrafi alanda tartışılmasını ve bu konuda bilimsel bir forum oluşturulmasını sağlayacaktır. Sempozyumda sunulan bildirilerin, iki cilt kitap halinde *EFA'nın Bulletin Correspondance Hellénique* dizisi içerisinde bir *Supplement* olarak, 2008 yılında Fransa'da basılması planlanmaktadır.

Konferans web adresi:

<http://web.deu.edu.tr/terracottas/>

Bilimsel Organizasyon:

Organizatör: Yard. Doç. Dr. Ergün LAFLI, M.A. (DEÜ, İzmir). İkinci Organizatör: Prof. Dr. Arthur MULLER (UL3, Lille). Bilimsel Düzenleme Komitesi: Yard. Doç. Dr. Ergün LAFLI, Prof. Dr. Arthur MULLER, Dr. Michel FEUGÈRE (CNRS, Lattes) ve Prof. Dr. Dominique MULLIEZ (EFA, Atina).

*Ergün Laflı*

### **Workshop of the Tigridian Regional Group of the ARCANE**

**(Associated Regional Chronologies for the  
Ancient Near East and the East  
Mediterranean) Project**

*Workshop of the Tigridian Regional Group of the ARCANE Project* konulu workshop 17-19 Mart 2006, tarihleri arasında Institute of Archaeology, Warsaw University'de gerçekleştirilmiştir. Yürütücülüğünü Piotr Bielinski (Polish Centre of Mediterranean Archaeology, Warsaw University) ve Elena Rova (Dipartimento di Scienze dell Antichità e del Vicino Oriente, Ca'Foscari University Venice) yaptığı workshop ARCANE (Associated Regional Chronologies for the

Ancient Near East and the East Mediterranean: Synchronizing Cultures and Civilizations of the Ancient Near East and the Eastern Mediterranean in the Third Millennium BC) projesinin bölge toplantılarından ilkiydi.

ARCANE Projesi'nin amacı Önasya ve Doğu Akdeniz'de M.Ö. 3. binyıl arkeolojik malzemesinin bölgesel gruplarını eşzamanlı değerlendirerek görel ve kesin bir kronoloji oluşturabilmektir. Tüm bölge coğrafi ve kültürel özelliklerine göre on iki kısma bölünmüştür. Her bölge için malzemenin çeşitli başlıklar altında inceleneceği workshoplar düzenlenmesi, sonunda ise genel bir konferans yapılması planlanmıştır. Sonuçlar 21 cilt halinde Brepols Yayınevi tarafından yayımlanacaktır. Projenin yönetim komitesi, başkanlar Marc Lebeau ve Pierre de Miroschedji olmak üzere Uwe Finkbeiner, Graham Philip, Maria Iacovou, Jesper Eidem, Juha Sihvola, Diederik Meijer, Maria da Conceição Lopes, Peter M. Fischer, Jean-Marie Le Tensorer, Turan Efe'den oluşmaktadır.

Uluslararası katılımlı ve dili İngilizce olan Dicle Bölgesi konulu workshopda açılış konuşması Enstitü Müdürü Prof. Kazimierz Lewartowski tarafından yapılmış ardından, M. Lebeau proje için genel bilgi, P. Bielinski yöntem, E. Rova tarafından da veritabanı hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra sırasıyla aşağıdaki bildiriler sunulmuştur:

E. Rova "Introduction into Regional Chronology", P. Bielinski "Tell Rijim", E. Rova "Tell Karana 3", C. Schmidt "Late Third Millenium Pottery of Assur", R. Gutt "Tell Taya", C. Reichel "Hamukar", T. Ökse "Upper Tigris Area-Ilisu Dam Region", A. Özfirat "Üçtepe and Diyarbakır Area During the Early Bronze Age", Y. Şenyurt "Aşağı Salat", D. Lawecka "Architecture", P. Bielinski "Glyptics", M. Tonussi "Figürines and Small Finds", L. Rutkowski "Metal", M. Zambello "Lithics".

Projeye ilgili bilgi ve gelişmeler [www.uni-tuebingen.de/arcane](http://www.uni-tuebingen.de/arcane) sitesinden izlenebilir.

*Aynur Özfirat*

### **Bey Dağları Yüzey Araştırmalarına Genel Bir Bakış (1998-2005)**

Antalya'nın batı ufku boyunca perde perde uzayan Bey Dağları görsel bir şölen içerisinde eski zaman yaşamlarından zengin izler saklar. Milattan sonra 3. bine girmiş olmamıza ve Anadolu topraklarında da arkeolojik araştırmaların çoktandır başlamış olmasına karşın, Bey Dağları'nda hâlâ yeni kalıntılar buluyor olmamız esasında Anadolu'da bile bizi şaşırtmaktadır. Dağların ve düzlerin taşıdığı kültürel ve tarihsel zenginlik, bilinen ve varsayılanın çok üstündedir. Arkeolojik kalıntıların





*Bey Dağları Tapınak Çalışmaları*

birçoğu ilk kez keşfedilmekte ve bilim dünyasına sunulmaktadır. Bölgeye gelen bunca araştırmacı ve aradan geçen bunca zamandan sonra kent, Antalya'nın hemen batısında görülen kalıntıların çoğunlukla ilk arkeolojik yayınlarının ekibimize kalmış olması sevinc vericidir. Ancak, Akdeniz Üniversitesi'nin bu kadar yakınındaki dağlara yayılmış kalıntıların araştırılmasında, bu kadar geç kalınmış olması da elbette günah hanemizde yazılıdır. Çünkü hem bilim gecikmiş, hem de tescille başlayan korumada ve keşifle başlayan tanıtımda zaman kaybedilmiştir.

1997'de *Trebenna ve Çevresi Yüzey Araştırmaları* olarak başlayan çalışmalarımız, 2001 yılı sonrasında *Bey Dağları Yüzey Araştırmaları*'na dönüştürülmüştür. Çoğu zaman 25 kişiyi geçen geniş katılımlı uluslararası bir ekiple gerçekleştirdiğimiz çalışmalar baştan beri Kültür Bakanlığı, Akdeniz Üniversitesi ve AKMED tarafından desteklenmektedir. Prof. Dr. N. Çevik başkanlığında yürütülen çalışmaların çekirdek ekibi (Yrd. Doç. Dr. İ.Kızılgut, Öğrt. Gör. S. Bulut, Arş. Gör. E. Akalın, Arş. Gör. B. Özdilek) ve yürütme merkezi Akdeniz Üniversitesi'nde olmakla birlikte İstanbul Üniversitesi'nden Doç. Dr. E. Akyürek, Arş. Gör. A. Kızılkayak, Bordeaux Üniversitesi'nden Prof. Dr. I.P. Pedarros, Dr. O. Henry ve Mannheim Üniversitesi'nden Prof. Dr. M. Kunze, Dr. S. Bruer gibi değerli bilimciler de ekibimiz içinde yer almaktadırlar. Kendi ekibimiz dışında bölgede epigrafik araştırmalar yürüten Prof. Dr. B. İplikçioğlu ve Prof. Dr. V. Çelgin'le de sürekli bilgi ve veri alışverişinde bulunulmuş, birlikte çalışılmıştır.

Bey Dağları'nı, Araştırma alanı olarak seçmemizin nedenleri özetle şöyle sıralanabilir: Akdeniz Üniversitesi'nin en yakınındaki bilimsel sorumluluk alanında bulunması; arkeolojik açıdan hâlâ çok bakîr olması;

bilime önemli katkılar sağlayacak veriler içermesi; prehistorik mağaralardan erken Türk yerleşimlerine kadar, özellikle Roma ve Bizans Dönemlerinde zenginleşen kalıntıların varlığı; Kelbessos, Neapolis, Trebenna, Onobara, Typallia, Kitanaura, Mnara, Lykai gibi farklı ölçekte önemli yerleşimler yanında, araştırılmaları halen eksik kalmış olan küçük yerleşim birimleri ve küçük yapıların, yani eski çağların geniş halk kitlelerinin yaşamına ilişkin verilerin yoğun bulunduğu bir bölge olması; Termessos, Trebenna, Attaleia ve Phaselis gibi kentlerin territorium sınırlarını ve diğer bağlantılarını anlama şansının olması; arkeolojik yüzey araştırmaları yöntemlerinin farklı biçimlerde uygulanması ve gerçekleştirilmeyi düşündüğümüz uygulamalar için de çok uygun bir eğitim ve araştırma laboratuvar olması.

Yöntemimiz, uydu fotoğrafı ve hali hazır haritalar yardımıyla ilk olarak ön keşif gezileriyle varlık yoğunluğunu saptamak, ardından organize araştırmalarla önce GPS aracılığıyla GIS Coğrafi bilgi sistemleriyle doğru yer tespiti yapıp bunu 25.000 ölçekli sayısal haritalarda konumlandırmak; bulunan yerleşimlerin total station yardımıyla detaylı haritasını çıkarmak; bulunan her kalıntının rölevesini çıkarmak ve fotoğraf- lamak yanında detaylı tanımlamalarını yerinde yapmak; bunları büroda temiz arşiv verileri haline getirmek ve haklarında literatür araştırması yapmak ve yayınlamaktır. Bey Dağları Araştırmaları kapsamında elde edilen verilerle ilgili ekip üyelerimiz tarafından bugüne dek ulusal ve uluslararası 2 kitap, 21 makale ve 11 araştırma ön-raporu yayımlanmıştır.

Araştırmalarımız boyunca bugüne dek elde edilen genel sonuçlar şöyle özetlenebilir:

1. Doyran-Keldağ'dan güneye doğru Tünektepe'nin güneyine kadar olan dağlık alan (I. Etap) taranmış ve tüm envanter çıkarılmıştır. İkinci ayakta Kitanaura, Lykai, Kosara ve Mnara'yı içine alan bölgede araştırmalara başlanmıştır.
2. Birinci bölgede Trebenna, Neapolis, Kelbessos, gibi orta ölçekli kentler; Typallia, Onobara, İn Önü gibi küçük ölçekli kentler; Hurma, Badrik ve Belen gibi garnizonlar; Hisar Çandır gibi köyler; az sayıda savunmalı ve çok sayıda savunmasız çiftlik ve yapıları; yine çok sayıda zeytinyağı, şarap işliği ve tarım terasları çalışılmıştır.
3. Bunlardan çiftlik ve köy düzeyindekilerin büyük çoğunluğu ilk kez tarafımızdan tespit edilmiş, daha büyük diğer yerleşim ve şehirler de özellikle arkeolojik açıdan ilk kez tarafımızdan yayımlanmış ya da yayımlanmaktadır. İn Önü tarafımızdan keşfedilmiş; Kelbessos, Neapolis ve Typallia'nın isim tespitleri ve yazıtlarının incelenmesi B. İplikçioğlu-V. Çelgin tarafından yapılmış, diğer tüm kalıntılar da tarafımızdan detaylıca çalışılmıştır. Adı önceden

bilinen Trebenna'nın da S. Eyice'nin yayınladığı kilise dışındaki tüm kalıntıları tarafımızdan detaylı olarak araştırılmış ve Bey Dağları serisinin ilk kitabı olarak yayınlanmıştır.

4. Elde edilen verilerden, bölgenin yaşam kronolojisi, yerleşim yoğunluğu, yerleşim tipolojisi, yol ağı, şehirciliği, sanatı, mimarisi, dinsel inançları, gömme mimarisi ve gelenekleri, sosyal yapısı, ekonomik yapısı ve kültürel ilişkilerine kadar pek çok bilimsel sonuç çıkarılmıştır.
5. Termessos, Trebenna ve Phaselis gibi büyük kentlerin birbirleriyle de ilgili olan territorium sınırlarına ilişkin bulgular yanında, küçük birimlerle büyük yerleşimler arasındaki bağları da daha açık anlaşılmıştır.
6. Pamphylia, Pisidia ve Lykia'nın kavşağında olması nedeniyle üç bölgenin sanatından esintiler içeren pek çok görüntünün yan yana ya da iç içe olduğu görülmüş, daha çok da siyasi olarak Lykia'dan olan Bey Dağları I. Etap bölgesinde görülen yerleşimlerdeki sanatın, Lykia'dan çok Termessos'tan-Pisidia'dan etkilendiği anlaşılmıştır.
7. Taşra yerleşimleri ve kırsal yaşam birimlerinin çokluğu nedeniyle bu tür halk kesimlerinin sanatı, yaşamı ve geçimine ilişkin pek çok veri elde edilmiştir. Özellikle mezar kabartmalarında günlük yaşama ilişkin sahnelerin yoğunluğu dikkati çekmiştir.
8. Mimaride ve yerleşim biçimlerinde özgün tipler bulunmuş ve hatta başka yerde benzeri olmayan konik kapaklı yuvarlak kaya ostotheke gibi çok özel veriler de arkeoloji literatüründe yer almıştır.
9. Teras kompleksleri, ışıklar ve çiftlikler, egemen ürünler olan zeytin ve üzümüne dayalı bir tarımsal üretimin bulunduğunu göstermiştir. Bu üretimin ihtiyaçtan fazla olduğu da kolaylıkla anlaşılmıştır.
10. Kalıntıların büyük çoğunluğu özellikle Roma ve Bizans Dönemlerindedir. Ancak Prehistorik Dönem'den Osmanlı'ya kadar geniş bir yelpazede kalıntılara rastlanmıştır.

Araştırmalarımız boyunca Üniversitemiz, AKMED ve diğer destekçilerimiz sayesinde parasızlık, ilgisizlik ya da elemansızlık hiçbir zaman sorun olmamıştır. Ancak, araştırma sahamızda çok yoğun rastladığımız defineci tahribatları ya da izinsiz araştırma ve yayın yaparak emeğimizi hiçe sayan ve yasaya karşı duran araştırmacılar sürekli bizleri üzümüştür. Her şeye rağmen, kısa zamanda gelinen noktanın bizim açımızdan çok doyurucu olduğunu, asal programın en az 1 yıl önünde olduğumuzu ve araştırmalarımızın aynı nitelikte sürmekte olduğunu belirtip, arkeoloji adına keyfimizi sizinle paylaşarak bitirmek istiyorum.

*Nevzat Çevik*

## Klazomenai'de Yerleşim Alanları ve Nekropolisler

Klazomenai'de A sektöründe açığa çıkarılan curvilinear planlı yapılar, kentin İon yerleşmesi olarak M.Ö. 11. yy'ın sonunda, Prehistorik Höyüğün (Liman Tepe) bulunduğu alanda kurulmuş olduğunu göstermektedir (fig.1). Çeşitli alanlarda yürütülen derin sondajlardan elde edilen veriler, Protogeometrik Dönem yerleşmesinin Orta ve Geç Protogeometrik Dönemlerde batıya doğru genişlemiş olduğunu kanıtlamaktadır (fig.1: A, B ve C).

Protogeometrik Dönem'in aksine, Klazomenai'de Geometrik Dönem yerleşmesine ait verilerimiz oldukça kısıtlıdır. Bununla birlikte, Protogeometrik Dönem kentinin bulunduğu alanlarda, Arkaik Dönem'e ait evlerin altında, Geometrik Dönem'in dolgu ve tabanlarına da rastlanmıştır. Bu buluntular kentin Geometrik Dönem'de, Protogeometrik Dönem yerleşmesinin üzerinde devam ettiğini göstermektedir (fig.1: A, B ve C). Bu alanlarda M.Ö.7. yy'ın ikinci yarısından itibaren karşımıza çıkan mimari izler ve bunlarla bağlantılı taban düzlemleri, yerleşmenin Arkaik Dönem'de de aynı alanların üzerinde devam ettiğine işaret etmektedir. Ancak, bu alanların batısında (fig.1: D) açığa çıkan ve M.Ö. 600 dolaylarına tarihlenen konutlar, Arkaik Dönem Klazomenai kentinin batı yönüne doğru daha da genişlediğini ortaya koymaktadır. Sözü edilen sektörlerde açığa çıkan M.Ö. 6. yy'ın ilk yarısı ve son çeyreğine (fig.1: A, B, C ve D) ait konutlar, Klazomenai'de Arkaik Dönem'de uygulanmış olan mimari planlar ve Klazomenai günlük kullanım seramiklerine ait önemli veriler sağlamaktadır.

Klazomenai'de konutlar için ayrılmış olan yerleşim alanlarından başka, Arkaik Dönem'de kullanılmış olan iki endüstriyel alanın da tespit edildiğini belirtmek gerekir. D sektöründe yer alan konut alanlarının güneyinde ve sur duvarının dışındaki alanda, M.Ö. 6. yy'a ait zeytinyağı ve demirci işlikleri açığa çıkartılmıştır (fig.1: H). Bunun dışında, kenti çevreleyen sur duvarının dışında kalan ve Akropolis olarak adlandırılan tepenin (fig.1: F) güneydoğu kısmında M.Ö. 7. yy'ın ikinci yarısına, tepenin güney yamacında ise M.Ö. 6. yy'ın ilk yarısına ait seramik fırınları belirlenmiştir. Sözü edilen atölyeler, Klazomenai'de yerleşmenin güneybatısındaki bu alanların (fig.1: F ve H), Arkaik Dönem'de kentin sanayi mahallesi olarak ayrılmış bölgeler olduklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Arkaik Dönem boyunca yerleşim alanı ve sanayi mahallesi olarak kullanılmış olan bölgeler (fig.1: A, B, C, D, F ve H), Klazomenai antik kentinin tarihi içerisinde, sebepleri tarihsel olaylarla da desteklenen kesintiler dışında, M.Ö. 6. yy'ın sonuna dek iskân görmüştür. Altıncı yüzyılın sonundan itibaren ise

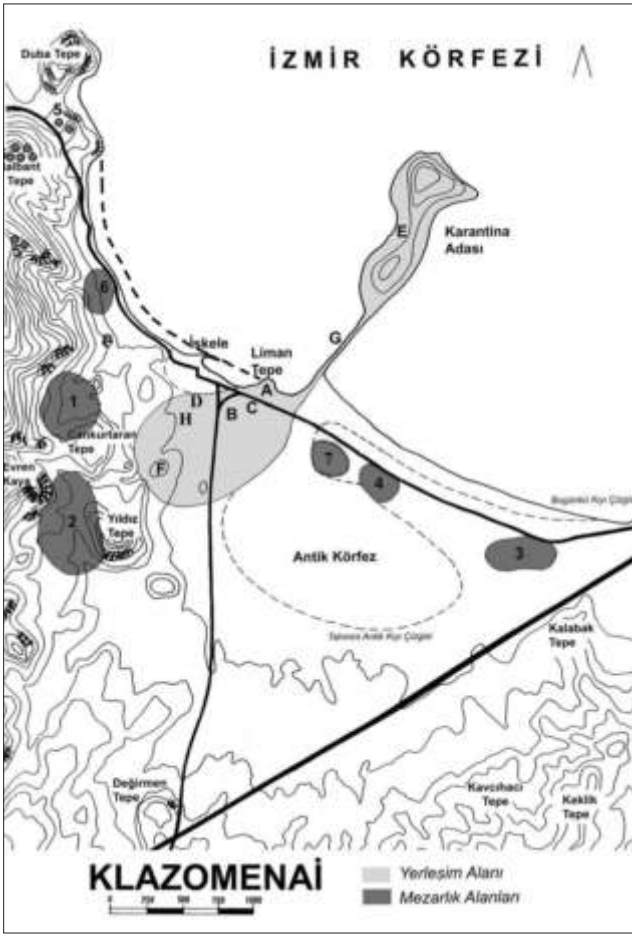


fig. 1: Yerleşim ve mezarlık alanlarını gösteren çizim

yerleşme alanlarının büyük bir bölümünde, M.Ö. 4. yy'ın başına dek süren ve kendisini hem küçük buluntularda hem de mimaride gösteren bir boşluk karşımıza çıkmaktadır. İonia ayaklanmasının Persler tarafından sert bir şekilde bastırılmasının ardından, geniş bir alana yayılmış olan Arkaik Dönem kentinin büyük bir bölümünün, en azından bir süre terk edildiği anlaşılmaktadır. Klazomenai'nin hemen karşısında yer alan Karantina Adası'nda (fig.1: E) yürütülen sondajlarda M.Ö.5. yy yerleşmesinin izlerine rastlanmış olması, bu dönemde yaşamın büyük çapta Karantina Adası'nda devam ettiğine işaret etmektedir.

Klazomenai'de Arkaik Dönem boyunca kullanılmış olan alanlar (fig.1: A, B, C ve D), M.Ö. 4. yy'ın başından itibaren yoğun tesviye ve düzenleme faaliyetlerinin ardından Hippodamik tarzda düzenlenerek yeniden yerleşim görmüştür. Bununla birlikte, sanayi bölgesi olarak ayrılan alanların Klasik Dönemde başka bir amaçla kullanılmak üzere tesviye edildiği (H sektörü) veya terk edildiği (F sektörü) anlaşılmaktadır (fig.1). Klazomenai'de anakara yerleşmesi M.Ö. 350 dolaylarında terk edilmiş ve C sektöründe açığa çıkan seramik fırının da gösterdiği gibi alan başka amaçlar için kullanılmıştır.

Klazomenai'de iskân Hellenistik Dönem'in başından itibaren büyük çapta Karantina Adası'na taşınmıştır (fig.1: E). Karantina Adası'nda yürütülen çalışmalarda açığa çıkan Peristyl planlı villalar ve elde edilen buluntular, yerleşmenin M.S. 5. yy başına dek devam ettiğini ortaya koymaktadır. Anakarada ise zayıf olarak karşımıza çıkan ve muhtemelen çiftlik evlerinin duvarları olan Roma Dönemi'ne ait kalıntılardan başka yerleşmeye işaret edecek veriler yoktur (fig.1: H). Bu alanda ele geçen en geç tarihli seramikler M.S. 6. ve 7. yy'lara aittir.

### Klazomenai'de Mezar Grupları ve Nekropolis Alanları:

Klazomenai'de yerleşme içerisinde ele geçen mezar gruplarından başka, yerleşme alanlarından uzakta, altı farklı nekropolis ve çok sayıda tümülüs belirlenmiştir (fig.1: no.1-7).

#### 1) Protogeometrik ve Geometrik Dönem Mezar Grupları

Klazomenai'de bugüne dek ele geçen en erken tarihli gömüler Geç Protogeometrik Dönem'e aittir. A sektöründe (fig.1) yürütülen çalışmalarda Protogeometrik Dönem'e tarihlenen yapıları arasında, M.Ö.10. yy'ın sonu - 9. yy'ın başına tarihlenen bir çocuğa ait pithos ile bir bebeğe ait olan sanduka mezar ele geçmiştir. Bu mezarlar, Klazomenai'de Protogeometrik Dönem'de bebek ve çocukların yerleşme içerisinde gömüldüklerini ortaya koymaktadır. Yıldız Tepe'nin (fig.1: no.2) güney eteklerinde dağınık olarak ele geçen ve urne kabı olarak kullanılmış olan M.Ö.10. yy'ın ikinci yarısına bir ait amphora, bu dönemde yetişkin mezarlarının, bilinen nekropolis alanlarından farklı bir bölgede olabileceğini akla getirmektedir.

Yıldız Tepe (fig.1: no.2) ve Akpınar (fig.1: no.6) nekropolislerinde açığa çıkan az sayıdaki kremasyonlar M.Ö. 7. yy'ın başında yetişkinlerin nekropolis alanlarında gömüldüğünü ortaya koymaktadır. Bunun dışında, A sektöründe (fig.1) buluntu durumlarından dolayı sekizinci yüzyılın sonuna tarihlenen ve bebek mezarı olarak kullanılmış olan iki mutfak kabı ele geçmiştir. Bu mutfak kapları Klazomenai'de bebek ve muhtemelen çocuklar için yerleşme içi gömü geleneğinin Geometrik Dönem'de de devam ettiğini göstermektedir.

#### 2) Geç Geometrik ve Arkaik Dönem Nekropolis Alanları

Klazomenai'de belirlenmiş olan ilk nekropolis Canakurtaran Tepe'nin kuzeybatısındaki yamaç üzerinde yer alan Monastirakia Nekropolisidir (fig.1: no.1). Monastirakia Nekropolisinde açığa çıkan mezarlar ve dağınık durumda toplanmış olan seramik parçaları, alanın en azından M.Ö. 7. yy'ın sonundan itibaren,



6. yy boyunca kullanıldığını göstermektedir. Yoğun bir biçimde kullanılmış olduğu anlaşılan Monastirakia Nekropolisinde gömüler üst üste ve belirli bir düzen gözetilmeden yerleştirilmiştir.

Yıldız Tepe'nin batı yamacında yer alan Yıldız Tepe Nekropolisinde (fig.1: no.2), 1979-1982 yılları arasında yürütülen çalışmalarda yüzün üzerinde mezar ele geçmiş ve bu alanın M.Ö. 7. yy'ın ilk yarısından itibaren 6. yy boyunca kullanılmış olduğu anlaşılmıştır. Yıldız Tepe Nekropolisinde açığa çıkan mezarların önemli bir bölümünü geç Arkaik Dönem'e ait, lahit veya amphoraların içerisine yerleştirilmiş olan çocuk ve bebek gömüleri oluşturmaktadır. Üst üste ve yoğun gömülerin yapıldığı Yıldız Tepe Nekropolisinde de gömülerin yerleştirilmesinde belirli bir düzen yoktur.

Klazomenai yerleşmesinin kuzeybatısında yer alan diğer bir alan Akpınar Nekropolisidir (fig.1: no.6). Bugüne dek 262 gömünün belirlendiği Akpınar Nekropolisinde elde edilen mezar kontekstleri, alanın M.Ö. 7. yy'ın başından itibaren 6. yy boyunca kullanıldığını göstermektedir. Nekropolis alanı ilk kullanım evresinden itibaren, aralarında dar yürüme yolları bırakılmış dikdörtgen bölmeler halinde düzenlenmiştir.

Yerleşmenin hemen doğusunda karşımıza çıkan ilk alan Çayır Nekropolisidir (fig.1: no.7). Kısa süreli kurtarma kazısı sırasında ele geçen mezarlar bu nekropolisin de M.Ö. 7. yy'dan itibaren, Arkaik Dönem boyunca kullanılmış olduğuna işaret etmektedir. Çayır Nekropolisinin doğusunda ise, 1985 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazılarında açığa çıkmış olan DSİ Nekropolisini (fig.1: no.4) yer alır. Nekropolisde M.Ö. 7. yy'ın ortasından 6. yy'ın sonuna dek tarihlenen otuz altı adet mezar ele geçmiştir. DSİ Nekropolisinde de mezarlar dar yürüme yollarıyla ayrılan dikdörtgen bölmelerin içerisinde yer almaktadır. Yerleşmenin en doğusunda Kalabak Nekropolisini (fig.1: no.3) yer alır. 1982 yılında yürütülen çalışmalarda, aralarında M.Ö. 6. yy'a tarihlenen bir kremasyon ve Klazomenai lahithlerinin bulunduğu az sayıda mezar ele geçmiştir.

Son olarak, Klazomenai antik kentini çevreleyen tepelerin üzerinde (fig.1: no.5) çok sayıda tümülüsün belirlenmiş olduğunu belirtmek gerekir. Bugüne dek elde edilen veriler Klazomenai'de tümülüs geleneğinin yalnızca Arkaik Dönemde kullanılmış olduğunu ve bazı durumlarda da birden fazla mezar içerdiğini göstermektedir. Klazomenai tümülüslerinde kremasyon veya lahit mezarların üzeri toprak yığılarak, peribolos duvarıyla çevrelenmiştir.

### 3) Klasik Dönem Nekropolis Alanları

Yıldız Tepe ve Akpınar Nekropolislerinde (fig.1: no.2 ve 6) M.Ö. 5. yy'ın ilk yarısına tarihlenebilecek az sayıda mezar ele geçmiştir. Bu mezarlar, Yıldız Tepe

ve Akpınar Nekropolislerinin M.Ö. 5. yy'ın ilk yarısına ait yerleşmeye paralel olarak kullanılmış olduklarını göstermektedir. Anakaranın bu dönemde büyük oranda terk edilmiş olması, muhtemelen diğer nekropolis alanlarının da kullanılmamasına neden olmuştur.

Monastirakia, Yıldız Tepe, Akpınar ve Çayır Nekropolislerinde açığa çıkan mezarlar (fig.1: no.1, 2, 6 ve 7), bu nekropolis alanlarının Geç Klasik Dönem boyunca kullanılmış olduklarını göstermektedir. Bugüne dek elde edilen veriler Akpınar ve Çayır Nekropolislerinin bu dönemde en yoğun kullanılmış nekropolis alanları olduklarını ortaya koymaktadır.

4) Hellenistik ve Roma Dönemi Mezar Grupları  
Klazomenai'de bugüne dek nekropolislerde ele geçen en geç tarihli mezarlar M.Ö. 4. yy'ın sonu ile 3. yy'ın başına aittir. Bununla birlikte, C sektöründe (fig.1), kısmen M.Ö. 4. yy evlerinin yıkıntıları içerisinde, Erken Hellenistik Dönem'e ait mezarlar ele geçmiştir. İskânın büyük oranda Karantina Adası'na taşınmasının ardından, tarımsal faaliyetler için kullanılan bu alanın seyrek de olsa gömü alanı olarak da kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Hellenistik Dönem'e ait mezarların dışında, Liman Tepe Höyüğü'nün (fig.1: A) kuzey kısmında, denize yakın bir noktada ve Karantina Adasına giden yolun başlangıcında Roma Dönemi'ne ait odalar şeklinde düzenlenmiş mezar grupları ele geçmiştir. Bu mezar grupları, Karantina Adası'nda M.S. 5. yy'ın başına dek yaşamını sürdürmüş olan Klazomenaililere ait olmalıdır.

### Sonuç

Klazomenai nekropolislerinden elde edilen veriler, mezarlık alanlarının M.Ö. 7. yy'ın başından itibaren yetişkinler için kullanılmaya başladıklarını göstermektedir. Nekropolislerde M.Ö. 650 tarihinden daha erkene tarihlenebilecek bebek gömülerinin olmayışı, bu tarihten önce bebek ve çocukların yerleşme içinde gömüldüğü görüşünü desteklemektedir. Klazomenai'de M.Ö.7. yy'ın ortasından itibaren yerleşme içerisine gömü yapılması anlayışına son verildiği, çocuk ve bebekler de dahil olmak üzere ölümlerin yaşayanların bölgesinden ve kutsal alanlardan uzak bir noktaya taşındıkları anlaşılmaktadır. Klazomenai'de anakara yerleşiminin tamamen terk edilmesiyle birlikte eski nekropolis alanlarının da kullanılmadığı ve Karantina Adası'na yakın noktaların (fig.1: A ve C) Hellenistik ve Roma Dönemlerinde mezarlık alanı olarak seçildiği anlaşılmaktadır.

Klazomenai'de açığa çıkan mezar grupları, birden fazla nekropolis alanının uzun dönemler boyunca ve çağdaş olarak kullanılmış olduklarını ortaya koymaktadır. Klazomenai'de M.Ö. 7. yy'ın başından itibaren yerleşme



alanlarının düzenlenmesine ve sosyal örgütlenmeye yönelik bir girişimin olduğu açıkça görülmektedir. Bu sosyal örgütlenmenin sonucunda, muhtemelen büyük aile gruplarından her biri (phyle?), farklı bir nekropolisi gömü alanı olarak kullanmış olmalıdır. Klazome-

nai'de nekropolis alanlarının, tarihsel olaylara dayanan ve yerleşme alanlarının da terk edildiği dönemler dışında, kesintisiz olarak kullanılmış olmaları bu görüşü desteklemektedir.

*Bilge Hürmüzlü*

## Kazı - Araştırma

### Acemhöyük Kazıları – 2005

Kültür ve Turizm Bakanlığı adına yürütülen Acemhöyük kazıları 29 Ağustos-29 Ekim 2005 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Bu yılki kazılara Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİMM, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Türk Tarih Kurumu maddi katkı sağlamıştır.

Kazılar, höyüğün güney ve kuzeyindeki anıtsal (Sarıkaya ve Hatipler) saraylar arasındaki alanda yer alan "hizmet binası"nın araştırılmasına yönelik olarak geliştirilmiştir. 2004 yılında kadar 20 odası açığa çıkarılan bu yapının güneybatı köşesi de belirlenmişti. 2005 yılında, 20. odadan sonra binanın ne şekilde geliştiğini ve Sarıkaya Sarayı ile olan bağlantısını belirleyebilmek amacı ile güney yönünde, Sarıkaya Sarayı'na yaklaşan kısımdaki PA- SA/39 plankarelerinde kazılar yapılmıştır. Bir başka kazı alanı yapının doğusunda TA/ 34 plankaresindedir. 2005 yılında bu dört karede de Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait I ve II. katlar detaylı olarak incelenmiştir.

TA/34 karesinde çalışılmasının nedeni, SA/ 34 plankaresinde önceki yıl ele geçen II. kata ait madenci atölyesinin doğusunu ve varsa 1982 yılında açığa çıkarılanla bağlantısını öğrenmektir. Bu açmada Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın I. katına ait bir yapının taş temelli kerpiç duvarlı odası açığa çıkarılmıştır. Yüzeyle yakınlığı nedeniyle fazlaca tahrip olmasına karşın bu katta, bir çanak, pişmiş topraktan iki hayvan figürünü, iki ağırşak, bir ağırlık, kurşundan üç halka ve parçalar halinde tek renkli veya boya bezekli çok sayıda seramik ele geçmiştir. Bu alanda II. kata ait bir mimariye henüz rastlanmamış olmakla birlikte 1 m'den fazla olduğu anlaşılan II. kat enkazı içinde pişmiş topraktan dört ağırşak, üç tekerlek, bir makara, bir hayvan figürünü, iki çanak ile bronz iğne parçaları, çok sayıda pota parçası, kurşun halkalar bulunmuştur.

PA-SA/39 plankarelerinde ise I. kat yapılarının Yeşilova Köyü'nün mezarları ve temel taşlarının sökülmesi nedeniyle çok tahrip olduğu görülmüştür. Korunan taş temel parçalarının bir plan vermemesine karşılık biri yerleşimin kuzeybatısından diğeri kuzeydoğusundan gelen iki sokağının RA/ 39 karesinde birleşerek geniş bir meydan oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ufak taşlarla



*Acemhöyük: Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait II. kat yapıları*

döşeli sokaklar 140-180 m genişliktedir. Bunların, önceki yıllarda alanın kuzeyinde saptanan rögar ve künklerin bulunduğu sokaklarla da bağlantılı oldukları anlaşılmaktadır. Bu kat enkazında ve sokak dolgusu içinde dokuz ağırşak, iki ağırlık, biri küçük iki yassı taş balta, bir kemik sap, bir hayvan figürünü, bir tabak, bir üfleç ve bir kalıp parçası, çok sayıda kurşun halka ve tunç eşya parçaları ele geçmiştir.

Aynı karelerde, bu sokakların altında II. kat zamanında da sokaklar ve bir meydan bulunmaktadır. II. kat zamanında sokaklardan doğudaki daha düz bir durumda iken batıdaki kuzeybatıdan güneydoğuya doğru alçalacak şekilde devam ederek RA/ 39 karesinde birleşmektedir. II. katın toprak sokakları çanak ve kemik parçaları ile doldurularak kısmen de olsa çamurdan arındırılmaya çalışılmıştır. Biri bu sokakların arasında kalan, diğerleri doğu ve batı kıyılarında yer alan üç yapı adasında farklı planlara sahip üç bina açığa çıkarılmıştır. Bunlardan doğudaki, biri dik diğeri dar açı yaparak, iki ara duvarla bölünmüş sokakla sınırlanan uzun duvara bağlanan şimdilik üç mekândan oluşmaktadır. Sokaklar arasında kalan adada ise bir kısmı geçen yıl kazılan II. katın, büyük tek odalı evi bulunmaktadır. Bu evin güneybatısında meydan ve doğudan gelen sokakla arada kalan alan ise avlu olarak kullanılmıştır. Bu avluda eve bitişik tek sıra taşla örülmüş bir seki üstünde iki iri çanak, hemen yanında bir küp bulunmaktadır. Avlunun batı kıyısında ise bir duvarla ondan ayrılmış, içinde bir tandır bulunan tandır evi

yer almaktadır. Batıda kalan adada ise ortada içinde bir ocağın bulunduğu, geniş bir avlun üç tarafına sıralanmış, irili ufaklı odalara sahip bir yapı mevcuttur. Bunlardan 2. odada yer alan bir ocak Kaniş Karumu'nda rastlananlar tipindedir. II. kat yapılarında iki çanak, birer çömlek, bardak, tekne ve yonca ağızlı testi ile altı ağırşak, kemikten bız ve iğneler, taştan bir topuz başı, kurşun halkalar, tunç halka ve iğne parçaları ile çok sayıda pota parçası ve iki üfleç parçası bulunmuştur.

2005 yılında, 3. derecede sit alanındaki bir özel mülkiyette, yapılaşma istemi söz konusu olduğundan kazılar yapılmıştır. Höyüğün güneydoğu uzantısında kalan bu alanda bir mimariye bağlı olmayan Orta Çağ ve Hellenistik Dönem'e ait çanak çömlek buluntuları içeren enkazın altında, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait iki tabaka saptanmıştır. Achemhöyük'ün aşağı şehrinde olasılıkla "Karum"un bir parçası olan bu alanda, çanak kırıkları ve kemiklerle sıkıştırılmış toprak bir sokağın iki yanında yer alan yapıların parçaları ve alttaki katta bir yapının parçası ile üç silo ele geçmiştir. Üstünde koç başı şeklinde bezeme bulunan iri bir kaba (tekne?) ait parça, bir tabak, bir üfleç, iki kurşun halka ve tunç eşya parçaları bu alanın buluntuları arasındadır.

*Aliye Öztan*

## **Adana Höyükleri Araştırmaları 2005**

1 Eylül–30 Eylül 2005 tarihleri arasında sürdürülen Adana çalışmalarımız Prof. Dr. Mustafa H. Sayar, Dr. Erkan Konyar, Araş. Gör. Gürkan Ergin, Araş. Gör. Serap Özkan Kılıç ve Sevinç Duvarcı'dan oluşan bir ekip tarafından yürütülmüştür.

Çukurova Bölgesi'nde 1940'lı yıllarda İstanbul Üniversitesi (İÜ) Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleri H. Bossert, H. Çambel, U. Bahadır Alkım ve Muhibbe Darga ile başlayan bilimsel arkeolojik çalışmalar bölgenin eskiçağ dilleri ve kültürlerine büyük katkılar sağlamıştır. Daha sonraları değerli hocamız Prof. Dr. Halet Çambel'in devam ettirdiği Karatepe kazıları ülkemizin sayılı arkeoloji ve milli park projeleri arasında sayılmıştır. Yine Mustafa Sayar tarafından bölgede son 15 yıldan beri sürdürülen tarihi coğrafya ve yerleşme arkeolojisi çalışmaları bölgedeki çalışmalarımız için sağlam bir zemin ve arşiv oluşturmuştur. İÜ'nin yanı sıra Çukurova Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. Serdar Girginer'in bölge höyükleri üzerinde yaptığı yüzey araştırmaları ve projeler de anılmaya değerdir. Çukurova Bölgesi'ndeki çalışmalarımız Sayın Girginer ve ekibiyle eşgüdüm içinde ve birbirlerini tamamlar nitelikte devam etmektedir.

Araştırmamızın amaçlarından biri, Kuzeybatı Suriye ve Çukurova'daki yerleşmelerin Orta Tunç Çağı (OTÇ) II ve Son Tunç Çağı I tabakalarında bulunan Suriye-Kilikya boyalı çanak çömleklerinin Adana Höyükleri'ndeki yoğunluğu, dağılımı ve yakın bölgelerdeki çağdaşlarıyla benzerliklerini ortaya koymaktır. Söz konusu çanak çömlekler Kuzey Suriye'de yerel-kent devletleri veya bölgesel krallıklarla bağlantılı, anıtsal, saray mimarisinin bulunduğu tabakalardan gelmektedir. Çukurova Bölgesi'nde, Mersin-Yumuktepe, Viranşehir-Soli, Tarsus-Gözlükule, Hatay-Dört Yol-Kinet Höyük ve Amuk Ovası'ndaki Tel-Açana gibi yerleşmelerin II. bin tabakalarında da aynı yerleşme dokusu ve çanak-çömlek grubu izlenebilmektedir. Buna karşın coğrafi olarak her iki bölge arasında kalan Adana Bölgesi/Çukurova'da, arkeolojik verilerin azlığı buradaki durumu anlamamızı güçleştirmektedir. Bu nedenle bölgede kapsamlı yüzey araştırmaları ve bu araştırmalar çerçevesinde bir arkeolojik kazının gerekliliği kuşkusuzdur. Çalışmamızın bir diğer amacı da bölgedeki Hitit varlığıdır. Bilindiği gibi Mersin-Yumuktepe ve Tarsus-Gözlükule gibi kazılmış yerleşmelerde Hitit İmparatorluk Çağı buluntuları veren tabakalar ortaya çıkarılmıştır. Örneğin Yumuktepe'de Garstang dönemi kazılarında ortaya çıkarılan Hitit suru dikkat çekicidir. Yine Adana Bölgesi'nin doğusunda Hatay-Dört Yol-Kinet Höyük'te Hitit çanak çömleğinin toplandığı tabakalar bulunmuştur. Yine her iki bölge arasında kalan Adana'da Hitit İmparatorluk Çağı buluntuları daha önce yapılan yüzey araştırmalarında ortaya konmuştur. Bölgede özellikle Ceyhan Nehri yatağı boyunca yer alan Hitit kaya anıtları buna en iyi örneği teşkil eder. Hitit, Asur ve Mısır kaynakları M.Ö. II. binyılın ortalarından itibaren Kizzuwatna/Çukurova hakkında bilgi verirler. Buna karşın arkeolojik olarak bölgedeki Hitit varlığının kronolojisi çok açık değildir. Özellikle arkeolojik buluntulardan yola çıkılarak bölgeye Hitit etkisinin hangi dönemde geldiği ve niteliği ile süreci ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca bölgede Son Tunç Çağı II'nin ortalarından Demir Çağı'na uzanan kronolojide Kıbrıs-Miken grubu çanak çömleğin dağılımı ve özellikle I. binyılın başlarında ortaya çıkan Geç Hitit Krallıkları'nın başta çanak-çömlekler olmak üzere maddi kültür unsurlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Yukarıdaki amaçlar doğrultusunda gerçekleştirdiğimiz Adana 2005 yılı çalışmalarımızda Kozan, Yumurtalık, İmamoğlu ve İncirlik ilçeleri dahilinde 17 adet höyük tespit edilmiştir. Birkaçı orta büyüklükte olan Adana Höyükleri, büyük bir tahribatla karşı karşıyadır. Çukurova'da, tarım alanlarını genişletme histerisi eski eser tahribini hızlandırmaktadır. Bölgedeki yüzlerce höyük, antik yerleşme alanı ve nekropol, biraz daha fazla tarım arazisi elde edebilmek uğruna ortadan kaldırılmaktadır. 1951 yılında bölgede araştırmalarda bulunan ve bu çalışmalarını geniş bir rapor halinde yayımlayan

Williams'ın söz ettiği birçok yerleşme, ya büyük tahribat görmüş ya da tümüyle ortadan kaldırılmıştır. Bu nedenle bölge höyüklerinin ayrıntılı bir biçimde belgelenmesi ve bir an önce koruma altına alınması gerekmektedir. Bu çerçevede TUBA-TUKSEK kapsamında bölge höyüklerinin ve antik yerleşmelerinin envanteri bizlerin de içinde bulunduğu ekipler tarafından çıkarılmaktadır.

Adana Bölgesi çalışmalarımızda Yumurtalık-Zeytinbeli, Kozan-Tılan ve Kozan-Tırmıl Höyüklerinde yaptığımız yüzey taramaları verimli sonuçlar vermiştir.

Ceyhan-Yumurtalık karayolu üzerinde Zeytinbeli Kasabası'nın birkaç kilometre güney doğusunda tespit ettiğimiz Zeytinbeli Höyüğü 12 m yüksekliğinde, kuzey-güney ekseninde 220 m, doğu-batı ekseninde ise 90 m uzunluğundadır. Bugünkü kıyı şeridinden birkaç kilometre içeride yer alan höyük yakın bölgede yer alan II. binyıl merkezlerinin konumuyla büyük benzerlik gösterir. Höyükten toplanan II. binyıla tarihlenen Suriye-Kilikya boyalıları hemen doğusunda yer alan Kinet Höyük'ten elde edilen stratigrafik veriler ve <sup>14</sup>C sonuçlarına göre 1725-1450, tarihleri arasında OTÇ II ve Son Tunç Çağı I kronolojisine yerleştirilmiştir. Aynı malzeme grubu Tarsus-Gözlükule, Mersin-Yumuktepe ve Tel Açana Höyükleri'nde de OTÇ'ndan Son Tunç Çağı'na uzanan bir kronolojide değerlendirilmiştir. Çanak çömleklerde açık krem-pembemsi devetüyü veya devetüyü astar üzerine kırmızı, kahverengi veya siyah renk boyayla çekilen yatay bantlar arasında zikzak, dalga, kafes, sağa veya sola yatık boya bant bezeme uygulanmıştır. Zeytinbeli Höyüğü'nde toplanan Hitit İmparatorluk Çağı'nda standart bir form olarak kendini gösteren içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar ve tepsiler ikinci önemli çanak çömlek grubunu oluşturur. Malzemenin yoğunluğu bir Hitit tabakasının varlığına işaret etmektedir.

Kozan ilçesinin güney batısında yer alan Tılan Höyük Çukurova'nın en büyük höyüklerindedir. Ova düzeyinden 39 m yüksekte olan höyük, kayalık bir tepe üzerinde yükselir. Höyükten toplanan malzeme grubu Kalkolitik Dönem'den Ortaçağ'a uzanan bir kronolojide değerlendirilebilir. Höyükten toplanan çanak çömleklerde yoğunluk bölgenin diğer höyüklerinde olduğu gibi Suriye-Kilikya boyalı mallarındadır. Bunların yanında Kalkolitik Çağ boyalıları, İlk Tunç Çağı (İTÇ) koyu yüzlü malları ve Son Tunç Çağı II ve Erken Demir Çağı kronolojisinde değerlendirilen Miken-Kıbrıs boyalıları da tespit edilmiştir. Höyükte yine Hellenistik-Roma Çağı özellikleri gösteren mallar ve Ortaçağ sırlı çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Tılan Höyük'te ayrıca Tarsus-Gözlükule ve Mersin örneklerinden yola çıkılarak OTÇ'na tarihlediğimiz bir adet ağırşak ve pişmiş toprak bir silindir mühür bulunmuştur.

Kozan ilçesindeki ikinci çalışma alanımız Tırmıl Höyüğü olmuştur. İmamoglu-Kozan Karayolu üzerinde, bu karayolu tarafından neredeyse ortadan ikiye ayrılmış höyükte bölgenin II. binyıl kültürünü yansıtan çanak çömlekler toplanmıştır. Tırmıl Höyüğü'nde el yapımı düz ağızlı derin İTÇ kâseleri ile Suriye-Kilikya boyalıları dikkati çeken malzeme grubudur. Özellikle bazıları yonca ağızlı, boya bezemeli örnekler OTÇ II'nin belirgin formlarını oluştururlar. Akıtacak kısmı hayvan başı biçiminde düzenlenmiş testiler Kuzey Suriye'de Ebla gibi II. binyılın ilk çeyreğine zengin bir kültürün izlerini taşıyan merkezler başta olmak üzere Tarsus-Gözlükule, Mersin Yumuktepe ve yine Kuzey Suriye merkezleriyle organik bağlantısı olan Tel-Açana höyüğünde ortaya çıkarılmıştır. Höyükte bulduğumuz pişmiş toprak bir damga mühür ise bölgedeki benzerlerinden yola çıkılarak OTÇ'na tarihlenmiştir.

Adana Bölgesi'nde tespit edilen höyüklerde en çarpıcı malzeme grubu beklentilerimizi doğrularak Suriye-Kilikya boyalıları ve Hitit çanak çömleği olmuştur. M.Ö. II. binyılın ikinci çeyreğinde kuzeybatı Suriye ve Kilikya'da görülebilen boyalı çanak çömlekler, bölgenin siyasi olarak bağımsız, bölgesel kent devletlerinin oluştuğu süreçle ilgilidir. Bu durum Kuzey Suriye'de izlenebilmekle birlikte, Adana Ovaları'nda bu malzeme grubunun geldiği tabakaların niteliği ve yerleşme özellikleri ancak arkeolojik kazılarda netlik kazanabilir. Diğer bir önemli sonuç ise, Yumurtalık kıyı şeridine yakın bir bölgede tespit ettiğimiz Zeytinbeli Höyüğü'ndeki Hitit İmparatorluk Dönemi çanak çömlekleridir. Bu buluntular bölgede bir Hitit yerleşmesinin varlığına işaret eder.

*Erkan Konyar*

## **Allianoi Kazısı ve Son Gelişmeler 2005**

2005 Allianoi kazısı, 4 Haziran-13 Ekim 2005 tarihleri arasında gerçekleşti. Trakya Üniversitesi başta olmak üzere değişik üniversitelerin uzman ve öğrencilerinden oluşan 38 heyet üyesi ile çevre köylerden 60 işçi görev yaptı. DSİ, Bergama Yortanlı Kurtarma Derneği, Bergama, Dikili, Konak Belediyelerinin yanı sıra değişik kurum ve kuruluşların aynı katkıları ile kurtarma kazısı gerçekleşti.

Bürokratik bazı engellere rağmen, özellikle Kuzey Ilica'da yoğunlaşıldı. Ilica'nın K.I A 2 mekânının içindeki sedimantasyon boşaltılarak mozaik taban tümüyle ortaya çıkarıldı. K.I A2'nin kuzeyinde tek girişi olan A 13 mekânı bu yılın en önemli mimari buluntusu idi. 914 x 400 cm ölçülerindeki mekânın tümü piscinadan ibaret olup, üstü korunmuş geometrik bezemelerin görüldüğü freskli beşik tonoz ile kaplıydı. Mermer kaplama duvarlar doğuda küçük kare merdivenli bir





*Kuzey Ilıca KI A2 Galeri*

niş, kuzeydeki apsis kısmında ise bütün unsurları ile korunmuş, son derece estetik kademeli çörlen sistemi saptanmıştır. K.I A 3 ve K.I A 14 mekânlarının tabanında, 1992 yılında restorasyon amaçlı yapılan beton kırılarak altındaki mozaik taban saptandı. Kuzey Ilıca'nın en geniş ve gösterişli mekânlarından biri olan İmparatorluk Salonu'nda çalışmalara başlandı. Salon tabanının mozaikle kaplı olduğu anlaşıldı.

Kuzey Ilıca'nın batısındaki mekânların kuzeyinde ise, d.-b. doğrultusunda iç ölçüsü 22.53 m olan peristylli büyük bir bina saptandı. Yapının sınırları henüz tam olarak bilinmemekle birlikte, sağaltım amaçlı kullanılmış olmalıdır.

Allianoi'un güneyinde 22.86 x 11.57 m ölçülerinde su ile ilintili bir yapı ortaya çıkarıldı. Güneydoğu'daki kült yapısı ile kilise arasındaki şantiye yolunun altında kazı çalışmaları yoğunlaştırılmış olup farklı amaçlar için kullanılan mekânlar ve su ile ilgili birimler saptandı.

Ayrıca 2001 yılında programlanan, ancak bu yıl İlçe Orman İşletmesi'nin ağaçları seyrekletirmesi sonucu Ilıca'nın batısındaki Çakmaktepe sırtlarında nekropol alanında çalışma olanağına kavuşuldu. Nekropol alanın içinde tam olarak tanımlanamayan 8 adet, 100-230 cm genişliğinde, 100-160 cm derinliğinde, gömü ile ilgili de olabileceği düşünülen çukurların ne amaçla kullanıldığı henüz anlaşılamadı. Bunlarla birlikte farklı gömü tekniğinde 30 mezar keşfedildi. Mezarların çoğunun bu süreç içinde kaçak kazılar sonucunda talan edildiği anlaşıldı. Ancak dağıtılan mezarlardan elde edilen eserler, nekropol alanının Augustus Dönemi'ne tarihlenmesini sağladı. Dolayısıyla Ilıca'nın altın çağını yaşadığı Hadrian Dönemi'nden önce de sıcak su kaynağının yoğun olarak kullanıldığını ortaya koydu.

2005 Allianoi Kazısı'nda, taşınabilir buluntu olarak; 408 adet sikke, 72 adet metal, 105 adet pişmiş toprak, 45 adet kemik, 13 adet cam ve 9 adet taş eser tespit edilmiştir. Bunların arasından 8 adet sikke, 5 adet metal,

102 adet pişmiş toprak, 13 adet kemik, 8 adet cam ve 5 adet taş eser müze envanterine alınmıştır.

Yortanlı Barajı'nın gölet alanının tam ortasında keşfedilen Allianoi, Müze Müdürlüğü olarak 1998 yılında yaptığımız teklif üzerine İzmir I Numaralı KTVK Kurulu'nda görüşülmeye başlanmış, 2001 yılında da I. derecede Arkeolojik Sit kararı verilmişti. Ancak sulama amaçlı Yortanlı Barajı'nın gövde inşaatı özellikle bu yıl süratle tamamlanmaya başlandı. 8 yıldan bu yana özellikle Paşa Ilıcası'nda yapılan yoğun çalışmalar, her anlamda Allianoi'un bir ören yeri olmasını sağlamıştı. Yerli ve yabancı basında yoğun bir şekilde yer alması, çok sayıda turistin Allianoi'yu ziyaret etmesine neden oldu.

Sulama amaçlı Yortanlı Barajı, bu şekilde tamamlanır, kapakları kapatılırsa, yaklaşık 30 m su altında kalacak olan ören yeri için Bergama Müze Müdürlüğü ne yazık ki, üzerinin mülle kapatılması teklifini getirdi. Bilimsel heyet başkanı olarak, milin antik kalıntıları korumayacağına dair bakanlığa bir rapor gönderildi. Bunun üzerine İzmir I Numaralı KTVK Bölge Kurulu haziran ayında akademisyenlerden bilimsel bir komisyonun bakanlıkça oluşturulması yönünde karar aldı. Komisyon, ören yerinde incelemelerde bulundu. Allianoi'un mülle kesinlikle korunamayacağını bir raporla karar altına aldı. Kurul bunun üzerine 13.10.2005 tarihinde toplandı. 2001 yılında ilan edilen, I. Derecede Arkeolojik Sit kararının geçerli olduğunu, 3. kez tescille. Ortaya çıkarılan antik sağlık merkezinin önemli olduğunu ve mutlaka korunması gerektiğini karara bağladı.

İzmir'de ve Türkiye çapında değişik mesleklerden oluşan yaklaşık 100 kişi, Allianoi Gönüllüleri Platformunu kurdu. Sivil inisiyatife Konak Belediyesi başta olmak üzere Dikili ve Bergama Belediyeleri kapılarını açtı. Her ay Konak Belediyesi'nde düzenli toplantılar gerçekleştirilmeye başlandı. İzmir Barosu'na kayıtlı 45 avukatın temsil ettiği Allianoi Gönüllüleri, İzmir İdare ile Bölge İdare Mahkemesi'ne barajın gövdesinin yerinin değiştirilmesi yönünde başvurdu. Bu arada ilgili tüm belediyelere, kaymakamlığa, valiliğe, bakanlara, Başbakan'a ve Cumhurbaşkanına durum ile ilgili mektuplar gönderdi. Cumhurbaşkanımız Sn. A. Necdet Sezer, Allianoi kazı başkanı ve gönüllülerinden oluşan grubu, 3 Ekim 2005 tarihinde köşkte kabul etti. Konunun basında sıkça yer aldığını, kendisinin de yakından takip ettiğini ve incelediğini söyledi.

Yurtdışında ise Avrupa Parlamentosu Allianoi'un korunması yönünde karar almaya hazırlanırken, EU'nun tarihsel mirasın korunması ile ilgili önemli NgO'su, Europa Nostra (Pan-European Federation for Heritage) Allianoi'un Avrupa Kültürü'nün de kaynağı olduğunu ve mutlaka korunması için Türk Hükümeti'ne başvurma kararı aldı. Kurumun internet sitesinde



([www.europanostr.org](http://www.europanostr.org)) imza kampanyası başlattı. Ayrıca Dış İşleri Bakanı Abdullah Gül ve Devlet Bakanı Ali Babacan'a mektupla konunun yeniden ivedi olarak değerlendirilmesini talep etti. Avrupa'daki pek çok önemli gazete ve magazinde yer alan Alliano, yabancı ziyaretçilerin de ilgisini çekmeye devam ediyor. Günde en az 250-300 kişinin ziyaret ettiği Alliano, bölgedeki yerel turizmi de canlandırdı.

*Ahmet Yaraş*

## Bademağacı Kazıları – 2005

Prof. Dr. Refik Duru ve Prof. Dr. Gülsün Umurtak yönetiminde sürdürülen Bademağacı Höyüğü kazılarının 13. dönem çalışmalarına, 30 Temmuz-14 Eylül 2005 tarihleri arasında devam edildi. Bu süre içinde eski kazı alanları ile höyüğün en yüksek kesiminde yer alan kilisenin batı bitişiğinde, yeni bir açmada çalışıldı. Bu arada, 2002 kazı mevsiminde açılmasına başlanan 2. Derinlik Açması'nda (2. DA) çalışmalar tamamlandı ve ikinci kez ana toprağa erişildi. 2005 yılı çalışmaları sırasında, höyüğün eski kazı dönemlerinde saptanmış olan tabakalaşma durumunda değişiklik yapılmasını gerektirecek gelişmeler olmamıştır.

### Neolitik Çağ Yerleşmeleri

a) Derinlik Açması Çalışmaları: Derinlik Açması 2 (DA 2) olarak isimlendirilen alanda, geçen dönemlerde kazılan Erken Neolitik Çağ I'nın 9-5 katlarının (ENÇ I / 9-5) daha iyi tanınması amacıyla, kazı alanları genişletildi, söz konusu yerleşme birimlerinin küçük buluntuları, özellikle çanak çömlek malzemesi göreceli olarak çoğaldı. DA 2'de, -9 m'nin altında ana toprak görünümündeki steril bir katman içinde 50 cm kadar derine inildikten sonra sonra, bu düzeylerde ana toprağa ulaşıldığı anlaşılarak, bu açmadaki çalışmalara son verildi. Bu en erken tabakalarda ele geçen çanak çömleğin çoğu koyu gri, siyahımsı, bazen de açık kirlili bej hamurlu, kenarları orta kalınlıkta, ağırsız ve orta derecede fırınlanmıştır. Malzeme, küçük amorf parçalar ve küçük boy çanaklardan oluşur.

b) Bademağacı'nda Erken Neolitik Çağ'ın en iyi durumda korunduğu ENÇ II / 3 ve 2. kat mimarlığının gelecek kazı dönemlerinde daha geniş alanlarda izlenebilmesi amacıyla bu yıl, höyüğün ortalarındaki A Açması'nın batı kenarında 5 x 20 m'lik yeni bir ek açmada, yaklaşık 2 m kalınlığındaki üst birikimin kaldırılmasına başlandı. Kazının son günlerinde, ENÇ I/1 yapı katına ait ilginç bir ocak (veya ateşle ilgili olan bir -kutsal- alan) bulundu. Aynı açmanın batı kenarındaki alanda ENÇ II / 2 yapı katına ait yangın geçirmiş yapılar ve bu yerleşmeye ait çok sayıda silo / deponun bulunduğu saptandı. Bu buluntuların ayrıntılarının rahat ve doğru şekilde saptanabilmesi ve kalıntıların gelecek yıla kadar iyi şekilde korunabilmesi için, yapıların

üzere örtülerek kazılar durduruldu. Bu alanda, daha önceki yıllardan tanıdığımız monokrom çanak çömlek yanında, kemik spatulalar, çakmaktaşı dilgi ve dilgi çekirdekleri, öğütme taşı, el baltası gibi buluntulardan çok sayıda ele geçti.

### İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri

a) Kuzey batı yamaçta, geçen sene küçük ölçekte başlatılan çalışmalar kuzey uca doğru geliştirildi. Bu kesimdeki 'Yamaç Taş Döşemesi' (*Glacis*) kısmen kaldırıldı ve daha altta, iki kenarında massif kulelerin olduğu bir kent kapısı ortaya çıktı. Kuzeybatı Kapısı (KBK) olarak isimlendirilen kapı basit bir aralık şeklinde yapılmıştı ve herhangi bir ayırıcı özelliği yoktu. Bu alanda taş döşemenin ve kapının birden fazla yenileme evresi geçirdiği anlaşıldı. Kent kapısı yakınlığında, çalışma döneminin en ilginç buluntularından birisi; tunçtan bir damga mühür ele geçti.

b) Son dönem kazılarında, höyüğün şimdiye kadar araştırılması yeterince yapılamamış olan güney yarısında da çalışıldı. 1993'de, ilk kazı yılında kazılan B Açması'nda önemli mimari bulgular ele geçmiş, ancak pratik bazı nedenlerle bu kesimde kazıların geliştirilmesi yıllara bırakılmıştı. 2005'te höyüğün batı yamaçında, 10-15 x 45 m boyundaki bir açmada çalışmalara geçildi ve açmanın doğu yarısında 1.5 m kadar derinleşildi. İTÇ II'ye ait olduğu çanak çömlek buluntularından anlaşılan mimarlık kalıntılarının bütün açma boyunca devam ettiği anlaşıldı. Açmanın batı kenarında höyüğün diğer kesimlerinde izlenen, İTÇ kasabasının çevreleyen taş döşeme vardır. 13 yıllık çalışmalar sonunda, kuzey alanda sayıları 24'e ulaşan 'Megaron' planlı yapıların yerine, höyüğün bu kesiminde sağlam duvarlı oldukça büyük ölçekli binaların bulunduğu olasılığı gündeme gelmiştir. Kısmen açılan, sağlam taş duvarlı yapılar, belki de yerleşmenin -kasabanın- yönetimle ilgili yapılarıdır. İTÇ II çömlekçiliğinin tipik örneklerine bu seneki kazılarda rastlanıldı. Kulplu, gaga ağızlı küçük boy testilerden, çift kulplu çömleklerden, yine çok sayıda ele geçmiş; taştan ve pişmiş topraktan yapılmış damga mühürlerin sayısı giderek artmıştır.

Yukarıda vurgulanan ENÇ ve İTÇ yerleşmelerindeki gelişmeler, kazı planlamasının geçen sene önerdiğimiz şekilde, çok yakın bir gelecekte sona erdirilmesinin mümkün olamayacağını göstermektedir.

*Gülsün Umurtak*

## Çatalhöyük Kazıları – 2005

Çatalhöyük, Mellaart kazıları sonrasındaki sessizliğine karşın, 1993 yılında Prof. Dr. Ian Hodder başkanlığında başlatılan yeni dönem kazıları ile birlikte, farklı ülkelerden farklı uzman ve ekiplerce yürütülen "çoksesli" bir arkeolojik çalışma merkezi haline gelmiştir.

Yeni dönemde Çatalhöyük, detaylı kayıt/belgeleme sisteminin yanı sıra çeşitli araştırma teknikleri ile alışlageldik höyük kazılarından farklı bir anlayış ve organizasyonla kazılmaktadır.

Hodder, farklı görüş ve yorumlamaların arkeolojik bilginin üretimine ve algılanmasına faydalarını savunmaktadır. Çatalhöyük'te kazı metodolojisi bu yaklaşımın üzerine şekillendirilmiştir. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak Doç. Dr. Mihriban Özbaşaran başkanlığındaki Musular kazı ekibi, Prof. Hodder tarafından erken tabakaların anlaşılmasına katkıda bulunmak üzere Doğu Çatalhöyük'te çalışmaya davet edilmiştir.

Höyüğün erken tabakalarının anlaşılması ve Batı Kapadokya ile kültürel ilişkilerin sınanması, Orta Anadolu'nun Neolitikleşme sürecinin çözümlenmesi için yerleşmeler arası "benzerlik/farklılık" ve "etkileşim/karşıtlık"larının anlaşılması yönündeki amaç ve hedefleri ile ekip yaklaşık beş yıllık bir çalışma süresi planlamıştır.

"Team IST" adıyla çalışmaya başlayan İstanbul ekibinde, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri, hayvan kemiği, çakmaktaşı, çanak çömlek uzmanları bulunmaktadır. Araziye arkeologlar nezaretinde işçilerle çalışılmaktadır. Buna karşın Çatalhöyük'te uygulanan iş şemasında işçi ile çalışma yer almazken, arazi çalışması ağırlıklı olarak profesyonel arkeologlara bırakılmıştır. Bu temel farka karşın belgeleme aşamalarında Çatalhöyük'te uygulanan veritabanı anlayışına dayalı, detaylı kayıt sistemine uyulmuştur. Özetle ekibimiz, Çatalhöyük'te diğer ekiplerle işbirliği ve etkileşim içerisinde olmak koşulu ile sorunsalları doğrultusunda kendi kazı pratiği ve anlayışını uygulama amacındadır.

Çatalhöyük'te geçmiş yıllarda yapılmış yüzey toplamları ve jeomorfolojik araştırmaların ışığında, çalışmaya höyüğün güney-güneybatı yamacında başlanması

kararlaştırılmıştır. Bu alan yakın zamanda uzayçatı sistemi ile koruma altına alınmış olan Mellaart açmalarının güneyinde bulunmaktadır.

2005 yılında, planlandığı gibi 300 m<sup>2</sup>'yi aşan bir alanda yüzey toprağı atılarak yüzey sıyırması yapılmıştır (Detaylı bilgi için, [www.catalhoyuk.com](http://www.catalhoyuk.com)). Roma ya da Bizans Dönemlerine ait yapı, mezar, çukur vd. tahribatlar höyüğün bir çok bölümünde görülmesine karşın, ekibimizin çalıştığı alanda yüzey toprağının 20-30 cm altında oldukça iyi koruna gelmiş Neolitik tabakalara ulaşılmıştır. Söz konusu alan, ilk gözlemler doğrultusunda, çanak çömlek ve yontmataş laboratuvarı uzmanları tarafından höyüğün IV/V. tabakalarına tarihlenmektedir.

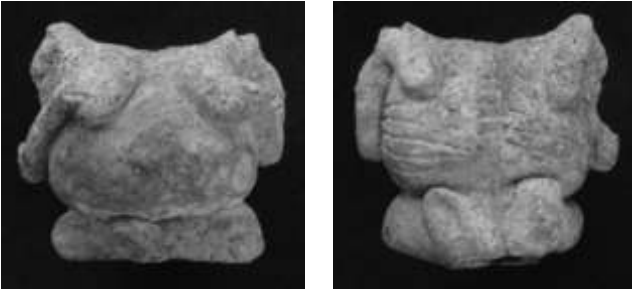
Yüzey sıyırması sonunda, açık alanlar, geçitler, kerpiç döşeme ve duvarlar, olası bir çöp alanı kazı çalışması öncesinde ortaya çıkarılmıştır. Bu alanın sağlıklı bir tarihlenmesinin yapılması amacıyla kısmen yanmış olan bir binanın kazılmasına karar verilmiştir.

Bir bölümü açma sınırında bulunan binanın bazı duvarları ve kısmen dam örtüsü yıkılmıştır. Binanın iç dolgusunda bulunan çok sayıda kerpiç parçasının şiddetli ısıya maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Yine bu kerpiç parçalarının bir çoğunda farklı kalınlıklarda –etnografik örneklerden de bilindiği üzere kerpiç evlerin saçaklarında görülen– saz/kamış izlerine rastlanmıştır. Binanın kuzey bölümü bir ayırıcı duvarla iki ayrı mekâna bölümlendirilmiştir. Batıda kalan bölüm ise olasılıkla depo amaçlı kullanılmış olmalıdır. Doğuda bulunan bölümün işlevi anlaşılamamıştır. Burada kilden yapılmış ve oldukça muntazam sıvanmış dörtgen biçimli bir yapı ögesi bulunmuştur.

En yoğun yangın geçiren bölüm güneydeki odadır. Burada bulunan buluntular ve yapı öğeleri bu bölümün ana mekân olduğunu göstermektedir. Güney duvarına bitişik olarak yapılmış dörtgen biçimli iki silo



*Mellaart açmalarının güneyinde "IST Area" olarak adlandırılan çalışma alanı*



*Yanık bir evin taban üstü dolgusunda bulunan figürin  
(Çatalhöyük Research Project – Photo: J. Quinlan)*

mevcuttur. Bunlardan birinin içi yanmış arpa taneleri dolu olarak bulunmuştur. Diğerinde ise herhangi bir tahıl kalıntısına rastlanmamıştır. Çatalhöyük'ün diğer evlerinde de görüldüğü gibi güney duvarına bitişik olarak inşa edilmiş ancak oldukça tahrip olmuş bir ocak yeri bulunmuştur. Binanın taban düzlemi, odalar arası ilişkiler gelecek yıl yapılacak kazı çalışması ile daha iyi anlaşılacaktır.

Binanın batı duvarına bitişik bir işliğe ait buluntular dikkat çekicidir. İçinde açılama taşları, el taşları, üst öğütme taşı olarak kullanılmış olabilecek çok sayıda sürtme taş alet, bir topuz başı ve bir alt öğütme taşı ve hemen üzerinde ise 20-25 cm büyüklüğünde biçimsel olarak bir dağın ikiz tepelerine benzeyen ya da kadın göğüsü olarak algılanabilecek bir nesne bulunmuştur. Bu nesnenin hemen altında bulunan alt öğütme taşı ile ilişkisi incelenmektedir.

Yine aynı alanda ortaya çıkarılan bir başka buluntu ise Çatalhöyük'te daha önce bulunanlardan oldukça farklı bir kadın figürinidir. Ön yüzünden bakıldığında, elle-riyle dolgun göğüslerini tutan diz çökmüş bir hamile kadın görülürken, figürinin arkası çevrildiğinde bu kez kolların normalden oldukça ince olduğu, oldukça zayıf ve güçsüz bir insana ait bir betimleme yapıldığı görülür. Kaburga kemikleri, omurga, kürek ve kalça kemikleri de oldukça anlaşılır bir şekilde betimlenmiştir. İlk bakışta, figürinin bir yüzü "ölüm" diğer yüzü ise "doğum" betimlemesi olarak yorumlanabilir. Bu sıradışı buluntunun "anatanrıça" olgusuna yeni tartışmalar kazandıracağı kesindir.

Sonuç olarak çalışılan alanın höyüğün yoğun olarak iskân edilen bir bölümü olduğu söylenebilir. Ortaya çıkarılan yapıların höyüğü sınırlayan modern köy yoluna dek devam ediyor olması, yerleşmenin sanıldığından daha da geniş bir alana yayıldığına bir göstergesidir. Bu alanda bulunan yapıların VI. tabakaya ait olması olasıdır.

Çatalhöyük tabakalanması Mellaart'ın yaptığı kazılar sonrasında ağırlıklı olarak yapı katlarına göre oluşturulmuştur. Yeni dönem kazılarında, höyüğün farklı bölgelerinde kazılan binalar çanak çömlek ve yontma

taş sonuçları doğrultusunda Mellaart tabakaları ile eşleştirilebilmektedir. Ancak höyükteki yapı katlarının höyüğün her bölümünde eş zamanlı olarak oluşması söz konusu değildir. Bu durumda yüzey sıyırması sonucunda ortaya çıkarılan IV-V ve VI. tabakaya ait binaların altında bulunacak yapı katlarının Mellaart'ın tabakalanma sıralamasını izlememe olasılığı yüksektir. Gelecek yıl, sıyırma yapılan alanın bir miktar daha genişletilmesi ve bu alanın uygun görülen bölümünün geniş olarak kazılması amaçlanmaktadır. Böylece yamaç eğiminden de faydalanarak kısa sürede erken tabakalara erişilmesi planlanmaktadır. Kuşkusuz bu süreç, Çatalhöyük tabakalanmasının, höyüğün diğer bölümlerindeki seyrinin anlaşılması açısından da önemli büyük olacaktır.

*Güneş Duru – Mihriban Özbaşaran*

## **Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Baraj, Gölet ve Sulama Kanallarının Araştırılması – 2005**

Ahmet Gor Göleti

Ahmet Gor Göleti, Iğdır'ın Karakoyunlu İlçesi'nin 5.5-6 km güneydoğusunda yer almaktadır. Bölge tümüyle Ağrı Dağı'nın (5165 m) kuzey eteklerinde geniş bir alana yayılan volkanik lav tabakası ile kaplıdır. Deniz seviyesinden ortalama 900 m yüksekliğinde olan göletin bulunduğu alanın yakın çevresinde, herhangi bir yerleşim merkezi ve arkeolojik ören yeri yoktur. Göletin iri andezit taşlardan inşa edilen duvarı, doğu-batı doğrultusunda iki kayalık tepe arasına yapılmıştır. Toplam 16 m uzunluğundaki duvar, kuzey kısmı kapatmaktadır. Suların biriktiği gölet, yaklaşık olarak 80-90 m genişliğinde ve 300-330 m uzunluğundadır. Gölet suları yaklaşık olarak 30.000 m<sup>2</sup>'lik bir alanı kaplamaktadır. Kuzey yönüne doğru akıtılan sular, tarım alanlarının su gereksinmesini karşılamaktadır. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, günümüzde bölge su kaynakları yönünden oldukça fakirdir. Gölet duvarının parçalanarak yıkılması ve çevredeki su kaynaklarının kuruması yüzünden, yakın çevre neredeyse bir çöle dönüşmüştür. Göletin, M.Ö. 8. yy'da yapıldığı sanılmaktadır.

Orta Damla Kanalı

Orta Damla Kanalı, Erciş İlçesi'nin 38 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Orta Damla Kanalı'nın suları, yaklaşık olarak 1.5-2 km kuzeydoğuda Karbasan Köyü Mezrası'ndan çıkan çok güçlü kaynak sularının bir kanal aracılığı ile getirilmesinden oluşmaktadır. Kanal önce Yukarı Damla, Orta Damla ve Aşağı Damla Köylerini geçtikten sonra, güneybatı yönünde Patnos yakınlarına kadar uzanmaktadır. Orta Damla köy evlerinin hemen kuzeyinde yükselen andezit kayalıkların güney yüzüne, 1.20 m genişliğinde ve 1.10 m



yüksekliğinde kare biçimli küçük bir niş içine yazılan çivi yazıtı, günümüzde Orta Damla Kanalı olarak adlandırılan kanalın hangi Urartu Kralı döneminde yapıldığı konusunda bilgi vermektedir. Deniz seviyesinden 1880 m yüksekliğindeki kaya yazıtı, kanalın yaklaşık olarak 35-40 m kuzeyinde yer almaktadır. Halk tarafından bu niş “Hazine Kapısı” olarak adlandırılmaktadır. Bu önemli yazıtta şunlar okunmaktadır:

*“Tanrı Haldi’nin güçlülüğü sayesinde, Arğışti oğlu Sarduri bu kanalı açtı. Arğışti oğlu Sarduri, güçlü kral, büyük kral, Bianili Ülkesi’nin kralı, Tuşpa kentinin efendisi...”*

Çivi yazılı kaya nişinin yaklaşık olarak 75-80 m kuzeydoğusunda andezit bir kayalık tepe üzerinde ise, kale kalıntısı yer almaktadır. Kanal gibi kale de, Kral II. Sarduri (M.Ö. 764- 735) döneminde yapılmıştır.

### Tepe Göleti

Tepe Göleti, Van Ovası’nın doğusunu yarım ay şeklinde çevreleyen Varak Dağı (2850 m) ile Ereğ Dağı’nın (3250 m) arasındaki vadi içinde bulunmaktadır. Deniz seviyesinden 2520 m yüksekliğindeki gölete en yakın yerleşim merkezi, Yukarı Bakraçlı (eski Yedikilise) Köyü’dür. Gölet duvarı, güneyde iki kayalık tepe arasına yapılmıştır. Ortalama 36 m uzunluğunda ve 5 m genişliğinde olan gölet duvarı, oldukça iri andezit taşlardan yapılmıştır. Gölet bu haliyle, Urartu sulama tesislerinin tipik örneklerinden birini yansıtmaktadır. Duvarın ortasının yıkıldığı ve akan suların etkisiyle taşların güney eteklerine yuvarlandığı görülmektedir. Gölet, 2.5 km doğuda yer alan Rusa Barajı gibi, M.Ö. 7. yy’ın ilk yarısında yapılmıştır.

### Vadi Göleti

Tepe Göleti’nin yaklaşık olarak 2.5-3 km güneybatısında yer alan Vadi Göleti’nin deniz seviyesinden yüksekliği, 2.110 m’dir. Gölete en yakın yerleşim merkezi, 1 km kuzeybatıda yer alan Yukarı Bakraçlı (Yedikilise) köyüdür. Varak ile Ereğ Dağları arasındaki vadinin güney ucuna yakın bir yerde bulunan Vadi Göleti’nde biriken sular, kuzeyde yer alan Tepe Göleti’nden gelmektedir. Ayrıca birçok kaynak suyu ile yüksek tepelerden vadiye doğru akan ve Tepe Göleti’nden gelen sular, Harabe Deresi adını almaktadır. Göletin, Tepe Göleti ile birlikte M.Ö. 7. yy’ın ilk yarısında yapıldığı anlaşılmaktadır.

### Akçay Göleti

Akçay Göleti, Van’ın 101 km kuzeydoğusunda, Özalp İlçesi’nin ise 46 km kuzeybatısında yer almaktadır. Deniz seviyesinden ortalama 2140 m yüksekliğinde bulunan gölet, konutların 250 m kadar güneyinde ve fazla yüksek olmayan bir tepenin kuzeydoğu eteğinde yer almaktadır. Göletin doğusundan, araziye derin ve

geniş bir biçimde oyarak parçalayan ve aynı zamanda gölete su sağlayan Akçay Deresi akmaktadır. Bu yüzden sulama tesisini Akçay Göleti olarak adlandırmayı uygun bulduk.

Kabaca “U” biçiminde olan göletin duvarı, kuzey kesimi kapatmaktadır. Gölet duvarının batı ucu yüksek bir tepe ile birleşirken, doğu duvarı güney kesime doğru çok uzun bir şekilde devam etmektedir. Gölet duvarının kuzey bölümü ortalama 76 m, güneydoğu bölümü de 92 m uzunluğundadır. Kabaca “U” biçimindeki duvar bu haliyle toplam olarak 168 m uzunluğundadır. Duvarın güneydoğu yönüne doğru uzun bir şekilde yapılmasının nedeni, Akçay Deresi’nin vereceği zarardan korunmak içindir. Çünkü güneyden kuzey yönüne doğru hızlı bir şekilde akan Akçay Deresi, kayalık araziye o denli geniş ve derin bir biçimde oymuştur ki, dere vadisi ile göletin doğu duvarı arasında 3.5-4 m’lik bir yükseklik oluşmuştur.

Hızlı bir şekilde akan Akçay Deresi’nden alınan bir kanal ile gölete su sağlanmıştır, ancak çok uzun bir süreden beri göletin içinde su bulunmamaktadır. Göletin savak kısmı, duvarın kuzeybatısında, batıdaki yüksek tepeye yakın bir yerde bulunmaktadır, yani savağın kullanım açısından en uygun yere yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde savak yıkık durumdadır ve çok uzun bir süreden beri çalışmamaktadır. Savaktan kuzeybatı yönüne doğru akıtılan sular, Akçay Deresi’nin sulayamadığı arazide yapılan tarımın su gereksinmesini karşılamaktadır. Gölet, yakın çevrede yer alan yönetsel ve ekonomik amaçlı kaleler ile birlikte M.Ö. 7. yy’da yapılmıştır.

*Oktay Belli*

## Enez Kazı ve Onarım Çalışmaları 2005

2005 Yılı Enez kazı ve onarım çalışmalarına 01.07.2005 tarihinde başlanmış 30.09.2005 tarihinde sonuçlandırılmıştır. Başkanlığım altında gerçekleştirilen bu yılki çalışmalara Edirne Arkeoloji Müzesi uzmanlarından Neslihan Kürüm Bakanlık yetkili uzmanı olarak katıldı. Kazı ve onarım çalışmalarına katılan üyeler: İstanbul Üniversitesi (İÜ) Edebiyat Fakültesi Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü Araştırma Görevlileri Dr. Ufuk Kocabaş, F. Banu Uçar, H.İşıl Özsait, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Araş. Gör. G. Ergin, Arkeolog R. Yılmaz, Restoratör B. Yücel, S. Gedük, Arkeoloji ile Restorasyon-Konservasyon Bölümü öğrencileri G. Kurap, B. Taş, K. Abuhan, B. Çakmaz, M. Eruş, S. Özgen, M. Çaylak, B. Yalçındağ, N. Ferendeci, D. Yılmaz, Metalurji öğrencisi K. Başaran’dan oluşmuştur.

## Kale İçi Çalışmaları

### a) IV No'lu Açma

Kale içinde yapılan kazı çalışmaları, IV nolu açmanın kuzey kesiminde, mahzen ile sur duvarı arasında kalan ve 2003, 2004 kazı sezonunda 4 m derinliğe kadar inilen alanda gerçekleştirildi. Mahzen girişinin önünde yer alan ve M.Ö.4.yy'a ait mekânın doğusunda 3 x 4 m boyutlarında dikdörtgen bir mekân oluşturulmuş, bu mekâna ait güney ve batı duvarlarının 80 cm yüksekliğindeki alt kısımları yerli kaya kesilerek, üst tarafı ise düzgün kesilmiş dikdörtgen taşlar kullanılarak yapılmıştır. Söz konusu mekânın günümüze değin gelen duvar yükseklikleri doğu, batı ve güney tarafta 3 m kuzeydeki yerli kayadan yapılmış duvarın üzerindeki hatlı yuvaları ise 5 m de yer aldıkları saptanmıştır. Hatlı yuvaları, mekânın 5 m yüksekliğinde ahşap tavana sahip bir depo olduğunu kanıtıyor.

1 ve 2 nolu mekânların doğusunda 2003 yılında ortaya çıkartılan ancak geçmiş yıllarda kazısı bitirilemeyen tonozlu mekânın içindeki moloz temizlenmiş kuzey kesimi ise, üzerinde yer alan Bizans Dönemi kalıntıları nedeniyle toprak altında bırakılmıştı. Küçük bir bölümü temizlenebilen bu mekâna ait güney duvarının yerli kaya kesilerek oluşturulduğu ve Erken Roma Dönemi'nde bir kısmı sıvanarak kırmızı renge boyandığı anlaşılmıştır.

2 nolu mekânın güneyindeki yerli kaya yükseltisinin içine 0.75 cm çapında bir havalandırma bacasının yer aldığı bu yılki çalışmalarla ortaya çıkmıştır. Havalandırma bacasının yerli kaya üzerinde kalan 1 m yüksekliğindeki bölümü, iç kısımları içbükey kesilen taşlarla kuyu bileziği biçiminde örülmüş, diğer kısmı ise kaya 7 m derinlikte oyularak yapılmıştır. Havalandırıldığı mekâna henüz ulaşılmamış olmakla birlikte bacanın kayaya oyulmuş büyük bir mahzeni havalandırmak için yapıldığı sanılmaktadır. Havalandırma bacasından ele geçirilen buluntuların M.Ö. 5. ve 4. yy'lara ait olmaları, bacanın en geç M.Ö. 5. yy'da yapılmış olduğunu kanıtlamaktadır.

Yerli kaya üzerinde yer alan dolgu içinde diğer açmalarda olduğu gibi, çoğunlukla M.Ö. 12. yy'a tarihlenen yüzeyi parlak açık gri tek renkli keramik parçaları ortaya çıkmıştır. Bunların üzerindeki tabakada ise, M.Ö. 6. ve 5.yy'lara tarihlenen Oryantalizan üslupla üretilmiş bitkisel dekorlu keramiklerle birlikte hayvan frizli kaplar ve siyah figürlü Attika malı çömlek çeşitleri, ele geçen buluntular arasında önemli bir yere sahiptir.

### Şapel Çalışmaları

1985-1986 yıllarında ortaya çıkartılan kale içindeki 2 numaralı şapelin giriş kapısının kuzeyindeki yapılaşmanın anlaşılabilmesi ve şapel ile olan ilgisinin saptanabilmesi amacıyla 15 x 25 m ölçülerinde büyük

bir alanın kazısı gerçekleştirildi. Kazı alanı, başlangıçta İÜ Jeofizik Bölümü Öğretim Görevlilerinden Yrd. Doç. Dr. A.Fethi Yüksel tarafından georadar kullanılarak ölçüldü. Yapılan kazı sonunda şapelin önünde, Arnavut kaldırımı biçiminde döşenmiş iki sokak, yine tabanı devşirme iri taş bloklarla kaplanmış bir avlu ve sokakların iki yanında yapılara ait kalıntıların yer aldığı anlaşılmıştır. Bu kalıntıların tabanı üzerinden karışık olarak Orta Çağ ve Osmanlı dönemlerine ait olan sırlı ve sırsız keramik parçalar ele geçmiştir. Gerek keramikler ve gerekse yapıların şapelle bağlantılı olarak kullanılmış olmaları dolayısıyla, söz konusu yapı kalıntılarının Orta Çağ'a ait olduklarını göstermiştir. Ortaya çıkan kalıntılar, georadar ölçümleri sonunda saptanan verilerle karşılaştırıldığında, bazı duvarların jeofizik yöntemlerle doğru teşhis edildikleri anlaşılmıştır.

### Çakıllık Nekropol Kazısı

Çakıllık Nekropolünde bu yıl açılan 900 m karelik alan içinde 3 adet pişmiş toprak, 2 adet kalker taşından yapılmış lahit, 1 adet basit mezar gömüsü ve mermerden yapılmış bir mezar steli ortaya çıkmıştır. Gün ışığına çıkan pişmiş toprak lahitler Enez'de ilk kez görülmüştür. Bunların yapım teknolojileri benzeşmekle birlikte iki ayrı tipi temsil etmektedir. Birinci tip lahitler, dikdörtgen formlu küvet biçimindedir. Ağız kenarlarının iç ve dışında kabartma olarak yumurta dizisi silmeye yer verilmiştir. İkinci tipler trapez biçimli Klazomenai lahitleri tarzındadır. Bunların genişletilmiş ağız tablası üzerinde kırmızı, siyah, mavi ve beyaz renkler kullanılarak ayakta duran figürler, geometrik ve bitkisel motiflerle dekore edilmiştir. Uzunlukları 1.80 ile 2.10 m genişlikleri 0.70-0.90 m derinlikleri ise 0.50 ve 0.60 m arasındaki ölçülerdedir. Düz veya semerdam biçimli pişmiş toprak kapaklara sahiptir. Lahitlerden hediye olarak alabastronlar, lekytoslar ve değişik biçimli çanak-çömlekler ele geçmiştir. Lahitler, M.Ö. 5.yy'ın ikinci yarısına tarihlenir. Toprağın ağırlığıyla bir çok parçaya ayrılmış durumda bulunan söz konusu lahitler onarılmış ve tümlenmiştir.

Çakıllık Nekropolünde yapılan çalışmalarda pişmiş toprak lahitlerin yanı sıra kalker taşından yapılmış lahitler de ortaya çıkmıştır. Bu lahitlerden ele geçen hediyeler arasında siyah figür tekniğiyle yapılmış lekhytos, broz strigilis ve bir gümüş sikke ilgi çekicidir. Sikkenin ön yüzünde Hermes'in başı yandan, arka yüzde ise teke ve AINI lejantı yer almaktadır. Lahit M.Ö. 5.yy'a aittir.

### Restorasyon-Konservasyon

Bu yıl çalışmalarımızın önemli bölümünü restorasyona ayrılmıştır. Kale içinde yer alan Fatih Cami'nin (Ayasofya Kilisesi) güney duvarlarına iskele kurularak, duvarların en üst tarafında yer alan kalem işi

süslemelerin temizlik, onarım ve koruma çalışmalarına başlanmış ve 250 m karelik alanın konservasyonu bitirilmiştir. Taşıyıcısından ayrılmış durumda bulunan sıvalar ve resimler kireç harcı kullanılarak taşıyıcıya bağlanmıştır. Resimlerin altında yer alan boşluklar ve taşıyıcıdan ayrılmış olan sıvaların arkası şırıngalarla sulandırılmış kireç kaymağı enjekte edilerek duvara bağlanmaları sağlanmıştır. Tozuyan resimlerin yüzeyi yüzde üçlük paraloid B 72 solüsyonu ile sağlamlaştırılmıştır. Ayrıca yıkılmış olan üç sütun ile başlıkları bu yıl kiralanan vinç aracılığıyla yerlerine dikilerek ayağa kaldırılmıştır.

### Has Yunus Bey Türbesindeki (Şapel)

#### Restorasyon Çalışmaları

Geç Bizans Dönemine tarihlenen türbede bu güne değin yapılmış olan yanlış onarım uygulamaları yapıdan uzaklaştırılmıştır. Duvarların üzerindeki çimento harcı sökülerek taş duvarlar açığa çıkartıldıktan sonra, taş aralarındaki boşluklar kireç harcıyla doldurularak yapı özgün durumuna kavuşturulmuştur. Çatı örtüsünü oluşturan kiremitler yerlerinden sökülmüş, bozuk olanlar aynı malzeme ile değiştirilerek akıntı önlenmiştir.

#### Çevre Düzenleme

Kale girişinin sol tarafında açık hava müzesi için düzenlenen alanda, şehir içine dağılmış durumda olan ve hangi yapıya ait oldukları anlaşılamayan mimari aksamlar, bu alana toplatılarak teşhir edilmiştir.

#### Etkinliklerimiz

Bu yıl 1-3 Eylül tarihleri arasında Enez'de İÜ Nazım Terzioğlu Kültür ve Eğitim tesislerinde "Enez'in Tarihi, Arkeolojisi ve Çevre" konulu bir sempozyum kazı ekibince düzenlenmiştir. Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Şafak Ural, Edirne Valisi, Enez Kaymakamı ve Enezlilerin katılımlarıyla gerçekleştirilen sempozyumda 19 konuşmacı Enez'e ilişkin çeşitli konularda bildiri-ler vermiştir.

*Sait Başaran*

## Köşk Höyük Kazıları – 2005

Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Niğde Müzesi Müdürlüğü başkanlığında yürütülen Köşk Höyük kazıları 14 Temmuz-02 Eylül 2005 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Bu yıl yapılan kazılara Kültür ve Turizm Bakanlığı ve DÖSİMM maddi katkı sağlamıştır.

2005 yılı kazıları höyüğün güney ve doğusundaki üç farklı alanda yapılmıştır:

1. I-J/ 13-14 plankarelerdeki kazılarla Orta Çağ ve Roma yapılarının uzantıları incelendi. Bunlardan Roma yapısının bir kısmını tahrip ederek onun içine oturmuş Orta Çağ yapısının güney duvarı belirlendi. Büyük tek

odali bu binanın girişi güneydoğu yönündedir ve taş duvarları balık kılçığı tarzında örülmüştür. Bir kısmı bu yapı tarafından tahrip edilen, bodrumu elimize geçmiş olan Roma Binası'nın I/ 14'deki devamı açığa çıkarıldı. Tabanları saptanamayan bu yapının I-J/13 plankarelerindeki odasında biraz derinde, farklı yön ve planda bir başka yapının kalıntılarına rastlandı. Roma yapısının temelleri tarafından çok fazla tahrip edilmiş ve ancak kesik parçalar halinde korunmuş, farklı duvar tekniğine sahip olan bu yapı olasılıkla Geç Demir Çağı'na aittir.

Aynı alanda üç farklı dönemde inşa edilmiş bu yapıların temelleri Erken Kalkolitik Dönem'in yaklaşık 1 m yüksekliğindeki yangın enkazı üstüne oturmuştur. Bu alanda açığa çıkarılan kalıntılar standart planlı bir Erken Kalkolitik yapıya aittir. Önceki yıllarda açılan 5. evin arka/güney duvarına bitişik olan bu yeni evin ortasındaki ocağı, duvara dayalı sekisi açığa çıkarılmıştır. Roma duvarının batısında bu evin uzantısının olup olmadığı araştırıldığında, Erken Kalkolitik Çağ yapılarının büyük ölçüde tesviye edilerek Roma Binası'nın temellerinin ana kaya üstüne oturtulduğu anlaşılmıştır.

2. Geçen yıl kuzeydoğu köşesi açılan VI. evin tamamını incelemek için H-I/ 14 plankarelerde kazılar yapılmıştır. Yerleşimin batı kıyısını sınırlandıran sokak üstüne dizilmiş evlerin güney, bu sokağı kesen güneybatı kuzeydoğu yönünde uzanan sokağın batı ucundaki VI. ev I. katın standart planlarına benzerlik göstermektedir. Doğrudan ana kaya üstüne oturtulmuş bina üç evrelidir. Depo odası yamuk planlıdır. Yangın geçirmiş ilk evresine ait depo küpleri yerinde korunmuştur. Batı yönünde evin duvarına bitişik olarak yapılmış iki fırın ve birçok kereler yenilenerek kullanılmış çok sayıda ocak duvar boyunca 3 m genişliğinde bir alana yayılmıştır. Yerleşimin kıyısındaki bu ocaklar yalnız bir evin ihtiyacını karşılamaktan ziyade diğer evlere de hizmet vermiş olmalıdır. Tamamı kademeli olarak düzeltilmiş ana kaya üstüne yapılmıştır. Bu durum I. kat zamanında yerleşimin daha geniş bir alanı kapladığını da ispatlamaktadır.

3. Höyüğün doğusunda I-J/ 9-10 plankarelerinde 2004 yılında kazılan III. katın üç evinin kuzey ve batısında kalan I-J/ 8-9 plankareleri incelenmiştir. Bu yıl açığa çıkarılan üç evle birlikte III. kat yapılarının bitişik düzende, çok odalı konutlar olduğu anlaşılmıştır. Seki, ocak, kil kutu gibi donanımlar her evde mevcuttur. Yapıların hepsi en az iki evrelidir. Bir nedenle yıkıldıktan sonra evler her türlü eşyası ile bırakılmış, yıkılan duvarlar tamir edilerek bazen da odalar küçültülüp büyütülerek değiştirilmiş, bazen kapı yerleri değiştirilmiş, tabanlar tekrar sıvanarak yapılar yeniden kullanılmıştır. Böylece çok sayıda eşya yerinde kalmıştır. Bunlar arasında içlerinde kabartmalı kapların da yer





*Köşk Höyük: Erken Kalkolitik Çağ'a ait  
I. tabaka binası*

aldığı çok sayıda seramik, taş ve kemik aletler bulunmaktadır. Özellikle doğu yamaca yakın kısımlarda, çoğu taş sanduka bazıları toprak olan Orta Çağ mezarları III. kat yapılarının içine kadar girmiştir.

2005 yılında açıda çıkarılan 11 mezardan 6 tanesi Orta Çağ'a, 2 tanesi Erken Kalkolitik ( I. kat) döneme ve 3 tanesi de Geç Neolitik Çağ'a ( III. kat) aittir. Son grupta yer alanlardan bir tanesi Köşk Höyük için olduğu kadar Anadolu arkeolojisi için de önem taşımaktadır. Evler arasındaki küçük bir boşluğa yapılmış toprak mezara, hocker tarzda (M.11) genç bir birey gömülmüştür. Yanına biri kabartma bezekli üç kap hediye olarak bırakılmıştır. Kafatası olmayan bu bireyin atlas kemiği dahil iskeletinin *in-situ* durumda olması kil sıvalı kafataslarının yapılışına ışık tutacak niteliktedir.

*Aliye Öztan*

## **Mersin, Adana, Osmaniye ve Hatay İlleri Yerleşim Arkeolojisi ve Tarihi-Coğrafya Çalışmaları – 2005**

### **Mersin İli Çalışmaları**

Çalışmalara Mersin'in Gözne Yaylası'nda bulunan kalenin çevresindeki Roma İmparatorluk Devri ve geç antik yerleşmeleri incelenerek başlanmıştır. *Pompeopolis* kenti arazisindeki küçük yerleşmelerin sahil ile olan bağlantıları Soli-Pompeopolis kazı heyeti başkanı Doç. Dr. Remzi Yağcı ile birlikte çalışılmıştır.

### **Tarsos Çalışmaları**

Antik devirde Tarsos arazinde bulunduğunu sanılan Morcageçit mevkiinde Pozantı=Podandos ile Tarsos arasındaki sınırı belirleyen ve bir kayaya yazılmış olan sınır yazıtı sayesinde bölgenin tarihi-coğrafyasına yönelik yeni veriler elde edildi.

### **Silifke ve Erdemli Çalışmaları**

Heyet üyelerinden Yrd. Doç Dr. Hamdi Şahin tarafından bölgede yürütülen çalışmalarda, Silifke'nin yaklaşık 23 km kuzeyindeki Seyranlık Köyü içindeki antik köy yerleşmesinde 25-30 kadar yapı kalıntısı ve hemen yanlarında 6 sarnıç belgelenmiştir. 200 m güneyde biri yazıtlı çok sayıda mezar tespit edilmiştir. İlgili yazıttan, bu yerin Seleukeia'ya bağlı bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kümbetbeleni'nin 300 m güneydoğusunda, Arakçıkalesi olarak adlandırılan anıtsal mezar evi incelenmiştir. Alınlığın hemen altında bulunan şimşek demeti, bölgedeki Zeus Olbios kültürünün dağılımını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Erdemli İlçesi sınırları içindeki Kızılen Köyü'nün 5,5 km kadar güneydoğusundaki Serdöğül Mevkiinde 25 kadar Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen ev kalıntısı ile 10 kadar lahit ve kaya mezarı saptanmıştır. Lahit kapaklarından bazıları üzerinde üzüm salkımı ve haç kabartmaları görülmektedir.

Erdemli'nin yaklaşık 12 km kadar kuzeydoğusundaki Kayacı köyü arazisinde bulunan Sulucin mağarasında teraslama yapılarak mekânlar oluşturulduğu ve burasının geç antik devirde yerleşme yeri olarak kullanıldığı görülmektedir. Duvarlarda bulunan nişler, mağaranın aynı zamanda bir sunu yeri olarak da kullanıldığını düşündürmektedir. Mağaranın ortasında çapı yaklaşık 1.50 m olan bir değirmen taşı bulunmaktadır. Mağaranın girişinde sağda 8 m kadar yükseklikte, Geç Hellenistik Dönem'e ait bir yazıt görülmektedir. Yazıt ayrıntılı olarak yayına hazırlanmaktadır. Bu mağara civarında bir kaya üzerinde avcı ve köpek figürlerini içeren bir kabartma görülmüştür.

Limonlu beldesinin yaklaşık 8 km kadar kuzeydoğusundaki Çet Tepesi mevkiinde Geç Roma ve Erken Bizans Devirlerinde kullanılmış olan bir çiftlik evi incelenmiştir. Yapının hemen yanında bulunan 5 adet zeytinyağı üretme işliği, buranın da bölgedeki benzer diğer örneklerde olduğu gibi kendi gereksinimlerini karşılamaya yönelik tarımsal faaliyette bulunan bir çiftlik yerleşmesi olduğunu göstermektedir.

### **Adana İli Çalışmaları**

Kozan İlçesi'nin kuzeyindeki Karasis Dağı'nda, yazıtla rastlanmadığı için antik adını halen belirleyemediğimiz yapılar topluluğu, M.Ö. 3. yy başlarında Anadolu'ya doğru genişlemeye başlayan Seleukos İmparatorluğu'nun kuruluş aşamasında yapımına başlanmış bir askeri tesisidir.

Mimari çalışmalar, mimar Dorothea Roos ve Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi'nden mimar Dr. Martin Bachmann denetiminde yürütülmüştür. Yukarı kaledeki silo ve yönetim merkezi niteliğindeki yapıların ölçekli plan ve kesitlerinin çıkarılması çalışmalarını sürdürmüştür.



*Karasis Aşağı Kale, havadan*



*Anazarbos Aşağı Şehir, güneyden*

Yapılar üzerinde Erlangen Üniversitesi'nden Jeolog Prof. Dr. Roman Koch ve ekibi tarafından taş cinsi ve yapılardaki taş hastalıklarının saptanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Karasis Dağı çevresindeki yerleşme yerlerinin belgeleme çalışmaları Trento Üniversitesi'nden Prof. Dr. Marietta De Vos denetiminde bir ekip tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmalar sırasında Kozan İlçesi'nin Durmuşlu köyünde bir evin içinde bir Erken Bizans kilisesine ait döşeme mozaiği görülmüştür. Bu çalışmalar sayesinde Karasis yapısının inşa edildiği dönemde dağın civarında herhangi bir Hellenistik Devir yerleşmesinin bulunmadığı sonucu çıkmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi'nden harita mühendisi Hans Birk, Kozan-Dilekkaya Köyü'ndeki *Anazarbos* antik kentinin Bizans ve Arap surları ile çevrili alanının planını tamamlamıştır. Bu çalışmalar sırasında Aphrodite Kasalitis tapınağının yerini saptamaya yarayacak ipuçlarını elde ettik. Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi'nden Arkeolog Dr. Richard Posamentir ve ekibi stadion, tiyatro, amfi-tiyatro, kaya kilisesi, kült merdiveni, havariler kilisesinin 1:50 ölçekli planlarını çıkarmışlardır.

Kiel Üniversitesi'nden Prof. Dr. Harald Stümpel ve Dr. Ercan Erkul tarafından sürdürülen Anazarbos'un aşağı şehrindeki jeofizik ölçüm çalışmaları sayesinde toprak altında bulunan Roma ve geç antik devir yapılarının niteliğini saptayacak ipuçları elde edilmeye başlanmıştır. Kentin güneyindeki Alakapı denen tak yapısında fotogrametrik ölçüm çalışmalarına İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Ana Bilim Dalından Doç. Dr. Yegan Kahya başkanlığındaki ekiple devam edilmiştir. Fotogrametrik ölçümler Dr. Kani Kuzucuoğlu ve Prof. Dr. Oğuz Müftüoğlu tarafından tamamlanarak, restorasyon projesinin hazırlanması çalışmalarına başlanabilmektedir.

Heyet üyesi Dr. Erkan Konyar, Anazarbos antik kentinin 8 km kadar batısında bulunan Tılan Höyük'te M.Ö. 3. binden Roma İmparatorluk Devri'ne kadar uzanan bir yerleşme silsilesi saptamıştır. Tılan köyünde ise Roma İmparatorluk Devri'ne tarihlenen bir adet mezar ve bir adet adak yazıtı saptanmıştır.

Anazarbos'un batısındaki arazinin incelenmesi sırasında Adana Müze Müdürlüğü'nün talebi üzerine İdem köyü civarında ağustos ayında ortaya çıkan bir döşeme mozaiği yerinde görülerek üzerindeki yazıtlar incelenmiştir.

Anazarbos'un güneyinde bulunan Çeçen köyü mezarlığında Roma Devri'ne tarihlenen Latince yazıtlı bir adet atlı muhafız mezar steli bulunmuştur. Ayrıca Çeçen köyü ile Yeşildam köyü arasındaki arazide bir yapıya ait *in-situ* konumdaki mimari elemanlar, Anazarbos'u Mopsuestia'ya bağlayan antik yol üzerindeki bir yapıya ait kalıntılar olmalıdır.

Anazarbos'un kuzeyinde yaptığımız çalışmalar sırasında, Kozan-Yeniköy'de bir 19. yy değirmenin kapısına eklenmiş bir sunak üzerindeki yazıttan, bunun, kült merkezi Anazarbos'ta bulunan Zeus Olybros'un rahibi bir kişinin Helios'a diktirdiği bir adak taşı olduğu anlaşılmaktadır.

Dr. Erkan Konyar, Yumurtalık İlçesi, Zeytinbeli Köyü civarında bulunan çok sayıdaki höyüğü incelenerek bunların M.Ö. 3. binden Roma İmparatorluk Devri sonlarına kadar iskân edildiklerini saptamıştır.

Çukurova Üniversitesi Arkeoloji bölümünden Yard. Doç. Dr. Serdar Girginer ve beraberindeki altı kişilik heyet Ceyhan İlçesi ve yakın çevresinde bulunan höyükleri M. Ö. 3. ve 2. bin buluntuları yönünden incelemiş, bölgede 1. bin buluntularının ağırlıklı olarak buldukları, 2. bin ve 3. bin buluntularının ve yerleşme yerlerinin azınlıkta oldukları anlaşılmıştır.

### Osmaniye İli Çalışmaları

*Kastabala-Hierapolis* antik kentinin ölçekli plan çalışmalarının alt yapısı hazırlanmış ve hem de su yollarının incelenmesi için gerekli ön hazırlıklar yapılmıştır. Su yolu köprüsü ve üzerindeki basınçlı su hattı özellikle incelenmesi gereken ve antik devir su mühendisliği hakkında önemli ipuçları verebilecek olan bir yapıdır.

### Hatay İli Çalışmaları

Bu ildeki araştırmalar sırasında Dört Yol İlçesi, Erzin Beldesi civarındaki Gözene harabelerinde bulunan *Epiphaneia* antik kentinde ve İskenderun'a bağlı Arsuz Beldesi'ndeki *Rhossos* antik kenti ve çevresinde önceki yıllarda başlanmış olan Hellenistik ve Roma İmparatorluk Devri yerleşim coğrafyası çalışmalarına devam edilmiştir.

*Mustafa H. Sayar*

## Paphlagonia Bölgesi Arkeolojik Araştırmalar Projesi: Hadrianapolis ve Kimistene Antik Yerleşimleri Yüze Araştırmaları 2005

Karadeniz'in Anadolu kıyıları, Karadeniz'e kıyısı olan Bulgaristan, Romanya, Moldova, Ukrayna, Rusya ve hatta Gürcistan Cumhuriyetleri ile karşılaştırıldığında, Hellenistik ve Roma Dönemleri bakımından en az tanınan bölgedir. Cumhuriyet Dönemi'nin başlangıcından sonra yapılan az sayıdaki araştırma, Türkiye'nin Karadeniz kıyısı arkeolojisini canlandırmaya yetmemiş ve bu bölge diğer Anadolu yöreleri ile karşılaştırıldığında, hep daha cılız bir araştırma bölgesi izlenimi vermiştir.

Özellikle orman alanları ve tatlı su kaynakları yönünden zengin olan Batı Karadeniz yöresi, arkeolojik açıdan da oldukça zengindir. Antik dönemde "Paphlagonia" olarak adlandırılan bu bölgede sürdürdüğümüz "Paphlagonia Bölgesi Arkeolojik Araştırmalar Projesi"nin ilk arazi çalışmaları, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nden başkanlığımızdaki bir ekip ile 17 Temmuz 2005 tarihinde Karabük ili, Eskipazar ilçesindeki Hadrianapolis ve Kimistene antik yerleşimindeki yüze araştırmaları ile başlamıştır. Bu çalışmalarımız 1 Eylül 2005 tarihine kadar başlıca dört alanda sürdürülmüştür:

- 1) Eskipazar ilçesi, Deresemail Köyü, Değirmenbaşı Mahallesi'nin doğusunda yer alan Asar Tepe üzerinde yer alan yerleşimde (Kimistene antik yerleşimi ve çevresinde),
- 2) Eskipazar ilçesi, Yazıkavak Köyü'nün 1 km kuzey-doğusunda, Deresemail Vadisi içinde bulunan bir alanda,

- 3) Eskipazar ilçesi, Asar Tepe çevresindeki köy ve mahallelerde,
- 4) Eskipazar ilçesi, ilçe merkezindeki Hadrianapolis antik yerleşimi ve çevresinde.

Projemizin ilk ayağını oluşturan Deresemail Köyü, Değirmenbaşı Mahallesi'nin doğusundaki "Asar Tepe" isimli dağ silsilesinin üzerinde yer alan dört yükselti ve bu yükseltilerdeki antik yerleşimlerdir. Bu yükseltilerden ortadakine "Akropolis", diğerlerine de "Birinci Nekropolis Tepeliği", "İkinci Nekropolis Tepeliği" ve "Sarnıç" isimleri verilmiştir. Akropolis zirvesinin kuzeyindeki suni düzlüğe Roma Dönemi'nde bir tapınak inşa edilmiştir. Bu tapınak sadece temel seviyesinde korunmuş olup, bulunduğu platform dikdörtgene yakın bir formda düzeltilmiş ve bu düzlüğün kenarları büyük boyutlu taşlarla setlenmiştir. Tapınak bu düzlüğün tam ortasına yerleştirilmiş olup, kutsal bir yol ile tapınak, platformun (temenos) doğu yamacında bulunan anıtsal bir giriş (propylon) ve merdivene bağlanmıştır. Bu seneki yüze çalışmalarında bu devasa merdivenin (krepidoma) sadece üç basamağı belgelenmiştir. Tapınağın tabanı çok düzgün örgülü taşlarla çevrili olup, kült heykelinin bulunduğu altar kısmı, düz bloklarla belirlenmiştir. Tapınağın altar kısmı volkanik kayalardan inşa edilmiş, geri kalan kısmı ise yerli beyaz mermer ya da kireçtaşındandır. Tapınağa ait mimari bloklar Asar Tepe'nin özellikle Akropolis alanına ve yakın çevre köylere yayılmıştır. 2005 senesinde tapınağa ait olabilecek 60'dan fazla profilli blok saptanmıştır. Bu bloklar sayesinde tapınağın planı ve dış görünüşü hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Elimize geçen çok parçalı başlık parçalarına göre tapınak Korinth ya da Kompozit başlık düzeyine sahip olmalıdır. Tapınağımız ayrıca yivli, büyük boyutlu sütunlara sahiptir. Bu sütunların dışında tapınakta yarım silindirik sütunlar da kullanılmıştır. Tapınağın planı, orta boylu bir tapınak olmasından dolayı *templum-in-antis* olmalıdır. Zaten tapınağın uzun cephesinin dış ölçüsü 21 İon ayağına tesadüf etmektedir. Tapınağa ait çok sayıda arşitrav bloğu tapınağın arşitrav formu açısından zenginliğini ya da tapınağın uzun süreler içinde birkaç kez yenilendiğini gösterir. Tapınak genel anlamda Batı Anadolu örnekleri ile karşılaştırıldığında, çok süslü olmayan ve mütevazî görünümlü bir yapı olmalıdır. Tapınağın bulunduğu platformda yer alan ve kaçak kazılar sonucu çok tahrip edilen bir başka öge de çok büyük boyutlu taş bir altardır. Bu altar belki de tapınağın kült heykelinin altarı olup, üzerinde bir *boukranion* betimlemesi bulunur. Bu altarin hemen karşısında, tapınak avlu tabanının hemen altında kaçak kazı yapanların açtıkları 3 m'den derin kazı çukurunda, yine kaçak kazı yapanlar tarafından üç stratigrafik tabaka açığa çıkarılmıştır. Bu tabakalardan toplanan pişmiş toprak buluntulara göre, en alttaki tabakanın Demir Çağı'na ait olması gerekmektedir.





*Kimistene Akropolis'inde bulunan Roma tapınağına ait temel kalıntılarının güneyden görünümü  
(Fotoğraf: E. Laflı, 2005)*

Buna göre tapınağın bulunduğu platform tapınağın inşa edildiği devirlerden daha önceleri de yerleşilen bir yerd. Yalnız bu yerleşimin karakteristiğini anlamak şu an için mümkün olmamıştır. Seramik parçaları üzerinde yapılan incelemede bu seramiklerin, genelde törensel kaplar olduğunu görülmüştür. Bu kaplar gri renkli ve açık formdaki kaplardır ve bu özellikleri ile Phryg seramik formlarına çok benzemektedirler.

Küçük buluntular içinde tapınak alanında hiçbir adak eserinin ele geçmemesi ilginçtir. Bu durum tapınağın o zamanın halkı tarafından çok fazla ziyaret edilmediğini düşündürür. Zaten tapınak ulaşılması oldukça güç bir yere inşa edilmiştir.

Tapınağın tarihlendirilmesi ve hangi tanrıya atfedilmiş olduğunun tespiti daha da zordur. Elimizdeki bilgilerle tapınağın Geç Hellenistik Devir'de, yani M.Ö. 1. yy'da inşa edilmiş, en az M.S. 4. yy'a kadar kullanılmış ve bu yüzyılda bir deprem ile yıkılmış olabileceği düşünülmektedir. Tapınak üzerine Bizans Devri'nde herhangi birşey inşa edilmemiştir. Bu yapı büyük olasılıkla yerel bir tanrı olan Zeus Kimistenos'a atfedilmiş olmalıydı. Fazla bilinmeyen Paphlagonia Bölgesi'nin az sayıda korunagelmiş dini mimari kalıntılarından birisi olması nedeniyle, bu tapınak önemli bir yapıdır. Ayrıca bölgesel niteliği olan ve tapınım alanı geniş olabilecek bu tapınağın inşasında bol miktarda ahşap kullanıldığını da düşünmekteyiz.

Tapınağın bulunduğu platformun hemen doğusundaki etekte tapınak temenosundan düşmüş olabilecek ikisi yazıtlı, M.S. 3. yy'dan üç taş altar bulunmaktadır. Altarın bir tanesinde "Kimistene" adı geçmektedir ve daha önceki araştırmacılar bu isimden dolayı Asar Tepe'deki antik yerleşime "Kimistene" ismini vermişlerdir. Bu altarlarda adak altarlara olup, belli bazı tanrılara atfedilmiş ve büyük olasılıkla tapınağın temenosunda durmakta idiler. Roma İmparatorları Caracalla ve

Diocletianus Dönemlerine ait bu adak heykel kaideleri dışında Akropolis'de, kaya yüzüne yazılmış diğer bir yazıt bulunmaktadır.

Asar Tepe Akropolis'inin dışında "İkinci Nekropolis Tepeliği" bölgesinde yaptığımız çalışmalar sırasında bu bölgede kayaya oyulmuş niş ya da mezar alınlığı şeklindeki nişler ve mezarlar ve çok farklı formlarda mezarlar ile mezar taşları belgelenmişlerdir. Tüm bunların yanında bu bölgede bir kaya yüzünde muhtemelen bir Hermes Kerykeios betimlemesi ve bu betimlemenin önünde de ilginç bir kutsal alan keşfedilmiştir. Bu alan farklı kültürel öğeleri bir arada barındırması sebebiyle Paphlagonia Bölgesi kültürlerini ve antik dinlerini anlamak için çok önemli bir fırsattır.

Bölgedeki çalışmalarımız sırasında daha birçok sonuca ulaşılmış olup, bu sonuçlar tarafımızdan bir monografide toplanıp, toplu olarak yayınlanacaktır.

*Ergün Laflı*

## Perge Kazısı – 2005

2005 yılı Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi "Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Merkezi" tarafından 25.07-25.09.2005 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Kazımız T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün yanı sıra DÖSİMM ve İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar Yürütücü Sekreterliği tarafından parasal yönden desteklenmiştir. Ayrıca Türk Tarih Kurumu, Suna-İnan Kırış Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü ve Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı'nın sembolik katkıları olmuştur.

2005 yılı çalışmalarımız dört ana grupta incelenebilir:

### 1. Kazılar

#### A. Batı Nekropolis

2005 yılı Batı Nekropolis çalışmaları, 2003 yılında açığa çıkartılan M 9 kodlu mezar yapısının etrafında gerçekleştirilmiştir. Batı peribolos duvarından doğuya doğru açılan birinci çalışma alanında yapılan sondaj çalışmasında herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamıştır.

Perge Batı Nekropolisinde ikinci çalışma alanı, M9 mezar yapısının kuzey peribolos duvarı ile L 10 kodlu lahit arasında kalan alanda gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sırasında kireçtaşından üç adet bezemesiz lahit gün ışığına çıkarılmıştır. Bu lahitle doğu-batı doğrultulu olup, kapakları birbirlerine harçla bağlanmıştır. Ayrıca her üç lahdin M 9 mezar yapısına göre daha alt kotta olmaları, onların mezar odasından daha önceki bir tarihe ait olmaları gerektiğini ortaya koyar.

Kireçtaşından yapılmış L 56 lahdinin kapağı kırıklar halinde olup, sadece batı tarafında bir kısmı korunmuştur. Lahitlerin buluntuları cam ve pişmiş toprak unguentariumlar, bronz sikkeler, pişmiş toprak kandil, bronz ayna ve birkaç figürin parçasından oluşur. Ayrıca kaya kristalinden sekizgen kesilmiş bir mühür, dışbükey yüzünde intaglio işlenmiş ateş sunağı önünde ayakta duran bir rahip betimi ile bir ayrıcalık gösterir.

Batı Nekropolis'te 2005 yılında gerçekleştirilen üçüncü çalışma, akropolisin kuzey ucunda bulunan, daha önce yapılan yüzey araştırmalarında saptanmış bir lahdin ortaya çıkarılmasıdır. Tabula ansatası içinde yedi satırlık Grekçe yazıt içeren lahitte üç kişilik gömü yapıldığı belirlenmiştir. Lahdin buluntuları altın küpeler, kemik iğne ve maryonet, pişmiş toprak unguentarium parçaları ile bronz objelerden oluşmaktadır.

### B. Sütunlu Cadde

2005 yılı Perge sütunlu cadde çalışmaları, Ja ve Jb caddelerinin kesiştiği kavşağın batısında ve J9-J10 sokakları arasındaki batı galeride gerçekleştirilmiştir.

Perge sütunlu caddesinde, Ja ve Jb caddelerinin kesiştiği kavşağın batısında, Jb kuzey galeri ile Ja batı galerinin birleştiği yerde bulunan duvarın güneyinde yapılan sondajda, taban seviyesine kadar inilmiş ve tüm caddede olduğu gibi buranın da döşeme taşlarıyla kaplı olduğu saptanmıştır. Çalışmada çok sayıda bulunan mimari elemanların arasında, ön yüzünde Triton, kısa yan yüzde ise Selene betimi yer alan bir kesik alınlığa ait köşe bloğu, burada muhtemelen anıtsal bir çeşme yapısının varlığına işaret eder.

Sütunlu caddede diğer bir çalışma, J9-J11 sokakları arasındaki genişletilmiş batı galeride gerçekleştirilmiştir. Sütunlu caddenin, diğer galerilerinde olduğu gibi, bu kısmının da mozaik tabana sahip olduğu tespit edilmiştir. J 10 sokağının batıya yönelen basamaklı bir girişi olduğu, doğusundaki duvarın ise sütunlu caddeye bakan bir eksedraya ait olduğu anlaşılmıştır.



Resim 1:  
İmparatorluk  
kültü rahip  
heykeli başı

Sütunlu caddenin J 9-J 11 sokakları arasındaki batı galerisinde kuzeyden güneye doğru sürdürülen diğer çalışma alanında çok sayıda mermer kaplama parçaları, paye başlıkları, arkhitrav blokları ortaya çıkarılmış ve ayrıca İmparatorluk Kültü rahip ve rahibesine ait, portre özellikleri sergileyen mermerden iki heykel başı ile bir heykel kaidesi bulunmuştur (Resim 1). Tüm buluntular, bu genişletilmiş alanın, sütunlu caddede farklı, törensel ve görkemli bir yeri olduğunu ortaya koymaktadır.

### 2. Antropolojik Çalışmalar

2005 yılında Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Yılmaz Selim Erdal ve ekibi, 2004 yılında açığa çıkarılan M6.4 mezar yapısı içinden çıkan iskeletler üzerinde incelemeler yapmıştır. Genel olarak M 6.4 mezar yapısı iskeletlerinin 27 erkek, 36 kadın ve 6 cinsiyeti belirsiz olmak üzere toplam 69 erişkin, 10 bebek ve 22 çocuğa ait olduğu saptanmıştır. Ölüm yaşları saptanabilen bireylerin 16'sının genç erişkin (15-30 yaş arası), 18'inin orta erişkin (30-45 yaş arası) ve 14'ünün yaşlı (45 ve üzeri) kategorisinde yer aldığı belirlenmiştir.

B lahdi içinde bulunmuş bir erkeğin kafatasında 38.5 mm çaplı oval planlı iyileşmiş bir trepanasyon örneği bulunmuştur. Trepanasyon açıklığının 3/4 korunmuş olup, cerrahi müdahaleden sonra birey yaşamaya devam etmiştir.

A lahdi içinde bulunmuş bir başka kafatasında ise 41.5 x 24 mm çapında, sol şakak kemiğinin ön yüzünde, kemik gelişimiyle kendini gösteren bir tümör saptanmıştır.

### 3. Mozaik Corpusu Çalışmaları

Merkezi Paris'te bulunan A.I.E.M.A'nın ( Association Internationale pour l'Etude de la Mosaique Antique ) önderliğinde hazırlanan mozaik corpusu çerçevesinde, Perge'de kent içindeki mozaiklerin belgelenmesi, onarım ve korunmasına yönelik çalışmalar, 2005 yılında agorada yoğunlaşmış olup, alandaki tüm mozaikler tekrar açılmış, günümüz koşullarına uygun olarak belgeleme fotogrametrik yöntemler kullanılarak, total station ile yapılan ölçüm ve fotoğraflama işlemleri sonrasında agoradaki tüm mozaikleri tek bir mimari plan içinde görmek mümkün olmuştur.

4. Koruma, Onarım ve Düzenleme Çalışmaları Sütunlu caddede Demetiros-Apollonios Takı'nın güneyindeki genişletilmiş batı galeride ve ayrıca agorada anastylosis çalışmalarına devam edilmiş, bu bağlamda, 31 adet sütun ayağa kaldırılmıştır.

1970'li yıllarda kapatılan ve 2005 yılında tekrar açılan mozaiklerin bozulan yerleri saptanmış, günümüz koşullarına uygun malzeme kullanılarak konservasyonları yapılmıştır. Bu çalışmaların ardından mozaiklerin



Resim 2: Agora mozaik belgeleme ve koruma çalışması

üzerine geotekstil ve çuval serildikten sonra, üzerleri yıkanmış dere kumuyla örtülerek koruma altına alınmıştır (Resim 2).

2005 yılı kazı sezonunda bulunmuş olan tüm pişmiş toprak, cam ve metal buluntular, kazı barakası ve kazı evinde oluşturulan laboratuvarlarda yöntemlerine uygun olarak temizlenmiş, kırık parçalar yapıştırılarak tümlenmiştir.

2005 yılı kazı sezonu sonunda toplam 26 adet envanterlik, 121 adet etüdlük eser, restorasyon ve koruma çalışmaları tamamlanarak, Antalya Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir.

*Haluk Abbasoğlu*

## Resuloğlu Eski Tunç Çağı Mezarlığı Çalışmaları – 2005

Çorum ili, Uğurludağ ilçesi, Resuloğlu Köyü sınırları içinde yer alan Resuloğlu mezarlık kazısı, Çorum Müze Müdürü İsmet Ediz Başkanlığı'nda, Doç. Dr. Tayfun Yıldırım'ın bilimsel denetiminde bir ekiple 15.08.2005-05.10.2005 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 2005 yılı mevsiminde, geçen yıl genişletilen B açmasının kuzey, güneydoğu ve güneybatısında kalan mezarlık alanının araştırılması hedeflenmiş ve özellikle, kuzey kesimde 2004 yılında tespit edilmiş mimarlık kalıntılarının, mezarlık alanıyla bağlantısının ortaya çıkarılması planlanmıştır.

B açmasının kuzey kesimindeki genişleme çalışmalarında, daha önceki yıllarda açığa çıkardığımız yerleşim dışı mezarlık alanının hemen yanı başında, Erken Tunç Çağı'na ait bir yapının, kısmen korunmuş bölümleri açığa çıkarılmıştır. Yaklaşık 7.5 x 6 m'lik bir alanda sadece bir bölümü korunabilen yapı kalıntılarının

bir veya iki sıra düzensiz kalker taşlarından oluşan temelleri ve bazı odalara ait taş döşemeleri tespit edilmiştir. Taş temeller ortalama 60 cm genişliğindedir. Tabanlarda ele geçen seramiğe ve mimari özelliklerine göre yapının iki evreli olduğu anlaşılmaktadır. İlk evreye ait bulgular açmanın kuzeydoğu köşesinde ve güney bölümünde gözlenmiştir. Yapının kısmen korunan güney bölümüne ait bir taş döşeme ile güney duvarına bitişik 1.30 x 1.00 m'lik bir seki tespit edilmiştir. Sekinin ve taş döşemli odanın batı bölümündeki duvarlar, geç evreye ait bir Erken Tunç Çağı küp mezarı tarafından tahrip edilmiştir. Esasen yapının batı ve güneybatı bölümünde açığa çıkartılan küp mezarlar, ilk evreye ait yapılaşmadan sonra, binanın bir kesiminin ikinci evre sakinleri tarafından mezarlık alanı olarak kullanıldıklarını ortaya koymaktadır. B açmasının kuzeydoğu bölümündeki çalışmalarda, dikdörtgen planlı odalardan oluştuğu anlaşılan ikinci evrenin bir yapısına ait mimarlık kalıntıları açığa çıkarılmıştır. Kuzeydoğu köşede yer alan 2 x 3.10 m'lik odanın tabanı, irtli ufaklı taşlarla döşenmiştir. Odanın doğu duvarının altında, erken evreye ait bir fırın kalıntısına rastlanmıştır. Ağızı doğuya bakacak şekilde tasarlanan oval planlı fırın, 2.30 x 1.90 cm ölçüsündedir. Fırının taban kısmının bir bölümü korunmuştur. Yapının batı kesiminde açığa çıkarılan mezarlar (M 91, 92, 86, 90), geç evreye ait bina terkedildikten sonra bu sahanın, bir süre daha mezarlık alanı olarak kullanıldığını göstermektedir. Batı kesimdeki mezarların tamamı küp mezarlardır. Mezarlar doğu-batı ya da kuzeydoğu-kuzeybatı aksında yerleştirilmiştir. Mezarların ağızları çömlek ya da taşlarla kapatılmıştır. Mezarlardan birinin (M 92) hemen üst seviyesinde yer alan daire biçiminde yerleştirilmiş taşlar, mezar yerini belli etmektedir. Bu adet, Eski Tunç Çağı'nda Anadolu'nun bazı kesimlerinde bilinen bir uygulamadır.

Çoğu yetişkinlere ait mezarlara, ölü hediyesi olarak pişmiş toprak kap kacak, çeşitli taşlardan yapılmış kolyelerle, bronz iğneler bırakılmıştır. B açmasının kuzeybatı bölümündeki çalışmalarda açığa çıkarılan mezarların çoğunluğunu (M 93, 102-108), yetişkinlere ve yeni doğanlara ait küp ve çömlek mezarlar oluşturmaktadır. Yeni doğanlara veya bebeklere ait çömlek mezarlara oldukça zengin ölü eşyaları bırakılmıştır. Bu tip mezarların ağız yassı, ince andezit bir levha ile kapatıldıktan sonra, mezarın ağız kısmına yakın bir yere, metal taklidi maşrapa veya testi formunda pişmiş toprak küçük kaplar bırakılmıştır. Mezar envanterleri arasında bronz iğneler, boyunluklar, gümüş küpeler, halhallar, bilezikler, metal kaplar ve kolyeler bulunmaktadır. Kolyeler, çoğunlukla altın, gümüş, bronz, akik, taş, frit ve deniz kabuğu boncuklardan oluşmuştur. Yetişkinlere ait küp mezarlara bırakılan çeşitli tiplerdeki çoğu madeni eşya üzerinde kumaş kalıntıları gözlenmektedir. Bu yıl ki metal silahlar





*Küp ve çömlek mezarlara ait ölü hediyeleri*

içinde, kabzası üç ya da dört perçinli hançerler ele geçmiştir. Resuloğlu'nda ilk kez görülen uzun kabzaları perçinli hançerler, mezarlara özel surette bükülerek bırakılmıştır.

B açmasının güney kesimindeki çalışmalar, 5 x 5 m'lik iki açmada gerçekleştirilmiştir. Yüzeğe yakın olması nedeniyle bu kesimdeki mezarların bir kısmı, günümüzde tahrip edilmiştir. Mezarların çoğunluğunun küp ve çömlek mezar, birinin taş sandık tipinde mezar olduğu anlaşılmıştır. Karıştırılmamış küplerden birinde çift gömüye rastlanmıştır.

2005 yılında Resuloğlu mezarlığında açığa çıkarılan 30 mezar; küp, çömlek ve taş sandık mezar tipindedir. Basit toprak mezar tipine henüz rastlanmamıştır. Mezarların yarısına yakın bir kısmı, günümüzde soyulmuş ve tahrip edilmiştir. Özellikle B açmasının güney ve güneybatısındaki açmalarda açığa çıkarılan mezarlar, yüzeğe yakın olmaları nedeniyle kısmen tahrip edilmişlerdir. Açmanın kuzey kesimindeki mezarlar, derinde olmaları nedeniyle daha iyi korunmuşlardır. Mezarların bir kısmı dönemlerinde soyulmuş olmakla birlikte, çoğunun zengin envanteri, Eski Tunç Çağı'nın yerli sanatı ve ölü gömme adetleri hakkındaki bilgilerimizi arttırmaktadır. Özellikle B açmasının güney ve kuzeybatı kesiminde, mezar sayılarının daha da artacağı anlaşılmaktadır. Açmanın kuzeydoğu bölümünde açığa çıkardığımız iki evreli mimarlık kalıntıları, mezarlık alanının hemen yanbaşımda aynı döneme (Eski Tunç Çağı sonu) ait yeni bir yerleşimin varlığını ortaya koymuştur.

*Tayfun Yıldırım*

## **Soli/Pompeiopolis Kazıları – 2005**

Soli Pompeiopolis Antik Liman Kenti 2005 sezonunda kazılar, önceki yıllarda olduğu gibi iki bölgede sürdürülmüştür.

### **A) Sütunlu Cadde**

2005 yılı Soli/Pompeiopolis Antik Liman Kenti kazılarında 2000, 2003 ve 2004 sezonlarında kazısı yapılan

ve sütunlu caddenin ortasında yer alan C43, C42, C41, C40 ve B41 açmalarının temizlik çalışmaları ile başlanmıştır. Bu alanlarda geçen yıllarda yapılan kazı çalışmaları sırasında ele geçen heykellere ve figürlü sütun başlıklarına ait parçaların bulunması ve mimari kontekstin araştırılması planlanmıştır. Yanı sıra 2000 yılı kazı çalışmalarında yüzeğe toprağı kaldırılan B-C-D 44-45-46 açmalarının kuzeyinde sütunlu caddenin orijinal tabanını bulmak amacıyla C 47 ve B 47 açmalarında da yüzeğe toprağı kaldırılarak kazılar başlatılmıştır. Temizlik çalışmalarının ardından ilerleyen yıllarda yapılması planlanan restorasyon çalışmaları için bir ön çalışma olması amacı ile 2003-2004 kazı sezonlarında kazılan C 43-42-41-40 açmalarının batısında kalan B42-41-40-39 plankarelerinde kazı çalışmaları sürdürülmüştür. C 43-42-41 açmalarının doğu kesimine yakın bölümde sütunlu caddenin orijinal blokajının yok olmuş olması nedeniyle, bu plankarelere oranla daha iyi korunduğu düşünülen C29-28, B29-28 plankarelerinde kazı çalışmaları yürütülmüş ve kazının ikinci on beş günlük diliminde bu alanlarda sütunlu caddenin orijinal taban blokajına ulaşılmıştır.

Sütunlu caddenin doğu portikosunun mimari yapılmasını anlayabilmek için de E41 ve F41 plankarelerinde temizlik çalışmaları yapılmıştır. Bu alanlarda Bizans Dönemi'ne tarihlenen bir mekân içinde genel olarak iyi korunduğu gözlenen VI. yy bir Bizans (VI. yy) *opus sectile*'si bulunmuştur. Bu çalışmalar sonucunda sütunlu caddenin deprem öncesi son hali saptanmış böylece Pompeiopolis'in Bizans Dönemi ile ilgili ilk kez önemli bir kontekst açığa çıkarılmıştır.

Yukarıda sözü edilen plankarelerden önemli buluntu verenleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

B40 plankaresinde temizlik çalışmalarında Roma Dönemi dağınık mimari parçaların yanı sıra mimari mermer bir heykel kol (yarım) ve el parçası, bir heykel parçası, üç adet taş ağırlık; B42 plankaresinde 3 adet bronz sikke, bir adet bronz ok ucu, bir adet PT kandil, bir adet PT ağırsak ve 1 adet iki çatallı demir mızrak ucu; C39 plankaresinde bir adet figürlü sütun başlığına ait figür (portre) parçası ve iki adet bronz sikke açığa çıkarılmıştır.

### **B) Soli Höyük**

Soli Höyük'te 2005 kazı sezonunda G7, G8, H8, E6 ve E7 plankarelerinde kazı çalışmaları sürdürülmüştür. İlk üç açmada önceki yıllarda açığa çıkarılan Hitit stratigrafisi, mimarisini; E6 ve E7 açmalarındaki kazılar ise M.Ö. I. bin Grek Kolonizasyon Dönemi'ni araştırmak ve bu dönemde Kilikia ile olan ilişkileri saptamak amacıyla başlatılmıştır. Söz konusu plankarelerdeki mimari kalıntılar kesintili temel duvarları ve tabanlar dışında oldukça tahrip olmuştur. Bunda başlıca neden, Soli Höyük'ün Roma Dönemi'nde tiyatronun



Resim 1: Kent Beyi Targasna'ya ait hiyeroglifli mühür baskısı

ve savunma amaçlı kulelerin inşası olduğu anlaşılmıştır. Önemli buluntular arasında:

Hellenistik Dönem: Megara kase gövde parçaları (H8); Firnisli kase (G7); Kandil (Geç Hellenistik-Erken Roma) (H8); Unguentarium dip parçası (H8); Piramidal ağırşak (G7); Mühür baskılı kulp (Rhodos) (H8);

Arkaik Dönem'e ait pişmiş toprak üzerinde kabartmalı ve kırmızı boyalı arslan kuyruğu motifi (H8); sfenks betimlemeleri bulunan mimari levha parçaları (G7);

M.Ö. VIII-VII. yy ait Kıbrıs tipi beyaz zemin üzerine mor boyalı kafes bezemeli gövde parçaları (G7/H8);

M.Ö. VII. yy'a ait Ionia kasesi ağız parçası ve "Yaban Keçisi Stili" kap parçaları (G7);

M.Ö. VII.-VI. yy Kıbrıs beyaz astar üzerine siyah gamalı haç ve şevron motifleri ile bezenmiş "White Painted IV" kapalı kap gövde parçaları (E7);

M.Ö. VI. yy dalga (wave line) bezemeli kaplar (E7);

Geç - Orta Demir Dönemi'ne ait iç içe daire bezemeli ve yatay şerit bulunan gövde parçaları (G7, H8) bulunmaktadır.

G8 açmasının en önemli buluntuları arasında (15.88 m kodunda), açmanın güney kesitine yakın platform kesiti altında biri tek kulplu, bezemesiz tam küçük testi ve yanında bulunan diğeri üstündeki dere taşı nedeniyle kırık halde toprağa saplanmış olan tek kulplu, perdahlı ve bezemesiz Hitit Dönemi büyük bir matara (M.Ö. XIII. yy) bulunmaktadır (res. 2). Bu buluntular, Soli'nin stratigrafisi ile ilgili önemli ayrıntılar vermiştir.



Resim 2: Hitit Dönemi'ne ait bir matara

### C) Depo Çalışmaları

2002-2004 G9, F9 ve E9 plankarelerinde Hitit kültür katlarında bulunan kaba tek renkli mutfak kaplarının restorasyonu, konservasyonu, çizimleri yapılmış, fotoğrafları çekilmiştir. Bunların içinde M.Ö. XIV. yy'a ait üzeri kuş ayağı biçiminde yivlenerek bezenmiş büyük tabaklardan birisi dikkat çekicidir ve restore edilerek Mersin Müzesi'ne teslim edilmiştir. İlgi çekici bir diğer örnek de, kulpunda "Kent Beyi Targasna"ya ait hiyeroglifli mühür baskısı (res. 1) bulunan bir kaptır. G9 açmasında açığa çıkan mutfak kaplarından birinin kulpunda bulunan bu ve M.Ö. 14. yy'ın ilk yarısına tarihlenen mühür baskısı, Soli'nin M.Ö. II. bindeki yani Hitit İmparatorluk Dönemi'ndeki yöneticileri ile ilgili önemli ipucudur. Bu kent beyi belli olsaydı, bir Kizzuwatna şehri olan Soli'nin belki de M.Ö. II. bindeki adı aydınlığa kavuşacaktı. Targasna şahıs adı olarak, Hititler'in başkenti Boğazköy-Hattuşa metinlerinde geçmektedir.

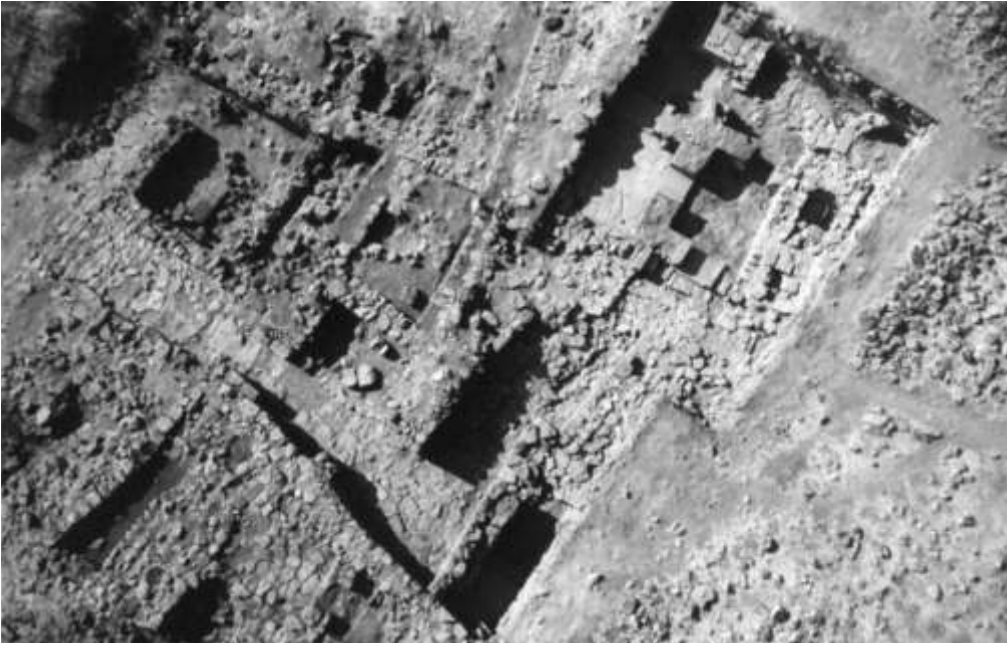
### D) Sütunlu Cadde Restorasyonu Hazırlık Çalışmaları

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Bölüm Başkanı Eti Levi Akyüz başkanlığında bir ekip Sütunlu Cadde'nin limana birleştiği güney ucundaki önceki yıllarda çizimi, yapılan mimari parçaların ayrıntılı çizimlerine başladılar. Bu bölümdeki çalışmaların amacı birleştirilmesi olası parçaların restorasyon projesini oluşturmaktır.

Remzi Yağcı

### Tilmen Höyük Kazıları – 2005

Gaziantep'in İslahiye ilçesi yakınında yer alan Tilmen Höyük, bilindiği gibi 1958 yılında Prof. Dr. U. Bahadır Alkım başkanlığında bir kurul tarafından keşfedilmiş ve İlk Dönem Kazıları aynı kurul tarafından İstanbul Üniversitesi (İÜ) adına 1959-1972 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. 2002 yılında Prof. Dr. Refik Duru tarafından başlatılan temizlik, restorasyon ve düzenleme çalışmaları, 2003 yılından başlayarak Türk-İtalyan ortak kazı ve restorasyon projesi halinde sürdürülmektedir. Bu projenin amacı, 5 hektarlık bir alanı kapsamakta olan bir başkentin kazılarak, kronolojik durumunun ve kültürel niteliklerinin ortaya çıkartılması yanında, anıtsal yapılarının korunması ve bir arkeoloji parkı projesinin de hayata geçirilmesidir. Kazı projesi Bologna Üniversitesi'nden Prof. Dr. Nicolò Marchetti başkanlığında, Gaziantep Müzesi ile Prof. Dr. Refik Duru ve Prof. Dr. Gülsün Umurtak ile işbirliği içinde yürütülmektedir ve çalışmalara İtalyan öğrencilerle birlikte İÜ Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi öğrencilerinden bir grup katılmaktadır. Kazılar İtalya Dışişleri Bakanlığı ve Eğitim Bakanlığı tarafından maddi olarak desteklenmektedir.



*K5 Kapısı yakınında,  
2005 yılında ortaya  
çıkartılmış OTÇ II  
Dönemi Krali Yapıları*

Bugüne kadar yapılan çalışmalar Tilmen Höyük'ün Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağları'nda sürekli yerleşmeye sahne olduğunu ancak kapsamlı yerleşimin Orta Tunç Çağı (OTÇ)'nda gerçekleştiğini göstermiştir. Tilmen Höyük'te Geç Tunç Çağı, Hellenistik, Roma Dönemleri ve Ortaçağ'a ait bulgular da ele geçmiştir. Akropolis ve Aşağı Şehirde oluşan Tilmen yerleşmesi kazematlı bir sur ile çevrilidir. Anıtsal kapılar K1-K6 ve K5'in ana girişleri oluşturduğu anlaşılmaktadır. 2005 yılı çalışmaları, bir merdiven ile OTÇ II'ye ait anıtsal krali yapılara bağlanan K5 civarında yoğunlaşırken, L alanında OTÇ I-OTÇ II sürecine ait bulgular açığa çıkartılmıştır. Kentin esas kamusal alanının höyüğün güney kesiminde olduğu söylenebilir. İlk dönem kazılarında ortaya çıkartılmış olan Kral Sarayı A'da yeniden çalışılmış ve bunun Krali C ve E Yapıları ile ilişkisi aydınlatılmak istenmiştir. Kazı alanının diğer tarafında 2005 yılında G alanında OTÇ II dönemine ait büyük bir yapı ortaya çıkartılmıştır. Akropolis'in güney-doğu köşesinin, Son Tunç Çağı (STÇ) I'den başlayarak H kalesi tarafından savunulduğu anlaşılmıştır.

Batıdaki aşağı şehirde 2004 yılında, M alanında bir tapınak ortaya çıkartılmıştı. Burada esas yerleşim sürecinin OTÇ II'ye tarihlendiği, STÇ'nda bir yenileme geçirdiği anlaşılmaktadır. *Cella*'da bulunan bir bazalt stel, yüksek düzeyden bir tanrıyı betimlemektedir ki bu örnek yaklaşık olarak M.Ö. 1600 yıllarına, Eski Suriye geç evresine tarihlenmektedir. Aynı alanda K3, kazemat sistemine açılan küçük çaplı bir OTÇ II kapısıdır.

Tilmen Höyük arkeoloji parkı projesi, Bolonya ve Cenova Üniversiteleri tarafından, Çukurova ve İstanbul Üniversiteleri ile işbirliği halinde geliştirilmiştir. Jeofizik araştırmaları Dr. Martin Posselt tarafından

yapılmıştır. 2006 yılında, 2007 için hazırlık olarak ilk sistematik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarla, günümüzdeki teknolojik gelişimin sonucu tehdit altında kalan kimi arkeolojik yerleşim yerlerinin saptanması ve İslahiye Ovası için bir durum değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

*Nicolò Marchetti (Çev. Gülsün Umurtak)*

## **Van-Kalecik Nekropolü Kazı Çalışmaları – 2005**

Van Müze Müdürlüğü Başkanlığında, Yrd. Doç. Dr. R. Çavuşoğlu'nun bilimsel sorumluluğunda Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü elemanlarının katılımıyla Van ili, Merkez, Kalecik Köyü'nün 1.5 km kuzeydoğusunda yer alan Kalecik Nekropolü'nde sürdürülen arkeolojik kazı çalışmalarının ikincisi 12–30 Eylül 2005 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 2005 yılı Kalecik Kazıları, Van Eski Eserleri Koruma ve Yaşatma Derneği ile Kartalkaya Proje İnşaat Sanayi ve Tic. Ltd. Şti. ve Ener Enerji Van Elektrik Santral İşletme Müdürlüğü'nün maddi katkılarıyla yürütülmüştür. 2005 yılı Van-Kalecik kurtarma kazıları Nekropol alanında yürütülen kazı çalışmaları ve Dikilitaşlar Tarlası'nda gerçekleştirilen temizlik üzere iki ayrı bölümde devam ettirilmiştir.

**Nekropol Alanındaki Kazı Çalışmaları**  
Kalecik kurtarma kazılarının temelini oluşturan nekropol kesimi Dikilitaşlar Tarlası'nın yaklaşık 150 m batısında ve çalışma alanının en güney kesiminde yer almaktadır. Nekropol alanındaki arkeolojik kazılara alanın çevre temizliğinin yapılması ile başlanmıştır. Önceki yıl açılmış olan ancak, geçen süre zarfında içleri yeniden dolmuş 9 mezar tekrar temizlenmiştir.

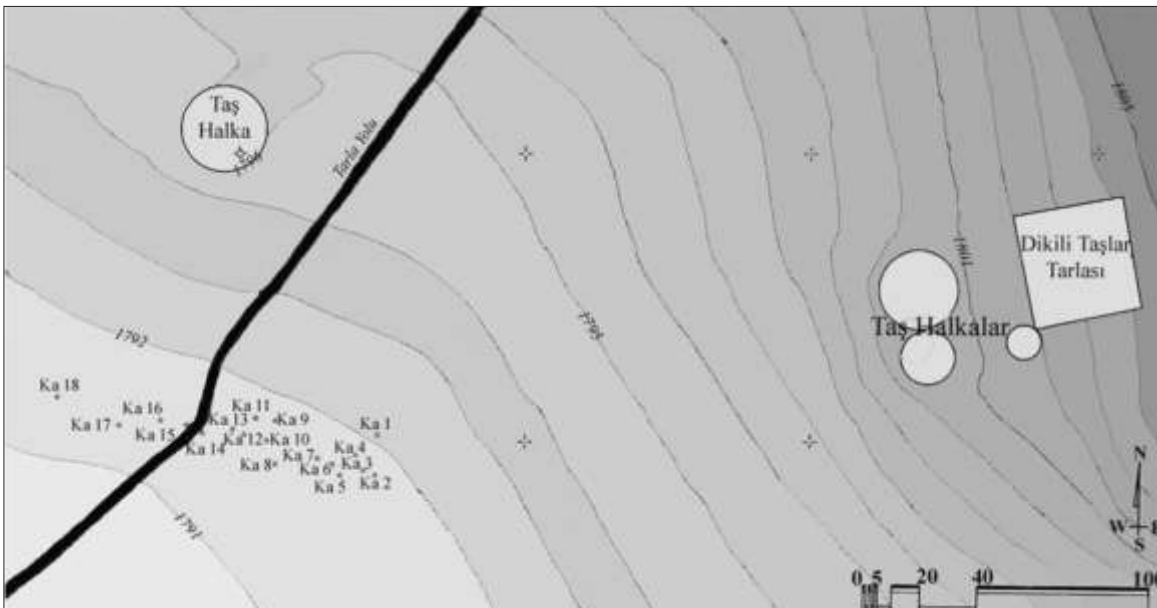


2004 yılına kadar defineciler tarafından kaçak kazılarla açılmış 18 mezara ilâveten 2005 yılında, daha önce defineciler tarafından kazılmış olduğu anlaşılan 3 yeni mezar daha tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan sondaj çalışmalarından birinde 1 dromos (Ka.22) otaya çıkarılmıştır. 2005 yılında tespit edilen 3 yeni mezara Ka.19, Ka.20 ve Ka.21 numaraları verilmiştir. Bu yılki kazı çalışmaları 2004 yılında temizlenememiş olan mezarlardan Ka.7 ve Ka.9 nolu mezarların yanı sıra yeni tespit edilen Ka. 19, Ka.20, Ka.21 nolu mezarlar ile A ve B olmak üzere adlandıran iki ayrı sondajda gerçekleştirilmiştir. Nekropol alanına yayılan mezarların konumuna bakıldığında, mezarların doğu-batı istikâmetinde, konglomera tabakasının yapısına uygun olarak, birbirine paralel üç hat üzerinde ve yaklaşık olarak 5 m arayla açılmış oldukları görülmektedir. Bu yıl açılan mezarların da nekropoldeki diğer mezarlar gibi konglomera tabakanın altına açılan, fazla yüksek olmayan, dromoslu mezar odalarından oluştuğu tespit edilmiştir. Kazı çalışmalarında; öncelikle mezarların içindeki toprak temizlenmiştir. Daha önce defineciler tarafından kazılmış mezarların in-situ durumu bozulmuştur. Gömüler orijinal konumlarını kaybetmiş olup, mezar armağanlarının çoğu defineciler tarafından yağmalanmıştır. Açılan tümü dromoslu mezarlardan Ka.9 ve Ka.21'in mezar odalarının girişin karşısına gelen duvarları oval biçimde düzenlenmiştir. Ka.7, Ka.19 ve Ka.20 nolu mezarların odası ise nekropolün diğer mezarlarında olduğu gibi dikdörtgen planlıdır. Genelde dikdörtgen planlı dromos çukurlarından, taban seviyesi daha düşük mezar odalarına geçiş bir kapı açıklığı ile sağlanmaktadır. Oda girişleri çoğunlukla yassı kapak taşları ile kapatılmış durumdadır. Ancak bu kapak taşları kaçak kazılar sırasında ya içeriye itilmiş ya da parçalanmıştır. Yüksekliği 1.30 m'yi geçmeyen basık mezar odalarından Ka.19'un mezar odası üç

tarafından seki ile çevrelenmişken, Ka.22'de girişin karşısındaki duvar boyunca tek seki uzanmaktadır. Ka.7 mezar girişinin 0.90 m. kuzeyinde, mezarın da açılmış olduğu konglomera tabaka üzerinde doğu-batı doğrultusunda uzanan hafif kavisli ve fazla düzgün olmayan 3.30 m boyunda ve yaklaşık 0.12 m derinliğinde bir kanal yer almaktadır. Bu uygulamanın, mezara su girişini engelleme amacına ve/veya kültürel bir işleve yönelik olabileceği düşünülebilir. Diğer bazı mezarlarda aynı konumda olmakla birlikte daha küçük boyutlu ve genelde dikdörtgen veya yuvarlak yapılu çukurların varlığı daha çok kültle alakalı olabileceğine işaret etmektedir.

### Sondaj Çalışmaları

Kalecik Nekropolü'nde daha önceden tespit edilmiş olan mezarların temizliği dışında yeni mezarlar bulabilmek için farklı alanlarda iki ayrı sondaj çalışması gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki nekropol alanının doğu kesiminde yapılmıştır. A Sondajı adı verilen 5 x 5 m ölçülerindeki bir alanda çalışılmıştır. Kısa bir çalışma sonucunda bir dromos ortaya çıkarılmıştır. Dromos 0.80 x 0.78 m ölçülerindedir. Girişte birkaç seramik parçası ele geçmiştir. Ayrıca girişten 0.90 m aşağıda, kuzeydoğu köşede, muhtemelen at başına ait bir alt çene kemiği bulunmuştur. Bu dromosdaki çalışmada mezar odasının bulunabilmesi için 1.80 m derinliğinde ve 2.50 m genişliğinde bir açma yapılmıştır. Ancak çalışma da her hangi bir mezar odası bulunamamıştır. Yeni mezarlar tespit edebilmek amacıyla açılan sondajlardan diğeri nekropolün doğu ucundadır. 5 x 5 m ölçülerindeki alanda gerçekleştirilen çalışmalarda yaklaşık 0.30 m kalınlığındaki toprak tabakası kaldırılarak ana kayaya inilmiştir. Ancak herhangi bir mimari bulguya rastlanılmamıştır. 2005 yılı Van-Kalecik Nekropolü kazıları sonucunda çok sayıda



Kazı Alanı  
Topografik  
Planı

kemik ve keramik parçası ile tunçtan bilezik, küpe, yüzük, fibula, iğne, at koşum parçası, çeşitli boylarda akik, kornalin ve cam boncuk ile amorf durumda demir ok ucu, bıçak ve obje parçaları ortaya çıkarılmıştır.

### Dikilitaşlar Temizlik Çalışması

Kazı sahasının en doğu ucunda yer alan “Dikilitaşlar Tarlası”; 39.00 x 40.50 m ölçülerindeki kare bir alana 45x55 sıra ile yerleştirilmiştir. Bu alanda 2005 yılında kısa süreli bir çalışma yapılmıştır. Çalışmalarda alan yabancı otlardan temizlenmiş, erozyon toprağı ile birlikte dikilitaşlar arasına dolan küçük-küçük taş parçaları toplanmış ve genel olarak çevre temizliği yapılmıştır. Çevre temizliği esnasında az miktarda da olsa Urartu Dönemi’ne ait çanak-çömlek parçaları ele geçmiştir.

Taş Halkalar’la birlikte astronomik bir işleve sahip olduğu düşünülen Dikilitaşlar Tarlası’nda, yıl içinde 21 Haziran-21 Aralık tarihlerinde özellikle gün batımı esnasında çeşitli gözlemlerde bulunulmuştur. Yapılan incelemeler sonucunda güneşin; 21 Haziran tarihinde, alanın yaklaşık 1 km batısındaki Sığırlar Tepesi’nin kuzeyinden, 21 Aralık’ta ise aynı tepenin güneyinden battığı tespit edilmiş, gün batımı anında özellikle diya-gonal taş sıralarının birbiri üzerine gölge oluşturduğu görülmüştür. Bu durum daha önce ifade edilen “Urartuların bir takvim sistemine sahip olması gerektiği ve bu alanın da söz konusu amaca yönelik bir işlev taşıy-yor olabileceği” düşüncesini desteklemektedir.

*Rafet Çavuşoğlu - Hanifi Biber*

## Van-Yoncatepe Sarayı Kazısı – 2005

Yoncatepe Sarayı, bugünkü modern Van kentinin 9 km güneydoğusunda yer almaktadır. Basık bir tepe görünümünde olan Yoncatepe’nin en yüksek kesiminde saray, bunun kuzeydoğu eteğinde sivil yerleşim alanı ve kuzey eteğinde ise nekropol bulunmaktadır.

Doğu-batı doğrultusunda uzanan saray yerleşmesi, 2.650 m<sup>2</sup>’lik bir alana yayılmaktadır. Arazinin doğu kesimi çok dik ve eğimli olduğu için, sarayın en önemli mimari yapıları, batıda 1675 m<sup>2</sup>’lik bir alana yapılmıştır. Arazinin doğusu ile batısı arasındaki yükseklik farkının 10 m’yi geçmesi, doğu bölümündeki mimari yapılar için büyük bir sorun oluşturmuştur. Bu yüzden doğu bölümündeki mimari yapılar, açık avlu dışında en çok 450 m<sup>2</sup>’lik bir alanda, teraslar üzerine yapılmıştır.

Sarayın çevresi ayrıca sur duvarları ile çevrili değildir. İlk katı oluşturan yapıların yüksek taş duvarları doğu ve güney kesimde yıkılmasına karşın, yalnızca kuzey ve batı duvarları ayakta. İri kumtaşından özenli bir biçimde örülen taş duvarların yüksekliği, 3 m’ye

yaklaşmaktadır. Taş duvarlarda bastiyon çok az kullanılmıştır ve Urartu sur duvarlarından oldukça farklıdır.

Saray yerleşmesi, doğu ve batı olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Sivil yerleşim merkezi önlerinden gelen eski yol, fazla dik olmayan bir rampayı aşarak üstü açık olan orta avluya ulaşmaktadır. Sarayın doğu bölümünde yer alan odalar topluluğuna geçit veren kuzeydoğu kapısı, 3.18 m genişliğindedir. Tıpkı sarayın batı kapısında olduğu gibi, bu kapının her iki yanında da kule çıkıntıları bulunmamaktadır.

Sarayın batı bölümünde ve kuzey duvarına bitişik olarak yapılan mutfak odası, 4.80 x 6 m büyüklüğünde, dikdörtgen bir plan göstermektedir. Bir saray mutfağının tüm özgün donanımına sahip olan mutfak odasının, inşa edilmeden önce en ince ayrıntısına varıncaya kadar planlanarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Oda küçük olduğu için, çanak çömleğin bir kısmı kuzey duvarının önüne yapılan seki üstüne, bir kısmı da oda tabanına açılan havuz biçimli iki niş içine yerleştirilmiştir. Kuzeybatı duvarı önünde, at nalı biçiminde iki küçük ocak bulunmaktadır. Mutfağın güneybatı köşesi önünde küçük bir platform yapılmış ve bunun ortasına 1.20 m uzunluğunda, 52 cm derinliğinde ve 55 cm yüksekliğinde bir küvet yerleştirilmiştir. Küvetten alınan su ile yıkanan kapların atık sularının doğu yönünde gideceği bir kanal yapılmıştır. Demirden dövme tekniği ile yapılmış üçlü dirgen, yassı keski, kürek, şiş ve kaşık ile bazalt taşından yapılmış bir dibek taşı bulunmuştur. Kuzey duvarı önünde üstüne bir tabak kapatılmış yiyecek kalıntısı, akropole yapılan düşman saldırısının çok ani olduğunu bir kez daha göstermektedir. Karbonlaşmış yemek kalıntısı üzerindeki araştırmalar devam etmektedir.

Mutfağın kuzeyinde, banyo odası bulunmaktadır. Buraya, ikinci katta bulunan harem dairelerinden basamaklar ile inilmektedir. Basamakların batısında 1.70 x 203 m büyüklüğündeki oda, banyonun soğukluk kısmını oluşturmaktadır. Soğukluğun batısındaki banyo odası, 6.80 x 11.50 m büyüklüğündedir. Kuzeybatı duvarı önüne yerleştirilen banyo küveti, 1.20 m uzunluğunda, 82 cm genişliğinde ve 48 cm derinliğindedir. Küvetin kenarlarına düzgün kesilmiş ahşap parçaları yerleştirilmiştir. Böylece küvete girip çıkan insanların ayaklarının ve suyun çamur olması önlenmiştir. Tavanı oldukça alçak yapılan banyo odası, mangallar ile ısıtılmıştır.

Sarayın güneybatı köşesindeki oda, 5.75 x 5.80 m büyüklüğünde kare plan göstermektedir. Depo amaçlı olarak kullanılan bu odanın, ikinci katı dokuma atölyesi olarak kullanılmıştır ve çok sayıda ağırşak ile kumaş parçaları ortaya çıkarılmıştır. Bu odanın en ilginç buluntusunu oluşturan ağaç bastonun üçte ikisi sağlamdır ve meşe ağacından yapılmıştır.

Bu odanın doğusunda yer alan 4.5 x 13 m büyüklüğündeki dikdörtgen biçimli depo odasının güneybatı köşesi önünde, yarıya kadar toprağa gömülü küpler içinde, buğday, bulgur gibi karbonlaşmış bakliyat türleri bulunmaktadır. Odanın kuzeydoğu köşesinde ise yine küpler içinde kırmızı ve sarı boyalar bulunmuştur. Oda duvarlarının boyanmasında kullanılan toprak boyaların depo edildiği anlaşılmaktadır.

Bu odanın doğusunda 5.30 x 12.60 m büyüklüğünde dikdörtgen biçimli bir başka depo odası yer almaktadır. Odanın kuzeydoğu köşesinde, 2.10 x 6 m büyüklüğündeki bir platform üzerinde çok sayıda yayvan geniş kap ve çanaklar ile bazalt taşından yapılmış dibek, ezgi ve öğütme taşları, bu kesimde çeşitli bakliyatların öğütüldüğünü göstermektedir. Bu oda da ayrıca demir topuz başı, kılıç ve bronz kılıç kını parçası ortaya çıkarılmıştır.

*Oktay Belli*

## Yeşilova Höyüğü Kurtarma Kazısı 2005

Yeşilova Höyüğü; İzmir ili Bornova ilçesi sınırları içinde, Karacaoğlan Mahallesi'nde Manda Çayı'nın güneyinde yer almaktadır. Yerleşim yeri, henüz yapılaşmamış, çoğunlukla, Bornova Ovası'nda çimento fabrikasına sahip bir şirket olan Çimetaş'a ait özel arazilerin bulunduğu ovalık arazide yer almaktadır (382629K-271251D). Yerleşim mevki bugünkü sahile kuş uçuşu 4 km mesafededir.

Yeşilova Höyüğü, İzmir Büyük Şehir ve Bornova Belediyelerinin park ve bahçeler için toprak çekerken bir rastlantı sonucunda tespit edilmiştir. 2003 yılındaki ilk müdahalemizin ardından yer, İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 13.01.2005 tarih ve 257 sayılı kararı uyarınca 1. derece arkeolojik sit alanı ilân edilmiştir. Ancak geçen bu süre içinde höyük yerleşiminin de bulunduğu alanda 5-15 m derinliğinde toprak tabakası alınarak yerine moloz toprak yığılmış ve bu surette yerleşimin bir kısmı yok edilmiştir.

Kesitlerden elde ettiğimiz buluntular nedeniyle Ege Bölgesi Neolitik ve Kalkolitik Çağ problemlerine çözüm getireceği düşüncesiyle ve tahribatı önleyerek koruma altına almak amacıyla, İzmir Arkeoloji Müzesi ile birlikte 28 Temmuz 2005 tarihinde kazı çalışmalarına başlanmıştır. 3 ay süren kazı çalışmaları Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü doktora, yüksek lisans ve lisans öğrencileri katılımıyla ve İzmir Büyük Şehir Belediyesi ve Ege Üniversitesi Rektörlüğü'nün desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

Kazı ve civarda yapılan sondajlardan yerleşim yerinin; denizden 14 m yükseklikte yer alan ince alüvyon

tepesi üzerine kurulan üç buçuk metre yüksekliğinde kültür tabakalarına sahip bir höyük olduğu, ancak höyüğün çevresinin ve üstünün zaman içinde alüvyonlarla dolarak örtüldüğü ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yüzeyde çok az miktarda Geç Roma keramiği dışında herhangi bir bulguya rastlanılmamaktadır. Höyüğün kuzey-güney doğrultusundaki yayılımı yaklaşık 200-300 m'lik bir alanı kapsar.

Kazılar dar bir alanda, üç açma içinde sürdürülmüş, ana topraktan itibaren var olan bütün tabakalar saptanmıştır. 2005 yılı çalışmaları sonucunda Yeşilova Höyüğü'ndeki yerleşim 3 kültür katından oluştuğu anlaşılmıştır. Buna göre katlar yüzeyden başlayarak;

I. Kat Geç Roma - Erken Bizans Dönemi

II. Kat Kalkolitik Dönem

III. Kat Neolitik Dönem şeklinde sıralanabilir.

III. Kat: 3 m yüksekliği ile Yeşilova Höyüğü'nün en uzun süreli ve en kalın kültür katı olup Neolitik Dönem'e aittir. Neolitik kültür höyükte ana toprak üzerinde 8 tabakaya sahiptir. 8 tabakada Ege Bölgesi'nin tüm Neolitik sürecini izlemek mümkündür. Hemen her tabakada sel izlerine ait çamur-kil birikintisi vardır. Neolitik Dönem, hemen kuzeyinde yer alan Manda deresinin taşkını ile son bulmuştur.

Neolitik tabakalarda dar alanda çalışmamız nedeniyle mimari duvar kalıntılarında rastlayamadık. Ancak her tabakada külle kaplı çamur taban ve taban üstü keramikler tespit edilmiş, taş temel, kerpiç blokları gibi unsurlara rastlanmaması nedeniyle, ağaç dalları ve çamurun kullanıldığı ilkel bir mimari tarzın olduğu anlaşılmıştır.

En alt III. 8. tabakadan itibaren saptanan buluntular, yerleşimin nitelikli keramik yapımını bilen bir topluluk tarafından kurulduğunu göstermektedir. Keramik; kum, minik taşçık ve mika katkılı, el yapımı ve monokromdur. Hamur ve yüzeylerde kahverengi tonlar hakimdir. Bir kısım parça krem renklidir. Yüksek nem nedeniyle yüzeyler önemli derecede tahribata uğramıştır. Saptanan formlar; daralan ağızlı, dışa dönük ağız kenarlı çömlekler, düz gövdeli çanaklar, yarı küresel gövdeli çanaklar/kâseler, s-profilli kâselerdir. Çömleklerde dikine tünel kulplar yaygındır. Kaplar düz ya da hafif yüksek düz diplidir. Keramikler dışında, pişmiş topraktan idoller, pişmiş topraktan eşya ve aletler taş aletler, süs eşyaları, yontma taş ve kemik aletler, kemik idol bulunmuştur. 8-6. tabakalarda ele geçen önemli bir buluntu topluluğunu mermer kap parçaları oluşturur. S profilli basit ağız kenarlı parçalar içinde kase formları dikkati çeker.

III. kültür katı 5-1. tabakalarında da Neolitik keramiğin farklılaştığı anlaşılmıştır. Keramik genelde iyi pişirilmiştir. Açık kahve ve kırmızı tonlardaki hamur,





*Yeşilova Höyüğü buluntuları*

minik taşçık ve bazı parçalarda yoğun olmak üzere mika içermektedir. Bazı kalın cidarlı parçalarda bitki izlerine rastlanmıştır.

Yeşilova Höyüğü III. kültür katının 1-5. tabakaları Ulucak Höyük IV-V. tabakaları ile çağdaşken, Ulucak V. tabakası öncesine ait buluntulara sahip 6-8. tabakalar, bölgenin en erken bulgularını vermiştir. Analizler III. 6-8. tabaka malzemelerinin Erken Neolitik erken buluntuları veren Höyücek (EYD), Bademağacı (EN) ve Kuruçay (13) gibi Göller Bölgesi yerleşimleri ile yakın paralellik içinde olduğunu göstermiştir. Bu nedenle söz konusu tabakaların buluntu analizlerine göre şimdilik M.Ö. 6500 civarına tarihlenebileceğini söylemek olasıdır. Bu konu <sup>14</sup>C ve termoluminesans tarihlemeleri ile aydınlatılacaktır.

II. Kat: Kalkolitik Dönem'e aittir. Höyüğün tamamını kapsamayan iki evreli yerleşim tespit edilmiştir. Neolitik tabakaların içine yaklaşık 6 m çapında, 1 m derinliğinde bir çukur açılmış, çukurun içine iki tabaka olarak Kalkolitik Dönem'de yerleşilmiştir.

Tabanlar üzerinde *in-situ* durumda tüm kaplar ve buluntular elde edilmiştir. Ele geçen Kalkolitik keramik genel olarak kaba yapımıdır. Hamur, kap boyutlarına göre değişen boyut ve oranda taşçık ve mika içermektedir. Bazı iri kap parçalarında bitki izleri de görülmektedir. Pişme, ufak ve orta boy kaplarda iyi ve orta, iri kaplarda orta, bazen kötü derecededir. Hamur rengi kahve tonlardadır. Çanakların büyük kısmı çoğunlukla gri ve siyahımsı gri, bazen kahve ve kahvemsiz kırmızı renklere perdelidir. Bunlar mat tonlar olup parlak perdah uygulamasına rastlanmamıştır. Kap tipleri çeşitlilik göstermektedir. Keramikler profil özellikleri bakımından Kalkolitik Çağ'ın Erken ve Orta Dönemleri ile paralellik gösterir.

I. Kat: Yeşilova Höyüğü'nün uzun bir aradan sonra, Geç Roma-Erken Bizans Devirlerine ait I. katta tekrar yerleşmeye sahne olduğu anlaşılmaktadır. Bu devre ait keramik ve çatı kiremidi parçaları kültür dolgusunun en üst seviyelerinde ele geçmiştir.

Höyük katları arasında herhangi bir buluntuya rastlanmamasına karşın, höyüğün bir bölümünün yakınında yer alan Tunç Çağ yerleşimlerinin, mezarlık alanı olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Kazı yapılan alanda sağlam durumda ETC II dönemine ait bir pitos mezar açığa çıkartılmıştır.

17. yy'dan itibaren antik kaynakları rehber alan batılı araştırmacıların ve gezginlerin bize aktardıkları gibi bu bölgenin zengin su kaynaklarına sahip, zengin bir tarım bölgesi, yoğun bitki örtüsüne sahip meyve bahçeleri ile dolu bir ova olduğu anlaşılmaktadır. Prehistorik Dönem'de de benzer coğrafyaya sahip olduğu anlaşılan Bornova Ovası, İzmir'in ilk yerleşimcilerine de ev sahipliği yapmıştır. Kazılarımız sırasında höyüğün 300 m kuzeyinde yeni keşfettiğimiz Yassitepe Höyüğü ile birlikte ovada 5 prehistorik höyüğün yer alması hiçbir kent içinde rastlanılmayacak boyutta yoğun yerleşimin olduğunu ortaya koymaktadır.

Yeşilova Höyüğü, İzmir kenti içindeki Neolitiğin erken dönemlerine kadar giden tarihsel süreci ile en eski yerleşim merkezidir. Ovanın batı uçlarında, İzmir'in Kalkolitik ve Tunç Çağlardan sonraki yerleşimlerinin sırasıyla, Bayraklı ve Kadifekale'de kurulmuş olması Bornova Ovası'nın İzmir'in Kültür Tarihinin oluşumundaki etkilerini ortaya koymuştur.

Kazılar İzmir ve çevresindeki ilçelerin kültür tarihlerine bakışın değişmesinde de etkili olmuş, 5 binyıl ile özleştirilen İzmir tarihi en az 3 binyıl daha eskiye gitmiş, ilçeler tarihi geçmişlerine daha duyarlı hale gelmişlerdir. Kazılarla birlikte yürüttüğümüz araştırmalar Bornova Ovası'nda Yassitepe'de Kalkolitik-Tunç Çağ höyüğü, Urla'da Çakallar Tepe'de Neolitik Çağ höyüğü gibi yeni prehistorik yerleşimlerin tescilinde ve ortaya çıkartılmasında da etkili olmuştur.

*Zafer Derin*

### Düzeltilme

*Haberler*'in 21. sayısında (s. 10-11), VI. Hititoloji Kongresi katılımcıları ve bildiriileri hakkında bilgi verilmiştir. Kongre'ye katılan Türk bilim insanları arasında Doç. Dr. Remzi Yağcı da vardı. Kendisi kongrede sunduğu "Hittites in Soli (Cilicia)" başlıklı bildirisinde, Kizzuwatna'nın önemli bir liman kenti olduğu düşünülen Soli'nin Hititler Dönemi'yle ilişkisini, keramikler, mühür ve mühür baskıları gibi arkeolojik veriler ve tarihsel belgelerle karşılaştırmalı olarak anlatmıştır.

## Enstitüden

### Enstitü Kütüphanesinden Haberler

Her zaman olduğu gibi, kütüphanemize başışta bulunan tüm şahıslara ve kurumlara teşekkür etmeyi borç biliriz:

Prof. Dr. Ö. Bilgi, Prof. Dr. A. Dinçol, Prof. Dr. B. Dinçol, Prof. Dr. M. H. Sayar, Dr. U. D. Schoop, H. Perk, C. Üstüner, Ege Yayınları, İzmit Rotary Kulübü.

#### Monografiler

- Adıvar, A., *Osmanlı Tarihinde İlim*, İstanbul, 1970.
- Barrow, R. H., *The Romans*, Great Britain, 1949.
- Cândeia, I. – V. Sirbu – M. Neagu, *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de Ani*, Braila, 2004.
- Corbett, P. E., *The Sculpture of the Parthenon*, Great Britain, 1959.
- d'Andria, F., *Hierapolis / Pamukkale*, İstanbul, 2003.
- d'Andria, F., *Hierapolis di Frigia (Pamukkale)*, İstanbul, 2003.
- d'Andria, F., *Hierapolis in Phrygien (Pamukkale)*, İstanbul, 2003.
- d'Andria, F., *Hierapolis in Phrygien (Pamukkale)*, İstanbul, 2003.
- Daniel, G., *The Megalith Builders of Western Europe*, Suffolk, 1958.
- Demirkent, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*, İstanbul, 1974.
- Feix, H. (çev.), *Titus Livius, Hannibal Ante Portas*, München, 1958.
- Gent, G. W., *Synopsis and Summary of the Annals of Tacitus Books I.-VI.*, London, 1876.
- Gürler, B., *Bronze Objects at Tire Museum*, İstanbul, 2004.
- Hoffmann, A. (ed), *Byzas I – Aegyptische Kulte und ihre Heiligtümer im Osten des Römischen Reiches*, İstanbul, 2005.
- Honigmann, E., *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, İstanbul, 1971.
- Kınay, A., *Kocaeli İli Ağaçlı Kazası Temettuat Defterleri*, İzmit, 2005.
- Korfmann, M., *Troia/Wilusa Rehberi*, İstanbul, 2004.
- Kuban, D., *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul, 1982.
- Laming, A., *Lascaux Paintings and Engravings*, Suffolk, 1959.
- Malraux, A., *Psychologie der Kunst I-II*, Germany, 1960.
- Mongait, A. L., *Archaeology in the U.S.S.R.*, London, 1961.
- Piggott, St., *Prehistoric India*, Great Britain, İstanbul, 1950.
- Schoop, U. D., *Das Anatolische Chalkolithikum*, Rehms-halden, 2005.
- Sgalitzer, E., *Akdeniz Havzası Dışındaki Kavimlerin Plastik Eserlerinde Portre ve Birkaç Cepheden Görünüş*, İstanbul, 1943.

Takaoğlu, T. (ed.), *Ethnoarchaeological Investigations in Rural Anatolia – Vol. 2*, İstanbul, 2005.

Tansuğ, S., *Herkes İçin Sanat*, İstanbul, 1982.

Wallbank, T. W., *A Short History of India and Pakistan*, New York, 1958.

Woolley, L., *Digging Up The Past*, Great Britain, 1961.

#### Sürelî Yayınlar

- Adalya*, VIII (2005).
- Anatolia*, VII (1963), XX (1976-1977).
- Anatolia Antiqua (Eski Anadolu)*, XIII (2005).
- Anatolian Archaeology*, 11 (2005).
- Anatolica*, II (1968).
- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XVIII 3-4 (1960).
- Atatürk Konferansları*, (1970, 1973-1974, 1975, 1975-1976)
- Baghdader Mitteilungen*, 35 (2004).
- Collection De La Maison De L'Orient Et De La Méditerranée*, 34 (2005).
- Epigraphica Anatolica*, 38 (2005).
- Indogermanische Forschungen*, 64 (1958), 66 (1961), 68/1, 2, 3 (1963), 69/1, 2, 3 (1964), 70/1, 3 (1965), 71/1, 2 (1966).
- Jahrbuch Des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz*, 51/1 (2004), 51/2 (2004).
- Journal of Cuneiform Studies*, 8/4 (1954), 30/1-4 (1978), 31/1-4 (1979).
- Journal of the American Oriental Society*, 54/4 (1934), 59/3 (1939).
- Kratylos*, X-2 (1965), XI-1/2 (1966).
- Mitteilungen des Instituts für Orientforschung*, V-1 (1957), VI-2 (1958), VI-3 (1958).
- Olba*, XII (2005).
- Orientalia*, 38/1, 3, 4 (1969).
- Rei Cretariae Romanae Favtorvm*, 39 (2005).
- Studi Micenei Ed Egeo-Anatolici*, XLVI/2 (2004).
- Studia Archaeologica*, I (1994), II (1995).
- Travaux De La Maison De L'Orient Et De La Méditerranée*, 42 (2005).
- Tuliya I*, (2005).
- Türk Arkeoloji Dergisi*, IX-1 (1959), XII-1 (1962).
- Varia Anatolica*, XVII (2005).

Metin Alparslan

## Yeni Bir Uluslararası Yayın Dizisine Başlıyoruz

Genç bilim insanlarının, özellikle yüksek lisans ve doktora çalışmalarını geliştirirken yaptıkları araştırmalarda elde ettikleri kendi sahaları ile ilgili önemli sonuçları yayınlamamaları, bilim alanlarımızın daha hızlı ilerlemesine engel olan önemli bir faktördür. Çünkü, özellikle Eskiçağ Bilimleri alanındaki okuyucu kitlesi tüm dünyada fazla olmadığından ve yayınlar yüksek maliyetlerde olduğundan yayıncılar bu tür çalışmalarını basmayı istememekte veya basılan kitaplar çok pahalıya satıldığından, yeterli sayıda kişi satın alamamaktadır. Bu engelleri aşabilmenin yollarından biri olarak baskı maliyetlerinin düşürülmesi görülmekte, bunun yanında okuyucu sayısını arttırarak fiyatların düşük tutulabilmesinin sağlanması düşünülmektedir.

Bilindiği gibi ülkemizde baskı ve yayın işleri Avrupa kalitesinde olmakla beraber, Avrupa'ya göre çok daha düşük fiyatlarda tutulabilmektedir. Avrupa'da yakın işbirliğine girdiğimiz Societas Anatolica ile birlikte Enstitümüz, özellikle ilginç ve özgün araştırma sonuçlarını içeren doktora ve yüksek lisans tezlerinin bilim dünyasına tanıtılması için yeni bir dizinin ortaklaşa olarak Türkiye'de basılması konusunda anlaşmıştır. Buna göre, serinin adı *Studia ad Orientem Antiquum Pertinentia (SOAP)* olacak ve yayıncımız ve sponsorumuz Ege Yayınları tarafından İstanbul'da basılacaktır.

Türkiye'den gelecek eserleri seçmek üzere Enstitümüz üyelerinden ve yabancı bilim adamlarından oluşan uluslararası bir hakem komitesi kurulacaktır.

Eserlerin 400 sayfa civarında olması, sınırlı görsel malzeme içermesi, orta kalitede bir kağıda basılması ve karton kapakla ciltlenmesi planlanmaktadır.

İlk cilt olarak Societas Anatolica tarafından seçilmiş olan Marcel Gabrielli'nin "le Chevâl dans l'Empire Achéménide" başlıklı doktora tezi yayınlanacaktır.

Özellikle Türkiye üniversitelerinde gerek duyulan dil öğretimi araçlarının yazımı ve basımını gerçekleştirmek üzere Enstitümüzün önderliğinde ve yine Societas Anatolica işbirliğiyle *Instrumentia Linguarum Antiquarum (ILA)* adı altında bir dizi yayınlanmasına başlanacaktır. Bu dizinin kitapları, özellikle ölü dillere ait gramer eskizleri, sözlükler, alıştırma kitapları ve çeşitli yazı sistemlerine ait işaret listelerini içerecektir.

Bu kitapların boyutları 100-150 sayfa arasında değişen bir hacme sahip olacak, orta kalitede kağıda basılacak ve karton kapak ile ciltlenecektir. İlk basılacak kitaplar arasında; "Urartu Çivi Yazısı ve Urartu Dilinin Ana Hatları", "Mısır Hiyeroglifleri ve Klasik Mısır Dili Grameri", "Başlayanlar İçin Latince", "Eski Yunanca Sözlük", "Hititolojiye Giriş" başlığını taşıyanlar düşünülmektedir. Bu kitapların yanı sıra Societas Anatolica'nın yazarlarını seçeceği Akkadca, Ugarit Dili gibi Sami Diller'e ait öğretim araçları da basılacaktır.

Enstitü Başkanı  
Ali Dinçol

## Mısırbilime Girişte İlk Adımlar

Mısırbilim'in Türkiye'de tanıtılması ve yerleşmesi için Yaşam Soluğu Projesi (Bakınız *Haberler* 21: 34 ve enstitümüz internet sitesi) ile yola çıkan Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'ne, İstanbul Üniversitesi Hititoloji Ana Bilimdalı'ndan bir destek daha geldi. Hititoloji Ana Bilimdalı'nın 2005-2006 dönemi faaliyetleri çerçevesinde ilk olarak Mariemont Müzesi bilimsel müdiresi Marie-Cécile Bruwier tarafından Mısır tıbbı hakkında bir konferans verdi. Bunu izleyen bir diğer faaliyet dünyaca ünlü Fransız Mısırbilimci Profesör Jean Yoyotte'un bir dizi seminer vermek üzere davet edilmesi olmuştur.

Mısır Dini, Genel Mısır Tarihi ve Aşağı Mısır Eserleri ile Tarihi üzerine uzman olan Yoyotte, 1965-1985 yılları arasında Mısır-Tanis kazılarında çalışmıştır. Collège de France'tan emekli olan Yoyotte halen

aynı kurumda Onursal Profesör olarak görev yapmaktadır. Yoyotte'un İstanbul Üniversitesi Hititoloji Ana Bilimdalı'nda 10-27 Nisan 2006 tarihleri arasında verdiği seminerler Mısırbilim'e bir giriş niteliğinde olup, Mısır siyasi rejimi, dini, tarihi üzerine gerçekleşmiştir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde de doğrudan eserler üzerinde iki seminer veren Yoyotte, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, İstanbul Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ve İstanbul Üniversitesi Hititoloji Ana Bilimdalı'nın destekleri ile ülkemize gelmiştir. Düzenlenen bu seminerlere, üniversitemiz öğretim üyeleri, lisans ve yüksek lisans/doktora öğrencileri ile üniversite dışından konuya meraklı geniş bir grup katılmıştır.

Hasan Peker



## Prof. Dr. Adolf Hoffmann'a Enstitümüz Tarafından Şeref Üyeliği Diploması Verildi

Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi Müdürü Prof. Dr. Adolf Hoffmann, 17 Mart 2006 tarihinde Enstitümüzün Yıllık Konferansları çerçevesinde, Eskiçağ Bilimleri sahasında yıllardan beri süre gelen Türk-Alman işbirliğinin önemine değinen bir konuşma yaptı. Bu konferansı sırasında kendisine, uzun yıllardır bilme verdiği hizmetleri dolayısıyla, Enstitümüz tarafından Şeref Üyeliği payesi verildi.

Bu yılın Nisan ayından itibaren emekliye ayrılacak olan Prof. Dr. Hoffmann için, 20 Nisan 2006 tarihinde İstanbul Alman Konsolosluğu'nda düzenlenen toplantıya Enstitü Başkanımız Prof. Dr. Ali Dinçol ve Asbaşkanımız Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu konuşmacı olarak davet edildi. Bu esnada kendisine Enstitümüz adına üzerinde *Otium Cum Dignitate / Onurlu Bir Aktif Yaşamdan Sonra Dinlence* yazılı bir gümüş tabak hediye edildi. Prof. Hoffmann'a mutlu bir emeklilik dönemi dileriz.

Enstitü Üyelerimizden İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Eski Yunan Dili ve Edebiyatı Ana Bilimdalı'nda görevli olan Doç. Dr. Vedat Çelgin, 23 Mart 2006 tarihinde Profesörlüğe yükseltilmiştir. Kendilerini Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü olarak tebrik ediyoruz.

### Güncellenen Sitemiz

[www.tebe.org](http://www.tebe.org) internet sitemiz, yeni tasarımı ile ziyaretçilerini bekliyor. *HABERLER* dergisinin eski sayılarına düzenli olarak bu siteden ulaşabilirsiniz.

### GENEL KURULUMUZ

Enstitümüzün 2006 yılı Olağan Genel Kurulu 4 Mayıs 2006 tarihinde İstanbul Üniversitesi Kuyucu Murat Paşa Medresesi'nde saat 12.00'da gerçekleşecektir.

### Yeni Yayınlarımız



### Klasik Filoloji Seminerleri III Çıktı!

Belkıs Dinçol, *Eski Önyasyada Müzik Aletleri*

Sedef Çokay-Kepçe, *Antik Yunan Vazo Resimlerinde Müzik Aletleri*

Ekin Öyken, *Antikçağ Yaşantısında Müzik Sanatının Yeri*

Sayın İbrahim Koral'ın ilk sayıdan beri verdiği destekle bugüne gelen Klasik Filoloji Seminerleri serisinin III. sayısının editörü Ekin Öyken'dir.

## Sponsorlarımız ve Enstitüye Kazandırdıkları

Atilla Doğrusoy: Konferansçılarımızın yurtdışından geliş masrafları.  
Borusan: Nakit olarak enstitünün yıllık giderleri.  
Bülent Eray: Eray Reklamcılık tarafından teşekkür plaketi ve ajandalarımızın yapılması.  
Cengiz Üstüner: Maddi yardım.  
Garanti Leasing: Enstitü kütüphanesinin giderleri için maddi destek ve bir çalışır masaüstü bilgisayar.  
Hesmak (Semra Güngör): Canon marka bir projeksiyon makinası bağıışı.

İbrahim Koral: *Klasik Filoloji Seminerleri*'nin basım masrafları.  
JTI Firması (Hasan Süel): Enstitü yayınlarının basım masrafları.  
Kargın İnşaat (Ünal Kargın): Enstitü binamızın dış cephe ve çatı tamiratına katkı.  
Mercedes Türk A.Ş. (Tülin Steinhäuser): Süreli yayınıımız *Colloquium Anatolicum*'un basım masrafları.  
Osmanlı Bankası Müzesi: Yıllık konferanslarımıza salon tahsisi.

## Enstitü Yayınları

### Popüler Dizi

Alp, S., *Hititler'in Mektuplaşmaları*, İstanbul 2001<sup>2</sup>.  
Anadolu (Usman), M., *Antik Çağda Et ve Balık Pazarları*, İstanbul, 2003.  
Çete, İ., *Geçmişe Yolculuk Bir Gezi Rehberi*, Journey into the Past: A Short Guide, İstanbul, 1996.  
Çokay, S., *Antikçağda Aydınlatma Araçları*, İstanbul, 2000<sup>2</sup>.  
Delemen, İ., *Antik Dönemde Beslenme*, İstanbul, 2003<sup>2</sup>.  
Demirş, B., *Eskiçağ'da Yazı Araç ve Gereçleri*, İstanbul, 2002<sup>3</sup>.  
Dinçol, B., *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, İstanbul, 2003<sup>2</sup>.  
Dinçol, B., *Eski Önasya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza*, İstanbul, 2003, Sponsor: JTI.  
Dürüşken, Ç., *Eskiçağ'da Spor*, İstanbul, 1995, Sponsor: Efes Pilsen.  
Dürüşken, Ç., *Roma Dini*, İstanbul, 2003, Sponsor: JTI.  
Eğilmez, M., *Hitit Ekonomisi*, İstanbul, 2005.  
Fazlıoğlu, İ., *Eskiçağ'da Dokuma*, İstanbul, 2001<sup>2</sup>.  
Güllbay, O., *Eskiçağ'da Tuvalet Kültürü*, İstanbul, 2004.  
Hırçın, S., *Çivi Yazısı Ortaya Çıkışı, Gelişmesi, Çözümü*, İstanbul, 2000<sup>3</sup>.  
İren, K., *Vazo Resimlerinin Işığında Eski Yunan Çanak Çömlekçiliği*, İstanbul, 2003, Sponsor: JTI.  
Koroğlu, G., *Anadolu Uygarıklarında Takı*, İstanbul, 2004.  
Özdizbay, A., *Eski Yunan'da Tarım*, İstanbul, 2004.  
Serdaroğlu, Ü., *Eskiçağ'da Tıp*, İstanbul, 2002<sup>2</sup>.  
Tekin, O., *Eskiçağ'da Para, Antik Nüvizmatığe Giriş*, İstanbul, 1998<sup>3</sup>.  
Tekin, O., *Byzas'tan I. Constantinus'a Kadar Eskiçağ'da İstanbul (Byzantion)*, İstanbul, 2005<sup>3</sup>.  
Karagöz, Ş., *Eskiçağ'da Depremler*, İstanbul, 2005, Sponsor: JTI.

### Kazı Monografileri

Koroğlu, K. (Ed.), *5. Yılında Yumuktepe/The V. Anniversary of the Excavation at Yumuktepe (1993-1997)*, İstanbul, 1998.

### Bilimsel Dizi

Savaş, Ö. S., *Anadolu (Hitit-Luvi) Hiyeroglif Yazıtlarında Geçen Tanrı, Şahıs ve Coğrafya Adları/Divine, Personal and Geographical Names in the Anatolian (Hittite- Luwian) Hieroglyphic Inscriptions*, İstanbul, 1998.

### Bilimsel Toplantılar Dizisi

Dinçol, Ali M. (Yayına Haz.), *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu (5-7 Haziran 1996)/International Symposium on Settlement and Housing in Anatolia Through the Ages (5-7 June 1996)*, İstanbul, 1999, Sponsor: Harun Yılmaz.

Fischer, B. – H. Genz – E. Jean – K. Koroğlu (Ed.), *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions*, İstanbul, 2003.

### Süreli Yayın

*Colloquium Anatolicum I*, (Ed. M. Doğan-Alparslan – M. Alparslan), İstanbul, 2002, Sponsor: Mercedes Türk A.Ş.  
*Colloquium Anatolicum II*, (Ed. M. Alparslan – M. Doğan-Alparslan), İstanbul, 2003, Sponsor: Mercedes Türk A.Ş.  
*Colloquium Anatolicum III*, (Ed. M. Alparslan – M. Doğan-Alparslan), İstanbul, 2004, Sponsor: Mercedes Türk A.Ş.  
*Colloquium Anatolicum IV*, (Ed. M. Doğan-Alparslan – G. Ergin), İstanbul, 2005, Sponsor: Mercedes Türk A.Ş.  
*Klasik Filoloji Seminerleri I*, (Ed. O.F. Akyol) 2004, Sponsor: İbrahim Koral.  
*Klasik Filoloji Seminerleri II*, (Ed. O.F. Akyol) 2005, Sponsor: İbrahim Koral.  
*Klasik Filoloji Seminerleri III*, (Ed. E. Öyken) 2006, Sponsor: İbrahim Koral.